

İSRAİL VE SURIYE’NİN GOLAN TEPELERİ ÜZERİNE GELİŞTİRDİKLERİ
SÖYLEMİN ELEŞTİREL JEOPOLİTİK ANALİZİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

SELİM YILDIRIM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMMUZ 2020

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm koşulları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Serdar SAYAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

Bu çalışmayı okuduğumu ve çalışmanın kapsam ve içerik olarak Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda bir Yüksek Lisans tezi olabilecek yeterlilikte olduğuna kanaat getirdiğimi onaylıyorum.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Mustafa Serdar PALABIYIK
(TOBB ETÜ, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü)

Tez Jürisi Üyeleri

Prof. Dr. Özlem TÜR
(ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü)

Dr. Öğr. Üyesi Gülriz ŞEN

(TOBB ETÜ, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü)

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Selim YILDIRIM

ÖZ

İSRAİL VE SURIYE’NİN GOLAN TEPELERİ ÜZERİNE GELİŞTİRDİKLERİ SÖYLEMİN ELEŞTİREL JEOPOLİTİK ANALİZİ

YILDIRIM, Selim

Yüksek Lisans, Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa Serdar PALABIYIK

Bu tez İsrail ve Suriye arasında 1967’den bu yana çözülememiş bir soruna, Golan Tepeleri meselesine eleştirel jeopolitik kuram aracılığıyla odaklanmaktadır. Eleştirel jeopolitiğin jeopolitik bilgiyi bir söylem olarak ele almasına paralel olarak bu tez İsrail ve Suriye’li karar alıcıların 1967’den günümüze Golan Tepeleri için geliştirdikleri söylemleri analiz etmektedir. Tezin üç temel argümanı vardır. İlk olarak coğrafi bir mekân salt sahip olduğu fiziksel altyapı ile değil, aynı zamanda kendisine atfedilen söylemsel üstyapı ile tanımlanır. Diğer bir deyişle, Golan Tepeleri sadece iki devlet arasında bir sınır çatışmasının geçtiği coğrafi bir alan değil, bu devletlerin idarecilerinin ona attığı niteliklerle devletlerin iç ve dış politikalarını etkileyen söylemsel bir inşadır. İkincisi, Golan Tepeleri için geliştirilen jeopolitik söylem zamansal ve mekânsal farklılıklar içermektedir; kronolojik olarak zaman içinde evrildiği gibi, krizin aktörleri tarafından da kimi zaman benzer, kimi zaman farklı anlayışlarla ele alınmaktadır. Üçüncüsü, İsrail ve Suriye’nin Golan Tepeleri’ni algılayışı küresel, bölgesel ve ulusal gelişmeler çerçevesinde değişmiştir; yani iki devlet arasında bir sınır anlaşmazlığı bölgesi olarak tanımlanan Golan Tepeleri aslında devletlerin iç politikaları, komşuları ile olan ilişkileri ve küresel sistemdeki değişikliklere cevapları çerçevesinde sürekli olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu tez özellikle İsrail ve Suriyeli karar alıcıların söylemlerini analiz ederek, Golan Tepeleri için geliştirilen söylemlerin evrimini incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel Jeopolitik, Golan Tepeleri, İsrail, Suriye

ABSTRACT

CRITICAL GEOPOLITICAL ANALYSIS OF ISRAELI AND SYRIAN DISCOURSES ON THE GOLAN HEIGHTS

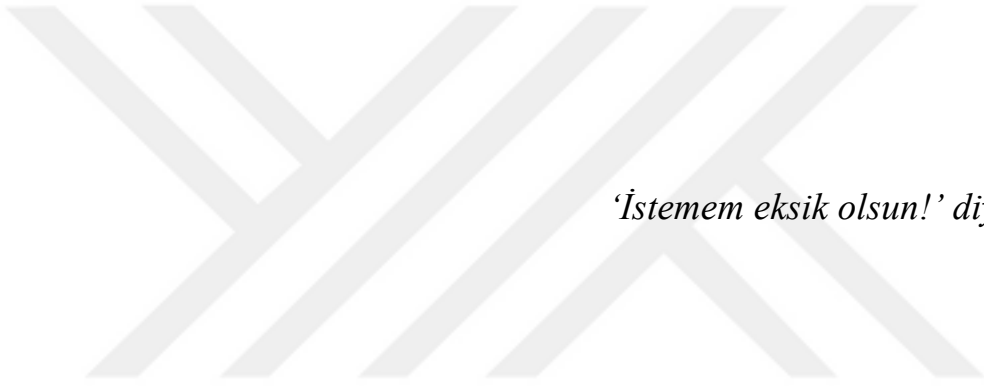
YILDIRIM, Selim

Master of Arts, International Relations

Supervisor: Assoc. Prof. Mustafa Serdar PALABIYIK

This thesis focuses on the Golan Heights problem, which has been an unresolved issue between Israel and Syria since 1967, by employing critical geopolitics as a theoretical framework. It analyzes discourses developed by Israeli and Syrian decision-makers since 1967 with the critical geopolitical presumption that all geopolitical knowledge is indeed a discourse. The thesis has three main arguments. First of all, a geographical space is not only defined by the physical infrastructure, but also by the discursive superstructure attributed to it. In other words, Golan Heights is not only a geographical space of conflict between two states, but also a discursive construct affecting domestic and foreign policies of these states through meanings attributed by the decision-makers of Syria and Israel. Secondly, the geopolitical discourse developed for Golan Heights differs both temporally and spatially; it not only evolves over time, but it has also been handled by the actors of the crisis sometimes similarly and other times differently. Finally, Israeli and Syrian perception of the Golan Heights has been transformed by domestic, regional and global developments. In other words, Golan Heights, which has traditionally been defined as a border problem between two states, is indeed continuously deterritorialized and reterritorialized by Israel and Syria through these developments. Therefore, this thesis attempts to examine the evolution of the discourses developed for Golan Heights via analyzing the discourses of Israeli and Syrian decision-makers.

Key Words: Critical Geopolitics, Golan Heights, Israel, Syria

'İstemem eksik olsun!' diyenlere...

TEŞEKKÜR

Öncelikle, çalıőmalarım sırasında desteğini sürekli hissettiğim ve her koőulda yanımda olan değerli danıőmanım Doç. Dr. Mustafa Serdar Palabıyık'a sonsuz Őükranlarımı bildirmek isterim. Engin bilgisi, sabırlı duruşu ve motivasyonu sayesinde bu tez bugünkü halini alırken, Őahsım adına örnek bir karakter olmuştur. Ayrıca, değerli eleőtirileri ve görüşleri sayesinde tezin daha iyi bir noktaya ulaşmasına yardımcı olan jüri üyeleri Prof. Dr. Özlem Tür ve Dr. Öğr. Üyesi Gülriz Şen'e teşekkür ederim.

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi bünyesinde geçirdiğim iki yıl boyunca değerli hocalarım ve arkadaşlarımın da bu zorlu süreçte desteklerini sürekli hissettim. Bu sebeple, kendilerine teőekkürü bir borç bilirim.

Bir yıl boyunca çalıőmalarımın yoğunluğu sebebiyle ihmal ettiğim ailemin ve arkadaşlarımın sabırlı ve destekleyici tutumu da bir o kadar takdir edilmesi gereken bir durumdur. Başta değerli ebeveynlerim Bilal ve Hatice Yıldırım olmak üzere; tüm aileme ve dostlarıma sonsuz minnettarlık duyuyorum.

Son olarak, en sıkıőtıęım ve zorlandığım anlarda eşsiz sesleri ve müzikleriyle bana ilham veren Sezen Aksu ve Sade'ye tüm kalbimle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL SAYFASI.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
İTHAF	vi
TEŞEKKÜR SAYFASI	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLOLAR LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
HARİTALAR LİSTESİ	xii
BÖLÜM I: Giriş.....	1
BÖLÜM II: Eleştirel Jeopolitik Kuramsal Bir Giriş Denemesi.....	8
2.1. Klasik (Ortodoks) Jeopolitik	9
2.2. Neoklasik (İdeolojik) Jeopolitik.....	13
2.3. Eleştirel Jeopolitik.....	14
BÖLÜM III: İşgalden İlhaka Suriye ve İsrail'in Golan Tepeleri Söylemleri (1967-1982)	28
3.1. 1967 Savaşı'na Kadar Temel Dönüm Noktaları.....	28
3.2. 1967 Savaşı ve Golan Tepeleri İşgali.....	38
3.3. İşgalden Sonra Golan Tepeleri.....	41
3.4. Suriye'nin Golan Tepeleri'nin İşgaline Yönelik Tepkileri	46
3.5. Yom Kippur Savaşı'ndan İlhaka İsrail ve Suriye'nin Golan Tepeleri'ne Yönelik Söylemleri	51
3.6. Sonuç.....	60
BÖLÜM IV: İlhaktan 11 Eylül'e İsrail ve Suriye'nin Golan Tepeleri Söyleminin Eleştirel Jeopolitik Çerçevesinde Analizi (1981-2000)	63
4.1. Yeni Düzen, Yeni Ortadoğu, Yeni Dünya	54
4.1.a. İsrail'in Siyasi Söyleminde Golan Tepeleri'nin Yeniden İnşası ..	66
4.1.b. Suriye'de Yeni Retorik:Stratejik Eşitlik.....	71
4.1.c.İlhaktan 1990'lara Bölgesel Krizlerde Golan Tepeleri.....	73
4.1.d.1990'lara Kadar ABD-SSCB Rekabetinde İsrail-Suriye İkilemi .	75

4.2."Tarihin Sonunda" Golan Tepeleri.....	76
4.2.a. Barış Müzakerelerine Doğru Suriye ve İsrail.....	77
4.2.b. Müzakerelerin Retoriği	81
4.2.c. İsrail'de Merkez Sağın Yeniden Yükselişi ve Müzakereler	90
4.3. Sonuç.....	93
BÖLÜM V:11 Eylül Sonrasında Soğuk Savaş Bekası Bir Kriz Olarak Golan Tepeleri	96
5.1. Yeni Binyılın İlk Onyılında İsrail ve Suriye	98
5.2. 11 Saldırıları Sonrasında Değişen Jeopolitik Algılar ve Ortadoğu... ..	101
5.3. Orta Vadeli Çözüm Süreci	106
5.4. Suriye İç Savaşı ve Golan Tepeleri.....	112
5.5. Sonuç.....	118
BÖLÜM VI: SONUÇ	120
KAYNAKÇA.....	128

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Eleştirel Jeopolitik Kavramsallaştırması	24
Tablo 3.1. İsrail'in Kapsamlı Yerleşim Nüfusu 1972-2010	45

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 3.1. 1973 Savaşı Sonrası Golan Tepeleri Haritası.....53

BÖLÜM I

GİRİŞ

Golan Tepeleri Ortadoğu'nun en tartışmalı coğrafi bölgelerinden birisidir. Suriye ve İsrail'i yirminci yüzyılın ortalarından itibaren karşı karşıya getiren bu bölge; jeopolitik konumu ve bilhassa bölgede nadir bulunan su kaynakları ile bölge devletlerinin büyük önem atfettiği bir alandır. İsrail tarafından 1967'de Altı Gün Savaşı sırasında işgal ve 1981 tarihli Golan Tepeleri Kanunu ile ilhak edilen bu bölge, bölgesel krizlerin merkezine yerleşmiş ve siyasal istikrarın önünde bir engel olarak görülmüştür. Bir coğrafi alan olarak Golan Tepeleri'nin hem İsrail ve Suriye, hem de bölge ülkeleri bölge dışı küresel aktörler nezdinde bir ilgi görmesi, uluslararası ilişkiler disiplininin yanı sıra eleştirel jeopolitik kuramının özel ilgi alanına girmesine neden olmaktadır. Golan Tepeleri'ni coğrafya ve siyaset ilişkisi çerçevesinde ele almak ve uluslararası ilişkilerdeki konumunu sorgulamak amacıyla bu tez eleştirel jeopolitik bir okumayı benimseyecektir.

Jeopolitik, uluslararası ilişkiler çalışanların sıkça zikrettiği bir kavram olup, politika yapıcılar için bir araç olarak kullanılabilir. Bu açıdan bakıldığında, birbirleri ile rekabet halinde bulunan devletler çıkarlarını azami dereceye çıkarabilmek için coğrafya üzerinden yeni tanımlar ve algılar geliştirebilmektedirler. Bahsedilen şartlar altında dış politikanın mekân çerçevesinde şekillenmesi disiplinler arası çalışma ortamı sağlamaktadır. Eleştirel jeopolitik ise klasik olanın aksine doğduğu 'eleştirel dönüş' döneminin özelliklerini benimseyerek, klasik devlet aygıtlarının ötesinde daha karmaşık ve küresel bir

denklem kurarak devlet ve devlet dışı aktörlerin jeopolitik söylemlerini analiz etmektedir. Golan Tepeleri de jeopolitik değeri itibariyle pratik söylemin odağı olmuş, böylelikle akademik bir araştırma için yeterince kaynak ve belge ortaya çıkmıştır.

Golan Tepeleri'nin özellikle 1967'den sonra geçirdiği politik dönüşüm, onu daha değerli bir coğrafi alan yapmıştır. İşgalden önce su kaynakları ve iki ülkeyi ayıran sıradan bir sınır bölgesiyken, İsrail işgali sonrası stratejik, güvenlik ve politik anlamda tartışılan bir konuma erişmiştir. Bu yüzden, tezin başlangıç noktası olarak işgalin yaşandığı 1967 yılı kabul edilirken, 1981 yılındaki ilhak kararı, 1990'lı yıllardaki barış görüşmeleri ve 2000'li yıllarda yaşanan küresel politik dalgalanmalar, birer milat olarak ele alınacaktır. Bu dönemlerin özellikle seçilmesinin nedeni; İsrail ve Suriye'nin bölgeye dair geliştirdikleri jeopolitik söylemin zamanla ve bu olayların yarattığı dönüm noktalarıyla bir evrim geçirmesi ve ulusal, bölgesel ve küresel seviyedeki gelişmelerin etkisiyle Golan'ın coğrafi algısının da değiştiğinin gösterilmesinin amaçlanmasıdır. Bu tezde 1967'den günümüze farklı dönemlerde, farklı politik grupların bölgeye yönelik farklı söylemler geliştirdikleri iddia edilmekte ve bir coğrafi bölgenin karar alıcılar tarafından politik bir malzeme olarak nasıl kullanıldığı açıklanmaya çalışılmaktadır.

Tezin başlıca üç argümanı vardır. Birincisi, coğrafi bir mekân salt sahip olduğu fiziksel altyapı ile değil, aynı zamanda kendisine atfedilen söylemsel üstyapı ile tanımlanır. Diğer bir deyişle, Golan Tepeleri sadece iki devlet arasında bir sınır çatışmasının geçtiği coğrafi bir alan değil, bu devletlerin idarecilerinin ona atfettiği

niteliklerle devletlerin iç ve dış politikalarını etkileyen söylemsel bir inşadır. İkincisi, Golan Tepeleri için geliştirilen jeopolitik söylem zamansal ve mekânsal farklılıklar içermektedir; kronolojik olarak zaman içinde evrildiği gibi, krizin aktörleri tarafından da kimi zaman benzer, kimi zaman farklı anlayışlarla ele alınmaktadır. Üçüncüsü, İsrail ve Suriye'nin Golan Tepeleri'ni algılayışı küresel, bölgesel ve ulusal gelişmeler çerçevesinde değişmiştir; yani iki devlet arasında bir sınır anlaşmazlığı bölgesi olarak tanımlanan Golan Tepeleri aslında devletlerin iç politikaları, komşuları ile olan ilişkileri ve küresel sistemdeki değişikliklere cevapları çerçevesinde sürekli olarak yeniden tanımlanmıştır.

Bu tez, Golan Tepeleri üzerine eleştirel jeopolitik kuram çerçevesinde bir analiz geliştirerek literatürde bu konuda mevcut boşluğu ortadan kaldırmaya katkı sağlamayı hedeflerken, seçilen kuramın açıklayıcılığının da ampirik açıdan test edilmesini amaçlamaktadır. Bu doğrultuda tez, bir taraftan ikincil kaynaklarla vaka analizi yaparak tarihsel ve mekânsal bağlamı oturtmaya çalışacak, diğer taraftan İsrail ve Suriyeli devlet adamlarının söylemlerini, söylem analizi yöntemi ile incelemeye çalışacaktır. Vaka analizi özellikle literatürün göreceli olarak daha sınırlı olduğu alanlarda çalışırken, daha geniş bir literatür analizi ve veri toplaması yapılarak, bu analizi test edilmeye çalışılan hipotezler için sağlam bir temel oluşturmak için kullanmayı amaçlar (Karnaukhova, Udovikina ve Christiansen, 2018, 52). Bu tezde de ağırlıklı olarak Arap-İsrail Savaşları ve İsrail-Filistin gerilimine odaklanan bir literatür için daha ikincil bir konu olan Golan Tepeleri konusunda yazılan az sayıda literatüre ek olarak daha geniş bir okuma yapılmış ve vaka analizi yöntemiyle İsrail ve Suriye arasındaki bu kriz tarihsel ve mekânsal bir

bağlama oturtulmaya çalışılmıştır. Bu bağlam oturtulduktan sonra bu kez söylemin siyasetle olan çift taraflı ilişkisini ortaya koymak için bilhassa İsrail ve Suriyeli devlet adamlarının Golan Tepeleri'ne yönelik – yine sınırlı sayıda – söylemleri söylem analizine tabi tutulmuştur; bu çerçevede de özellikle Tuathail ve Dalby'nin geliştirdikleri üç jeopolitik söylem (formel, pratik ve popüler jeopolitik) içinden pratik jeopolitik, yani siyasetçi ve bürokratların bir coğrafi bölge için geliştirdikleri söylemin analizi üzerinde durulmuştur (Tuathail ve Dalby 1998, 5).

Golan Tepeleri ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar genellikle siyasi tarih (Hajjar, 1983; Kipnis, 2013), askeri tarih (Malovany ve Berger, 2018; Mercado, 2017), coğrafya (Bar-Am, 2008) ve uluslararası ilişkiler (Efrat, 2005) gibi disiplinler çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bölge üzerine münhasıran eleştirel jeopolitik perspektifinden bir söylem analizi literatürde çok sınırlı şekilde gözlemlenmektedir. Tez için bu olumlu bir durum olsa da söylem analizinin bir sorunu olarak, belirli dönemlerde farklı siyasi aktörlerin konu hakkında sessiz kalması bazen analiz için yeterli sayı ve nitelikte söylemin tespit edilmesini güçleştirerek çalışmayı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bunun bir örneği; ABD'nin Irak işgali sonrasında bölgede saldırgan bir politika benimsemesi neticesinde, Beşar Esad'ın Golan söylemlerini azalttığı ve sessiz kaldığı dönemdir. Söylem analizinin azaldığı, fakat vaka incelemesinin önem kazandığı bu tür durumlarda vaka analizi üzerinden bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Golan Tepeleri'nin eleştirel jeopolitik açıdan değerlendirmesi akademik kaygıların dışında pratik jeopolitik söylemin tasviri açısından da önemlidir. Zira,

coğrafi bir alanın, siyasal aktörler aracılığıyla mekân bağlamından koparılıp, politik hedefler uğrunda kullanılması sıkça tekrarlanabilecek bir durumdur. Tezin ortaya koyduğu yöntem, yani bir coğrafi bölge üzerine geliştirilen pratik jeopolitik söylemin kronolojik olarak önemli dönüm noktaları çerçevesinde yaşadığı evrimin analizi, başka aktörlere ve coğrafi alanlara da uygulanabilir. Bölge olarak Golan Tepeleri'nin seçilmesi ise, uzun bir döneme yayılan sorunun, farklı ulusal, bölgesel ve küresel şartlarda test edilmesine imkân vermiş, bu da her dönemde farklı söylemlerin analiz edilebilmesini sağlamıştır. Yani, Golan Tepeleri üzerine inşa edilen söylem hem çok boyutlu ve aktörlü olması, hem de görece uzun süreli bir dönemi kapsamı ile eleştirel jeopolitik kuramın kullanımını mümkün kılmıştır.

Kuramın ve araştırma yönteminin Golan Tepeleri ile uyumu tez için oldukça önemli bir konudur. Çünkü, eleştirel jeopolitik kuramın iddia ettiği gibi bir coğrafya ya da alanın belirli kültürel ve siyasi söylemler çerçevesinde politik bir kimliğe bürünmesi, masum/nesnel katkılar değil, bir çeşit manipülasyondur (Hepple 1992, 139). Buna göre, çalışmanın ana aktörleri olan İsrail ve Suriye, Golan üzerine geliştirdikleri jeopolitik kaygıların dışında, bu kaygıları söylemselleştirerek iç ve dış politikalarına güç devşirmeyi amaçlamışlardır. Bu durum kimi zaman İsrail hükümetlerinin halkı mobilize etmesi sırasında, kimi zaman da Suriye'de Hafız Esad rejiminin gücünü konsolide etme arzusuyla yapılmıştır. Bununla birlikte, politik elitler Golan Tepeleri için inşa edilen söylemi ulusal hedeflerin yanında, bölgesel konumlarını kuvvetlendirmek için de kullanmışlardır. Örneğin, Golan Tepeleri'nin işgal altında bulunması hasebiyle Beşar Esad, Lübnan Hizbullahı ile

yakın temaslar kurabilmiştir. Aynı şekilde Golan Tepeleri üzerinden Benyamin Netanyahu ve Donald Trump ortak bir söylem geliştirebilmişlerdir.

Bu tez Golan Tepeleri'nin coğrafi bir alan/mekân bağlamından koparılıp, politik çıkarlar amacıyla siyasi bir söyleme dönüştürüldüğünü ve bu söylemin zaman içinde küresel, bölgesel ve ulusal seviyede yaşanan gelişmeler çerçevesinde evrimleştiğini iddia etmektedir. Diğer bir deyişle, bu tezde, inşa edilen söylemin uğradığı değişimin aslında aktörlerin çıkarları ile yakından alakalı olduğu gösterilecektir. Tezin bu evrimi başarılı bir şekilde gösterebilmesi için kronolojik bir akış belirlenmiştir. Tezin birinci bölümü kuram için ayrılmış, geri kalan bölümler İsrail ve Suriye'nin Golan Tepeleri için geliştirdikleri jeopolitik söylemin farklı dönemlerde, küresel, bölgesel ve ulusal gelişmeler çerçevesinde geçirdiği evrimi analiz etmek üzere tasarlanmıştır. Birinci bölüm 1967-1981 yıllarını kapsarken, Golan Tepeleri'nin işgal ve ilhakı arasında kalan süreci incelemektedir. Bu dönem genel olarak jeopolitik söylemin askeri güvenlik üzerinden kurgulandığı ve ulusal, bölgesel ve küresel konjonktürün bu güvenlikleştirmeye katkılarını analiz etmektedir. İkinci bölüm ilhaktan 11 Eylül saldırıları ile Ortadoğu'nun yeniden dünya gündeminin üst sıralarına çıktığı 2001 yılına kadar geçen süreci incelemektedir. Bu dönem analiz edilirken askeri güvenlik üzerinden oluşturulan jeopolitik söylem göz ardı edilmezken, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ABD'nin Körfez Savaşı ile Ortadoğu'da baskın bir rol kazanmasının, Golan Tepeleri için geliştirilen jeopolitik söylem üzerine etkisi irdelenmektedir. Bu çerçevede de özellikle 1990'lı yıllar, İsrail-Filistin ve akabinde İsrail-Suriye arasındaki barış görüşmelerinin Golan Tepeleri üzerine geliştirilen söylemin güvenlikleştirmesini

azalttığı iddiasıyla analiz edilecektir. Tezin son bölümünde ise, yeni binyılın merkezine terör olayları ile yerleşen Ortadoğu'nun, küreselden yerele nasıl bir dönüşüm geçirdiğini, Golan üzerinden yürüyen İsrail-Suriye ilişkilerinin bu minvalde nasıl bir değişim yaşadığı incelenecektir.

BÖLÜM II

ELEŞTİREL JEOPOLİTİK: KURAMSAL BİR GİRİŞ DENEMESİ

Uluslararası ilişkiler disiplininin en ‘popüler’ kavramlarından biri olan jeopolitik, bu popülaritesinin aksine, teorik çalışmalarda kavramsal şöhreti kadar ilgi görmemektedir. İlk defa 1899 yılında İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellen tarafından genel olarak coğrafya ile siyaset arasındaki ilişkiyi anlamak için kullanılan bir devlet pratiği olarak tanımlanmış olsa da yirminci yüzyıl boyunca dünya siyasetinin yapısal değişimine ve siyasi trajedilerine paralel bir şekilde dönüşüme uğramıştır (Cohen 2009, 11). Yeşiltaş’a göre ise jeopolitik “coğrafi bir determinizmin ham biçimini hissettiren, bazıları içinse uluslar arasındaki saldırganlığı ve küresel emperyal siyaseti meşrulaştıran sahte bir bilimdir” (Yeşiltaş 2017, 352). Bundan dolayı, devletin pratik araçlarından biri olurken, aynı zamanda coğrafya ve siyaset biliminin de kapsamı altına girdiğinde skalası genişleyen bir tanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir disiplin olarak jeopolitik, ortaya çıktığı on dokuzuncu yüzyıldan itibaren tanık olduğu dönemlerin hâkim anlayışları çerçevesinde evrim geçirmiştir. Bu evrimin aşamalarını klasik (ortodoks) jeopolitik, ideolojik (neo-klasik) jeopolitik ve eleştirel jeopolitik kavramları ile tanımlamak mümkündür. Tezin bu bölümünde bu yaklaşımlar kavramsal araçları ile kısaca ele alınacak ve özellikle eleştirel jeopolitiğin klasik jeopolitikten nasıl ayrıştığı incelenerek Golan Tepeleri üzerine İsrail ve Suriye tarafından yaratılan söylemin nasıl analiz edilebileceğinin kuramsal çerçevesi çizilecektir.

2.1. Klasik (Ortodoks) Jeopolitik

İnsanlık tarihi boyunca toprak -yani mekân- algısı zihinlerdeki birçok değer karşılığı olmuş ve üzerine sayısız atıf yapılmıştır. Hayatın devamlılığını sağlamanın, güven ve refah içinde yaşamamanın ana koşulunun, sabit ve korunaklı topraklar üzerinde hâkimiyet kurmaktan geçtiği düşünülmüştür. Bu şartlar altında toprak olabildiğince kutsallaştırılarak, değer yargılarının vazgeçilmez malzemesi haline getirilmiştir. Eleştirel jeopolitisyen Klaus Dodds toprak üzerindeki bu determinizmin, devletlerin siyasal, kültürel ve gündelik davranışlarının şekillenmesinde belirleyici bir unsur olduğunu iddia ederken, bu eğilimin, mekânı her zaman geçerli olan değişmez bir etken olarak siyasa üretimine dâhil ettiğini savunur. Dodds'a göre bu determinist yaklaşım, mekânsal konumlanış değişmeyeceği için siyaseti de coğrafyanın hükümlerine tabi olarak görür (Dodds 2007, 50).

Coğrafya ve siyaset arasındaki ilişki, şahit olduğu her dönemin fikir ve düşünce dünyasından etkilenerek, farklı şartlar altında farklı öğretilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu yüzden jeopolitik de yıllar içinde yeniden üretime girerek, zamanın ve mekânın üzerindeki algıların sürekli değişmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda kuramın önemli isimlerinden Friedrich Ratzel'e göre alan sabit ve değişmez bir kavram değildir ve zamanla dönüşüm geçirebilir. Her çağın alan algısı farklıdır ve çağlar değiştikçe bu algı da değişir (Ratzel 1897). Klasik jeopolitiğin ortaya çıktığı dönemin şartları da son derece pratik bir coğrafi algı kurgulanmasına zemin hazırlamıştır. Bu anlayış zaten yapısı ve pratikteki

yansımaları itibariyle tam manasıyla bir teori olmaktan öte bir tür paradigma olarak ele alınabilir. Yeşiltaş'a göre bu paradigma metinsel bir çabadan ziyade doğrudan devlet yönetimine etkide bulunan pratik düşüncelere öncülük eden *problem çözücü* bir yaklaşım sunma iddiasındadır (Yeşiltaş 2017, 353).

Coğrafya ve siyaset ilişkisinin kavramsallaştırıldığı yirminci yüzyılın ilk yıllarında, ulus-devlet merkezli bir siyasi arayışın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yukarıda da bahsedildiği üzere kurgulandığı dönemin fikir dünyasının bir yansıması olarak jeopolitik; zamanının ruhu ile paralel bir zeminde ilerleyerek, emperyalist yarışın pratik aracı olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemin en önemli temsilcileri askerler, coğrafyacılar ve siyasi figürler olmuştur. Genelde buldukları ülkeler adına yaptıkları coğrafi çalışmalar, ülkelerinin siyasi pozisyonlarını güçlendirmeye yönelik teorik önermeler olarak dikkat çekmektedir. Bu klasik jeopolitik söylemin en önemli isimleri Alfred Thayer Mahan, Friedrich Ratzel, Halford Mackinder, Karl Haushofer ve Nicholas Spykman gibi jeopolitisyenler olmuştur. Farklı düşünceler ve önermelerle yola çıkmış olmalarına rağmen, hepsinin ortak noktada buluştukları yer devletlerin (ya da ait oldukları ulusların) nasıl mekân üzerinden güç devşirebileceği konusudur. Örneğin Amerikalı donanma amirali ve askeri tarihçi Alfred Thayer Mahan, denizler üzerinde kurulacak bir hâkimiyeti, küresel liderliğin olmazsa olmaz koşulu olarak görmektedir. Mahan, coğrafi olarak denizle ilişkileri yüksek olan toplumlarda bu ilişkinin onları avantajlı bir konuma getireceği iddiasını ileri sürmektedir. Denizler yoluyla geliştirilecek ticari ilişkilerin güçlü bir donanma ile korunması ve kritik noktalardaki limanların, boğazların da elde edilmesi ile

dominant bir ülke olunacağı ne sürmüştür (Gülmez 2009, 23). İngiliz coğrafyacı Halford Mackinder ise 25 Ocak 1904 günü Kraliyet Coğrafya Topluluğu'na sunduğu “Tarihin Coğrafi Mihveri” isimli tebliği ile büyük yankı uyandırmıştır; öyle ki modern jeopolitik algının Mackinder tarafından başlatıldığını ileri sürenler olmuştur (Taşkesen 2009, 59). Mackinder'in ilerleyen yıllarda yazdığı *Demokratik İdealler ve Gerçek* isimli çalışmasında ise Doğu Avrupa'yı kontrol edenin kalpgâh bölgesini, bu bölgeyi kontrol edenin kendisinin Dünya Adası adını verdiği Avrasya ve Afrika kıtalarını, bu kıtaları kontrol edenin de dünyayı kontrol edeceğini vurgulamıştır (Mackinder, 1919). Deniz ve kara güçlerinin bu denli önemli olduğunu vurgulayan bu iki coğrafyacıya ek olarak Friedrich Ratzel – belki de eczacılık altyapısı ve Heilderberg, Jena ve Berlin niversitelerinde aldığı jeoloji, zooloji ve paleontoloji derslerinin de etkisiyle olacak – Sosyal Darwinizm'den etkilenmiştir. Bu disiplinler ile jeopolitik arasında bir ilişki kurarak, Darwinci bir yaklaşım ile devletleri organik bir yapı olarak ele almıştır. Bir devletin yaşaması ve büyümesi için yayılması gerektiğini ileri süren Ratzel, literatüre alan (*raum*) ve yaşam alanı (*lebensraum*) gibi kavramsal katkılarda bulunmuştur. Ratzel'e göre, organik devletin sınırlı yaşam alanı zamanla devlete yetmemeye başlar; nk devlet sürekli gelişme ve büyüme eğilimindedir. Bu şartlar altında büyüme ihtiyacı güden devletin, sınırlı kaynaklarla yetinemeyeceği açıktır ve sonuç olarak çatışma hayatta kalmanın tek yolu olarak ortaya çıkar (Yatin 2009, 43).

Jeopolitik kuramların ilk önermelerinde yukarıda bahsedilen hegemon g anlayışı ve sınırların bazı devletlerin ‘organik’ ihtiyaçları doğrultusunda

gelişmesi, kuramın devam eden yıllarda manipüle edilerek farklı bir yöne doğru evrilmesine sebep olmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere, jeopolitik devletlerin pratik aracı olarak kullanılmaya açık olsa da iki dünya savaşı arasındaki dönemde Germanik coğrafyacıların (Rudolf Kjellen ve Friedrich Ratzel) organik devlet anlayışları, Nasyonal-Sosyalist doktrinleri beslemiş ve faşist yayılcılığın temellerini inşa etmiştir. Her ne kadar bu iki jeopolitisyenin yazdıklarından doğrudan Nazi ideolojisini meşrulaştıracak çıkarımlar yapmak güçse de Kjellen ve Ratzel'den etkilenen bir başka Alman jeopolitisyen Karl Haushofer'in yazdıkları Nazi Almanyası'nın İkinci Dünya Savaşı'nı tetikleyen politikalarının fikri altyapısını oluşturmuşlardır. Nitekim Hitler'in jeo-stratejisinin temelinde Almanya için geniş yaşam alanlarının elde edilmesi ve yayılcılık bulunuyordu. Hitler'in İkinci Dünya Savaşı'nda jeopolitik açıdan hayati önem atfettiği Avrasya'yı yani kalpgâh olarak anılan bölgeyi ele geçirmesi çok kritikti ve o dönemde ciddi boyutta bir uluslararası çatışma olmadan bu mümkün değildi (Hasanov 2012, 78). İkinci Dünya Savaşı jeopolitik kavramının savaş stratejileriyle örtüştüğü ve yayılcı fikirler için araçsallaştırıldığı bir dönem olmuştur. Yeşiltaş'a göre bilhassa iki savaş arası dönemde "klasik jeopolitik, emperyalizm, muhafazakârlık ve ırkçılık fikirlerinden ayrı düşünülemez şekilde ulus-devleti merkezine alan ideolojik bir kurguya sahip olmuştur" (Yeşiltaş 2017, 355). Bu dönemde özellikle Almanya yayılcı politikalarını işgal ettiği topraklardaki alman ırkının varlığına dayandırarak, buradan jeo-politik bir söylem üretmiştir. Ancak bu durum yukarıda belirtildiği gibi sadece Nazi Almanyası ile sınırlı kalmamış, savaşta bulunan her devletin politikasına yansımıştır. Dodds ve Atkinson'un da ifade ettiği gibi, Alman, İngiliz, İtalyan,

Amerikan ve Japon jeopolitik modellerinin hepsinde “açık bir emperyalist ve muhafazakâr ideoloji hâkimdir” (Dodds ve Atkinson 2000, 2). İkinci Dünya Savaşı’nın büyük bir yıkımla sonuçlanması ve devletlerin saldırgan politikaları savaş sonrasında jeopolitik kuramın sorgulanmasına neden olmuştur. Bu yüzden kuram İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde farklı bir açıdan ele alınacak ve özellikle dış politika araçları arasında söylemine ‘çekince’ ile yaklaşılacaktır.

2.2. Neo-klasik (İdeolojik) Jeopolitik

İkinci Dünya Savaşı sonrası, klasik (ortodoks) jeopolitik kuramın en çok tartışıldığı ve etik açıdan ciddi eleştirilere maruz kaldığı dönem olmuştur. Kuramın emperyalist ve muhafazakâr ideolojilerin çerçevesinde, saldırgan bir tutumun aracı olması, insani bir trajediye sebep olmuştur. Savaş sonrası dönemde kuramın isminin telaffuzundan dahi kaçınılırken, devletlerarası mücadelenin ideolojik alanda gerçekleşmesi ile jeopolitik yerini ‘jeo-strateji’ kavramına bırakmıştır (Yeşiltaş 2017, 355).

Savaş sonrası ‘yeni dünya düzeni’ çift kutuplu bir yöne doğru evrilirken; Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) öncülüğünde Batı’nın liberal demokrasisi ve buna karşılık Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) komünizmi, blokların ideolojileri olarak belirilmişlerdi. Bunları takip eden ‘üçüncü’ dünya ülkelerinden bazıları Bağlantısızlar hareketi adıyla bu düzen içinde kendi politik alanlarını oluşturmaya çalışan aktörler olmuşlardı. Tüm bu şartlar altında mekân algısı artık ulus-devletlerin ‘yaşam alanı’ retoriğinin ötesine geçerek, bahsedilen kutuplaşmanın ideolojik sınırları bağlamında şekillenmiştir. Klasik jeopolitiğin

organik devlet anlayışı artık yerini realist kuramın ulusal çıkarları güç ile araçsallaştırdığı bir döneme bırakmıştır. Yine bu dönemde realist önermelerin en güçlü savlarından biri olan anarşik uluslararası düzen vurgusu, neo-klasik jeopolitiğin 'iç-dış', 'dost-düşman', 'yerli-yabancı' gibi ikili zıtlıklar çerçevesinde yeniden üretilmesinde katkı sağlamıştır (Yeşiltaş 2017, 356). Yukarıda da belirtildiği üzere, jeopolitik yaşadığı zamanın ruhu ile uyum içinde hareket etmiş, bir anlamda süreç içinde evrimleşmiştir. Tartışıldığı dönemin kavramları ile tanımlanan jeopolitik, neo-klasik dönemde de realist ekolün lenslerine sahip olmuştur. Yani bu dönemde jeopolitik analizlerin içeriği genelde devlet, güç ve ulusal çıkarların bütünleşmesi üzerinden olmuştur. Dönemin bahsedilen ölçüm araçlarıyla ancak klasik jeopolitiğin problem çözücü siyaset pratiği kendini nüksettirmiştir. Yeşiltaş'a göre neo-klasik jeopolitik "[ö]zünde jeopolitiğin kendisine yönelik bir eleştirisi olmadığı gibi, küresel siyasetin güç merkezli ve güvenlik öncelikli yapısını coğrafi kavramlar ve temsiller üzerinden doğallaştırmaya çalışmıştır" (Yeşiltaş 2017, 356).

2.3. Eleştirel Jeopolitik

Modern toplumun oluşumu süresinde doğa zapt edilebilmiş fakat yine bu süreçte kullanılan akıl özgürleşme sürecinde aynı etkiyi göstermemiştir (Yalvaç 2017, 225). Eleştirel teorinin önde gelen isimlerinden biri olan Max Horkheimer yirminci yüzyılın ilk otuz yılına damgasını vuran faşizm dalgasını kastederek özgürleşmenin önemini ve eleştirel aklın özgürleşme üzerindeki rolünü şu ifadeleri ile vurgulamıştır: "İnsanın eleştirel aklını kullanması bizi özgürleşme idesine ve kişinin bağımsızlık potansiyelini gerçekleştirebileceği iyi toplumun

oluşması için uğraş vermesine yöneltecektir” (Horkheimer 1972, 7). Faşizmin saldırgan, yayılmacı ve yıkıcı sonuçlarına tanık olan neslin, gelenekselci ve determinist jeopolitik anlayışlara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşması doğal bir sonuçtur. Eleştirel teori toplumlara rasyonel bir seçimin varolduğunu göstermeyi amaçlar ve bu rasyonel seçimlerin toplumlara daha özgür şartlar sunduğunu iddia eder. Toplamların tarihsel bir inşa süreciyle fikir ve kavramlar ürettiğini iddia ederken, bunun değişebilmesinin mümkün olduğunu söyler (Yalvaç 2017, 225).

1970’li yıllarda sosyal bilimlerdeki ‘eleştirel dönüş’ adı verilen yaklaşım hemen her sosyal bilim disiplini etkilediği gibi jeopolitik disiplini de etkilemiştir. Tuathail ve Dalby’nin ifadesiyle “eleştirel jeopolitik, jeopolitiği dünya siyasetinin açık ve okunaklı bir gerçekliği olarak değil, sosyal, kültürel ve politik bir uygulama olarak araştırmaya çalışan coğrafya ve uluslararası ilişkiler alanlarındaki bazı bilim adamlarının çalışmalarından ortaya çıkmıştır” (Tuathail ve Dalby 1998, 2). Bu yüzden, eleştirel jeopolitik, geleneksel jeopolitiğin epistemolojik varsayımlarını ve ontolojik taahhütlerini sorunsallaştırmayı hedeflemiş bir yaklaşımdır (Tuathail 2000, 166). Eleştirel jeopolitisyen John Agnew de jeopolitiği dünya siyasetinin mekânlarını üreten coğrafi temsiller ve pratiklerle ilgilenen bir kuram olarak tanımlamıştır (Agnew 1998, 47). Eleştirel jeopolitik, yukarıdaki seleflerinin aksine coğrafyanın determinizmini sorunsallaştırarak, inşa edilmiş subjektif sınırların eleştirisini yapar. Kuramın öncül isimlerinden biri olan Simon Dalby’e göre de “siyasetin coğrafi olarak belirlenmesi siyasetinin” eleştirisi yapan ve ana akım siyasal düşüncelerin olduğunu kanıtlamaya çalışan eleştirel bir tavidir (Dalby 1991, 265).

Eleştirel jeopolitik aynı anda coğrafya, siyaset bilimi, sosyoloji ve tarih gibi diğer sosyal bilim disiplinlerinin de katkı sağladığı çok disiplinli bir çalışma alanına sahiptir. Özellikle politika yapım süreçlerinde söylem analizi yapmakla kalmaz, bu politikaların perde arkasında gelişen kültürel, tarihi ve sosyo-politik katkılarını da ortaya koymaya çalışır. Eleştirel jeopolitisyenler açısından söylem, “nesnel bilgiye yapılan bağımsız, masum katkılar değildir; aksine toplumdaki belirli grupların menfaatlerine hizmet ederek ve belirli bakış ve yorumların kolanıp meşrulaştırılmasını kolaylaştırarak, [Foucault’un] ‘iktidar/bilgi’ olarak adlandırdığı şeyde kökleşir” (Hepple 1992, 139). Bu yüzden, iktidar/bilgi sürecinin işlenişi ve bir çıktı olarak topluma sunulduğu noktada eleştirel jeopolitik bir direnç noktası oluşturmaktadır. Klasik jeopolitiğin iktidar/bilgi bağlantısı ise John Agnew ve Stuart Corbridge’in *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy* isimli kitaplarında ‘üç söylem’, yani uygarlık jeopolitiği, doğallaştırılmış jeopolitik ve ideolojik jeopolitik olarak tanımlamıştır.

Uygarlık jeopolitiği on dokuzuncu yüzyılın ortalarından Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar literatürde baskın bir söylem yaratmıştır; bu söylem Batı’nın modern, Batı dışı dünyanın geri kalmış olduğu ikilemi üzerinden Batı dışı dünyayı birbiriyle rekabet halinde olan Batı devletleri için bir oyun alanına dönüştürmüştür. Bu söylem, Amerikalı amiral ve askeri tarihçi Alfred Thayer Mahan’ın dünya okyanuslarına hakim olmanın önemini vurguladığı çalışmalarından, İngiliz coğrafyacı Halford Mackinder’in Orta Asya’yı dünyanın kontrolü için bir anahtar olarak sunduğu kalpgâh (*heartland*) tartışmalarına,

oradan da Amerikalı coğrafyacı Spykman'ın okyanus kıyılarındaki bölgelerin kontrolünün dünya kontrolüne yol açacağını vurgulandığı kenar kuşak (*rimland*) kavramına uzanan bir seyirde büyük güçlerin bekası için dünyanın hangi bölgelerinin kontrol edilmesi gerektiğinin vurgulandığı bir söylemdir (Agnew ve Corbridge 1995, 52-56).

On dokuzuncu yüzyılın sonlarından, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar alternatif bir söylem Germanik dünyadan gelmiştir; bu söylem Agnew ve Corbridge tarafından doğallaştırılmış jeopolitik olarak tanımlanmaktadır. Sosyal Darwinizm'den etkilenen ve Rudolf Kjellen, Friedrich Ratzel ve Karl Haushofer gibi jeopolitisyenler tarafından şekillendirilen bu görüşte devlet yaşayan bir organizma olarak ele alınır (organik devlet kuramı) ve devletlerin 'yaşlanmasının' ve 'ölmesinin' önüne geçmek ve hayatiyetlerini idame ettirebilmek için gerekli kaynaklara sahip olmak üzere 'yaşam alanı' olarak tanımladıkları alana hâkim olmalarının gerekliliğinin altı çizilir. Diğer bir deyişle burada amaç dünyanın bir büyük güç tarafından kontrol edilmesi değil beka için belirli bir alanın kontrol edilmesidir (Agnew ve Corbridge 1995, 56-65).

Doğallaştırılmış jeopolitik söylemin Nazi idaresi elinde saldırgan ve genişlemeci bir pratiğe dönüşmesi İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda bu söylemin terk edilmesi ve yerini Soğuk Savaş'ın başlarında inşa edilen çift kutuplu dünyanın, büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından yaratılan, ideolojik jeopolitik söyleme bırakmasına yol açmıştır. İdeolojik jeopolitik söylemde dünya, kapitalist/liberal/demokratik ilkelerin temsil ettiği Batı Bloğu,

komünist/merkezi/otokratik ilkelerin temsil ettiği Doğu Bloğu, ve her ikisini de özünde reddeden ancak çoğunlukla eski kolonyal efendileri olan Batı'yı reddederek sosyalizme daha sıcak bakan Bağlantısızlar (1970'lerden itibaren Üçüncü Dünya) arasında üçe bölünmüştür. Burada bir bloğun hem kendisini, hem ötekisini tanımlaması ideoloji ile gerçekleştiğinden bu söylem ideolojik jeopolitik olarak adlandırılmaktadır (Agnew ve Corbridge 1995, 65-76).

Eleştirel jeopolitik kuramın geliştirdiği bu kronolojik söylem analizi, jeopolitik söylemi tarihsel bir perspektife oturtmayı kolaylaştırmaktadır. 1980'lerin başından itibaren Tuathail ve Dalby, aslında her biri 'problem çözücü' jeopolitik söylemler olan bu üç yaklaşımın yerine daha 'eleştirel' bir söylem analizi önermektedirler. Tuathail ve Dalby'e göre, eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitiği beş açıdan eleştirmektedir. Birincisi, "jeopolitik bilge devlet erkânının, jeopolitik geleneği tarafından normal olarak tanımlanmış ve anlaşılmış olandan çok daha geniş kültürel bir olgudur" (Parker 1985, 29). Jeopolitiğin saf bir mekânsal politika olmanın ötesinde politika yapıcılar tarafından işlenerek servis edildiği argümanı, eleştirel jeopolitiğin üzerinde durduğu en önemli noktalardan biridir. Tuathail ve Dalby'e göre (1998: 3) eleştirel jeopolitik, devletin kendi inşa ettiği mitleri, ulusal istisnacı yaklaşımları ve jeopolitik tasavvurlarını tartışır ve bunları analiz eder.

"Devletin, ulusal bir topluluk olarak kurulması ve belirlenmesi jeopolitik bir eylemdir" (Tuathail ve Dalby 1998, 3). Fakat sonrasında oluşan 'alansallaştırma' (*territorialization*) eleştirel jeopolitiğin bir inşa süreci olarak

tanımladığı ve malzemelerinin politik gerçekliğin dışında, subjektif ve politik imtiyazlarla yürütülen mekânsal dönüştürme eylemi olarak tanımlanır. Diğer bir deyişle devlet ezelden ebede varolan/varolması gereken ve insanın dışında bir yapı değil, bilakis insan tarafından önce tahayyül edilip sonra inşa edilen alansal bir yapıdır. Pierre Hassner'e göre mekân, efsanevi, rasyonel ya da pragmatik olan arasında bir uzlaşmadır. Bu üç şekilde açıklanır; kutsal bir miras olarak görülen bir toprak parçası, bir iktidar koltuğu ve fonksiyonel bir alan. Ulusal seviyede hüküm süren bir devletin gücü bu üç boyutun birleşimine bağlıdır (Hassner 1997, 57). Devlet, toplum ve mekân üzerine yapılan çalışmalar sonucunda, jeopolitik bakış açısı yönünü daha indirgemeci bir tarafa çevirerek, etoloji ve sosyo-biyoloji dallarının davranış bilimsel metotlarını kullanma yoluna gitmiştir. Sonraki aşamada anlaşılmıştır ki; alansallaştırma aslında, insanoğlunun temel doğasının bir dışa vurumu olarak sosyal hayatının organize edilme biçimidir. Anssi Paasi ise (2003: 110) mekânı, sosyal ve kültürel inşa süreci olarak nitelendirmiş ve buradan kaynaklanan güç ilişkileri bu organizasyonun bir parçası olarak belirtmiştir. Yani birinci argümanın öne sürdüğü gibi jeopolitik kültürel bir olgudur iddiası bu alansallaştırma süreciyle somutlaşmaktadır.

Eleştirel jeopolitiğin devlet kavramına yönelttiği bu eleştirinin yanında ikinci olarak geliştirdiği eleştiri sınır kavramı üzerinedir. Sınır devletlerin politik yetki alanlarının çizgilerini belirlemektedir. Eleştirel jeopolitik, belirli bir coğrafi alan için birçok devletin çıkar çatışması yaşayabileceğini belirtir. Bu yüzden devletlerin sınırlar üzerindeki emellerini ve politikalarını anlamaya özellikle dikkat eder (Tuathail ve Dalby 1998, 3). Sınırların politik söylemdeki önemi

aslında varolan hayali çizgilerinden çok daha ötede bir anlam taşımaktadır. Çünkü toplumlar, ‘hayali’ ve görünmez olsalar da bu çizgiler içinde kendilerini psikolojik olarak güvende hissederler. Politika yapıcılar ve devlet olgusu bu sınırları güvenli ‘içeri’ ve anarşik ‘dışarı’ olarak belirledikleri için, toplumsal sükûnet hudutların varlığı ile sağlanmaktadır. Buna ek olarak, John Agnew modern devletlerin egemenliğini sağlamaları için açıkça belirlenmiş sınırlara ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir (Agnew 1994, 60). Tuathail ve Dalby ise sınırların yarattığı ötekileştirmeye dikkat çekerler:

“Devletler, devletler-arası sistemden mukaddem değildir. Ancak sürekli olarak, kendilerini tanımladıkları ve bu minvalde geliştirdikleri performanslarını “dışarıya” göre belirlemektedirler. Bu bağlamda, milli bir benliğin uyarılması ve oluşturulması için, dış politika üzerinden bir ‘yabancılaştırma’ yapılması gerekir” (Tuathail ve Dalby 1998, 4).

Bir diğer ifadeyle, dış politika “sınır üreten politik performansın belirli bir türüdür” (Ashley 1987, 51). Bir performans türü olarak dış politika; siyasi algılar ve tanımlamalardan soyutlanamayacağı için, hudutların yüksekliği yani geçirgenliği de kimlikler üzerinden belirlenmektedir. David Newman’a göre, sınırlar sadece bölgesel ya da coğrafi değildir. Sosyal, ekonomik, siyasal ve sanal sınırlar çeşitli kompartımanları oluştururlar. Newman’a göre bu sınırlar hiyerarşiktir; bir insanın toplumsal alandaki konumu, zaten çevrelenmiş olduğu sayısız sınırlar neticesinde belirlenir. Bu sınırlardan bazıları kolayca aşılabılırken, bazıları da bunu daha zor hatta imkânsız kılabilir (Newman 2003, 125). Sonuç olarak, sınırların ayırdığı şey aslında bir toprak parçasından öte onun üzerinde yaşayan kimliklerdir.

Robert David Sack'e göre, alansallaştırma, sosyal ilişkilerin tanımlanmasında çok önemlidir ve o yerleşim de kısmen gruptaki üyelikleri şekillendirir (Sack 1986). Alansallaştırmanın birtakım pratikleri ve koşulları vardır. Süreç aslında sosyal bir inşa olarak da görülebilir. Genelde devlet eliyle yapılan bazı pratik uygulamalar sayesinde, kurumsallaştırılan normlar, semboller aracılığıyla kutsallaştırılır ve tartışılmaz bir noktaya çekilir. Anssi Paasi'nin 'mekânsal sosyalleşme' olarak tanımladığı bu süreç, semboller ve kurumlar gibi insanları birbirlerine kenetleyecek etkili bir mekanizmaya ihtiyaç duyar (Paasi 2003, 116). Dolayısıyla, Paasi sosyal mekânın oluşumundaki en önemli elementleri sırasıyla şöyle belirtmiştir: (a) dinamik, söylemsel olarak oluşturulmuş öğeler (adlandırma süreci gibi), (b) bayraklar, arma ve heykeller gibi sabit semboller ve (c) bu öğelerin bir araya geldiği (askeri geçit törenleri, bayrak günleri ve eğitim) sosyal uygulamaları içeren sembolik formasyonlar (Paasi 2003, 113). Bu uygulamalar ve söylemler, bir diğer önemli unsur, yani kurumsallaşmayı işaret eder. Paasi'ye göre (2003: 113) "siyaset, ekonomi, kültür, iletişim ve eğitim gibi sınırlar üzerinden kurumsallaştırılan bu pratikler, semboller üzerinden anlamlar üretilir ve yine yeniden üretilir." Hâl böyle olunca devletin sınırları toplumun ve yönetimin sınırlarını da belirlemeye başladı. Bu karşılıklı münasebet dolayısıyla Sahlins'e göre ciddi bir gelişmişlik/kalkınma, toplumda bölgeselliğin kurulması ile değil, toplumun bir bölge olarak kurulması ile mümkündür (Sahlins 1971, 15).

Mekân üzerinde tartışılan bir diğer önemli unsur da 'alanbozumu' (*deteritorialization*) sürecidir. Özellikle, küreselleşen dünyanın değişen normları ve

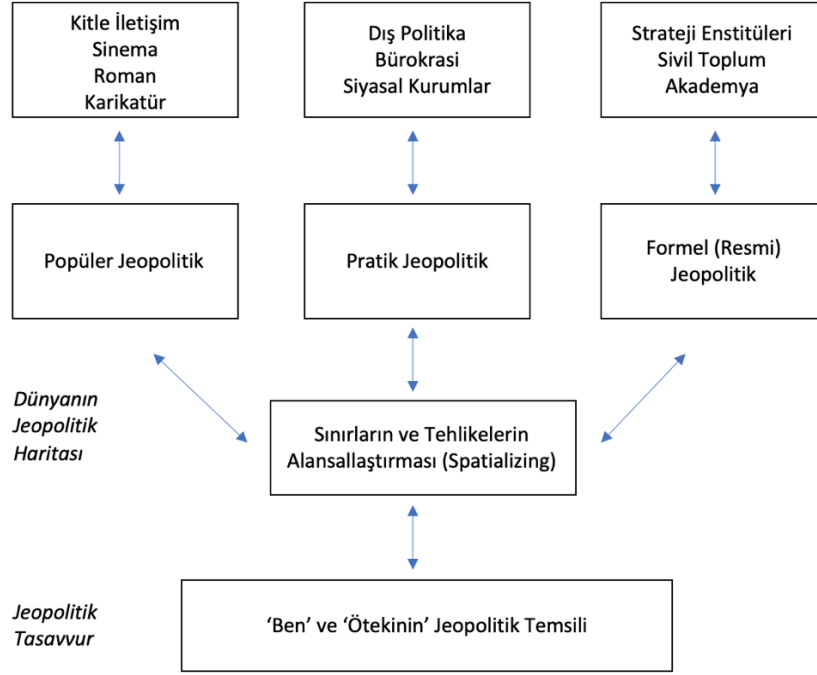
pratikleri neticesinde sınır mefhumu tekrar sorgulanmaya başlayarak, hudutların ana objesi uluslar yerini artık ulus-üstü aktörlere bırakmaya başlamıştır. Yeni Dünya Düzeni Jeopolitiği olarak tanımlanan Soğuk Savaş sonrası dönemde, alanbozumu çok daha hızlı bir yayılma göstermiştir. ABD Başkanı Bill Clinton'ın 1993 senesinde yaptığı bir konuşmaya göre bu durum resmen dünyaya ilan edilmiştir.

“İletişim ve ticaret artık küresel; yatırım müteharrik, teknoloji neredeyse büyüdü ve daha iyi bir yaşama olan tutku artık evrensel. Bundan sonra “dışarı” ve “içeri” gibi ayrımlar yok. — dünya ticareti, çevresel krizler, AIDS krizi ve silahlanma yarışı — Bunlar hepimizi etkilemektedir” (Clinton 1993).

Değişen ve dönüşen bu şartlar altında, ulusal sınırları ve bölgeleri sorgulayan çok sayıda aktör meydan çıkmıştır. Anssi Passi'nin de (2003: 118) belirttiği üzere, kadınların eşit statülere erişimi, insan haklarının yükseltilmesi, çevresel sorunların önemi gibi konuları öne çıkarmayı amaçlayan hareketler, yeni ulus-ötesi sosyal alanlar oluşturarak mevcut bölgelerin sınırlarını tartışmaya açmıştır. Bu durum, eleştirel jeopolitik açısından alanyapımı (*reterritorialization*) ve alanbozumu (*detrterritorialization*) kavramlarını paradigmanın araştırma sahasına dâhil etmiştir. Eleştirel jeopolitiğe göre alanbozumu ve alanyapımı eşzamanlı süreçlerin ve sınırların silikleştiği bölgelerde, bir alanın söylem üreticisi tarafından nasıl sürekli olarak anlamını yitirdiği ve yeni bir anlam kazandırıldığı üzerinde durmaktadır (Tuathail ve Luke 1994).

Eleştirel jeopolitiğin üçüncü eleştirisi, jeopolitik söylemin tek bir söylem olarak sunulmasıdır; eleştirel jeopolitik söylemi üretene göre pek çok farklı

jeopolitik söylem olduğunu savunur. Tuathail ve Dalby, jeopolitik kavramının politika yapıcılar tarafından kullanılan bir devlet pratiği olarak kullanıldığını inkâr etmemekle birlikte, eleştirel jeopolitik bunu geniş bir sosyal ve kültürel fenomen olarak tanımlamaktadır (Tuathail ve Dalby 1998, 4). Jeopolitik pratiklerin tek bir merkezden değil de toplumun çeşitli aktörleri tarafından paylaşılması sebebiyle merkezsizleştiği (*decentered*) vurgulanır. Buna göre jeopolitiğin üç temsili merkezi vardır. Pratik jeopolitik (*practical geopolitics*) devlet liderleri ve dış politika bürokratları tarafından oluşturulan jeopolitik düşünme biçimidir. Resmi jeopolitik (*formal geopolitics*) akademisyenler, bilim insanları ve düşünce kuruluşları tarafından akademik ortamda üretilmiş jeopolitik görüştür. Popüler jeopolitik (*popular geopolitics*) ise kitle iletişim araçları aracılığıyla (medya, sinema, roman ve çizgi film) jeopolitik anlayışın vücut bulduğu türdür. Bu bağlamda eleştirel jeopolitik bahsedilen analizini çeşitli alanlara ayırarak yapmaktadır (Bkz. Tablo 2.1).

Tablo 2.1. Eleştirel Jeopolitik Kavramsallaştırması

Dördüncü olarak, eleştirel jeopolitik, jeopolitik çalışma pratiğinin asla politik olarak tarafsız olamayacağını savunmaktadır (Tuathail ve Dalby 1998, 5). Klasik jeopolitik bakış açısı, kendini siyasetin ötesinde ve üstünde görür ve coğrafya üzerinde yargı yetisi olduğuna dair bir söylem oluşturur (Tuathail ve Dalby 1998, 6). Klasik jeopolitik kavramsal ve metinsel üretimini yaptığı sırada takındığı bu üstün tavır neticesinde, objektiflikten uzak bir sonuç vermektedir. Ayrıca konfor alanını tartışılmaz bir noktada kurarak, subjektif üretimlerinin sonuçta objektif bir yargıya maruz kalmasını engellemektedir. Eleştirel jeopolitiğin bu subjektiflik karşısında takındığı tavır ise, her türlü jeopolitik muhakemenin yerleşik, bağlamsal ve somutlaşmış üretimini sorguya tabi tutmasıdır (Tuathail ve Dalby 1998, 6). Klasik jeopolitik bu yüzden toplumlar

tarafından kökleşmiş ve kabul görmüş gelenekleri, kültürleri ve inançları kendi lehinde kullanabilmektedir.

Beşinci ve son olarak, “eleştirel bakış açısı, jeopolitiği ‘yerleşmiş nedenselleştirme’ (*situated reasoning*) olarak kavramsallaştırırken, daha geniş sosyo-mekânsal ve tekno-alansal (*technoterritorial*) kalkınma ve kullanım koşullarını teorileştirmeyi amaçlamaktadır” (Tuathail ve Dalby 1998, 6). Mekânların üzerine yapılan öznel stratejiler doğrultusunda, her toplum ya da devlet kendi soru/sorunları çerçevesinde jeopolitik nedenselleştirmeler üretmiştir.

Sonuç olarak, eleştirel jeopolitik klasik jeopolitiğin devlet ve sınır kavramlarını, jeopolitik bilginin objektif olduğu iddiasını ve söylemsel tekillliğini eleştirerek farklı bir jeopolitik anlayış yaratmıştır. Bu anlayışın eleştirel teoriden beslenen kaynağı sayesinde, jeopolitiğin kökleşmiş söylemsel ve metinsel üretimlerini bir anlamda sorguya tabi tutmuştur. Ayrıca eleştirel jeopolitik, modern dönemin pozitivist epistemolojisi ve metodolojisinin, gerçeklik algısını özneler aracılığıyla kurguladığını iddia etmiş, entelektüel bir ‘yıkım’ çabası içerisine girmiştir. Yeşiltaş’ın da (2017: 361) iddia ettiği gibi:

“Eleştirel jeopolitik klasik jeopolitik zihniyetiyle bütünleşmiş siyasal realizmin yanlı ve tam olmayan dünya siyaseti kurgusunun analitik odağını “merkezsizleştirme” ve dikkatimizi farklı devlet, iktidar ve bilgi oluşumları alternatiflerine yönlendirme amacındadır ve böylece hegemonya karşıtı bir pratik oluşturmanın mümkün olduğunu ileri sürer.”

Uluslararası ilişkiler disiplini, birçok teorisi ile sosyal bilimlerin köklü yapısına katkıda bulunurken, jeopolitik de bu süreçte kayda değer bir yer tutabilmiştir. Jeopolitik, kavramı itibariyle çok disiplinli bir araştırma alanına sahip olması nedeniyle, disiplinin skalasını genişletmiştir. Kendi içinde ise jeopolitik, tarihsel bir süreç içinde bir çeşit dönüşüm geçirerek, siyaset ve mekân ilişkisini döneminin karakter ve tanımlarıyla yorumlamıştır. On dokuzuncu yüzyılın ilk senelerinde kavramların oluşmasıyla birlikte, sayısız jeopolitisyen disipline yön veren katkılarda bulunmuşlardır. Bilim dünyasının çeşitli zamanlarda farklı fikir ve düşünce akımlarının etkisi altına girdiği dönemlerde ise jeopolitik mefhumu da bu akıma kapılmıştır. Bütün disiplinler bu düşünce akımları çerçevesi içerisinde kendilerine yer bularak, epistemolojik ve metodolojik bir evrime gitmişlerdir. Jeopolitik de bu doğrultuda post-modern akımın etkisiyle yüzleşmiş ve 1980'lerde bir grup sosyal bilimcinin küresel sistemin açık ve okunaklı bir düzene sahip olmadığını iddia etmiş ve bu durumu sorgulayan eleştirel bir tavıra bürünmüşlerdir. Eleştirel jeopolitik disiplin içinde yeni bir bakış açısı olarak belirmiş, varolan paradigmanın eksik ve manipüle edilmiş olduğunu iddia etmiştir.

Tüm bu kuramsal tartışmalar bu tezde nasıl kullanılacaktır? Her şeyden önce eleştirel jeopolitik kuramın iddia ettiği gibi jeopolitik bilgi, objektif bir bilgi olarak değil bir söylem olarak ele alınacaktır. Golan Tepeleri salt bir coğrafi entite olarak değil İsrail ve Suriyeli devlet adamlarının inşa ettiği bir kurgu olarak değerlendirilecektir. İkinci olarak, eleştirel jeopolitiğin tarihsel/kronolojik üç söylem anlayışının (medeniyetçi, doğallaştırılmış, ideolojik jeopolitik) izlerinin

farklı dönemlerde bilhassa İsrail'in Golan Tepeleri'ne dair geliştirdiği söylemlerde görüldüğü iddia edilecektir. 'Modern ve gelişmiş' İsrail'in 'geri kalmış' Suriye toprakları üzerindeki medenileştirici misyonu, Golan Tepeleri'nin ilhakı sürecinde bölgenin İsrail güvenliği açısından bir tür 'yaşam alanı' olduğu düşüncesi ve demokratik/liberal değerlere sahip İsrail'in otokratik/sosyalist değerlere sahip Suriye karşısındaki 'üstünlük' algısında bu üç söylemin nüvelerini görmek mümkündür. Üçüncü olarak, klasik jeopolitik kuramların coğrafya siyaset ilişkisini tek yönlü (coğrafyanın siyaset üzerindeki etkisi) ve determinist kurgusunun aksine, bu tezde bu ilişki çift yönlü olarak, siyasetin de coğrafyanın algılanışı üzerinde etkisi olduğu iddiasıyla ele alınacaktır. Dördüncü olarak eleştirel jeopolitik kuramın araç çantasında yer alan bazı kavramlar bu tezde tartışılacaktır. Bu kavramların en önemlileri de alansallaştırma, alan bozumu ve alan yapımı kavramları olacaktır. Zira bu kavramlardan birincisi coğrafi mekânın söylemsel algılanışı üzerinde dururken, diğer ikisi Golan Tepeleri üzerine geliştirilen söylemin zaman içindeki evrimini incelemek noktasında yardımcı olacaklardır. Son olarak, bu tezde Tuathail ve Dalby'nin geliştirdikleri ve söylem üreticilerine göre jeopolitik söylemi üç farklı şekilde sınıflandırdıkları tartışma içinden pratik jeopolitik, yani devlet adamları ve bürokratların ürettikleri jeopolitik söylem üzerinde durulacaktır. Kısacası bu tezde eleştirel jeopolitik kuram Golan Tepeleri'nin coğrafi anlamının ötesindeki siyasi/kimliksel/retorik anlamını anlamak için kullanılacaktır.

BÖLÜM III

İŞGALDEN İLHAKA SURIYE VE İSRAİL'İN GOLAN TEPELERİ SÖYLEMLERİ (1967-1981)

Bu bölümde, Golan Tepeleri meselesinin tarihsel arkaplanı ve bölgenin jeopolitik önemi tartışılarak 1967-1981 yılları arasındaki söylemsel dönüşüm ortaya konacaktır. Bununla birlikte, dönemin politik elitinin oluşturduğu söylemler analiz edilerek, Golan Tepeleri'nin alansallaştırılması üzerinde durulacaktır.

3.1. 1967 Savaşı'na Kadar Temel Dönüm Noktaları

Ortadoğu, insanlık tarihinin en eski merkezlerinden biri olmuş, medeniyet akışının kesintisiz devamlılığına şahitlik etmiştir. Bu topraklar üzerinde var olan toplumlar, dinler, diller ve kültürler insanoğlunun en büyük zenginliklerindedir. Fakat her ne kadar tarihin sıfır noktası olarak tasavvur edilen Ortadoğu'nun zengin bir medeniyet mirası olsa da Ilan Pappé'nin söylediği gibi “tarih, her çatışmanın merkezinde yer alır” (Pappé 2018, 9). İmparatorluklar, krallıklar ve devletler, bölge üzerinde hâkimiyet kurmak için kıyasıya mücadele etmiştir. Her toplumun kendi devamlılığını sağlama ve hayatta kalma içgüdüleriyle derin kökler salmak istediği bu topraklar, çoğu zaman kanla filizlenmiştir. Bu nedenle, günümüzde dahi hâlâ tarihten beslenen sorunlar nedeniyle ciddi krizler yaşanmaktadır. İşte İsrail ve Suriye'nin yaşadığı ve siyasal çıkmaza giren Golan Tepeleri krizinin de tarihsel bir altyapısı vardır. Bölgenin iki önemli aktörü olan İsrail ve Suriye, resmî olarak İsrail'in kurulduğu gün olan 14 Mayıs 1948'ten beri uzlaşmazlık içerisindedir.

Fakat bu tarihin de öncesinde, Balfour Deklarasyonu'nun ilan edildiği gün olan 2 Kasım 1917 aslında krizin başlangıcı olarak gösterilebilir.

İki ülkenin mücadelesi bu çalışmanın ana konusu olan Golan Tepeleri üzerine olsa da hem İsrail hem Suriye Arap-İsrail Savaşları çerçevesinde politik yörgelerini belirlemiştir. Bu sebeple, Golan Tepeleri'nin analizini yapabilmek için öncelikle Levant bölgesinde – Amin Maalouf'un tabiri ile “Akdeniz'in Doğusu'nun kadim kültürlerinin Batı'nın daha genç kültürleriyle tanıştıkları yerlerin bütünü” (Maalouf 2019, 12), ya da başka bir tanımlamaya göre Osmanlı İmparatorluğu'nun *Bilâdü'sh-Şam*'ı – Birinci Dünya Savaşı ertesinde yaşanan gelişmeleri anlamak gerekir. İsrail Devleti'nin ortaya çıkışındaki en önemli motivasyon topraksız bir halk olan Yahudilerin kendilerine vatan bulma gayesidir. Bu kapsamda, özellikle Avrupa'nın çeşitli bölgelerine yayılmış olan Yahudilerin bir ülkü etrafında toplandığı görülmüştür. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına gelindiğinde Siyonizm olarak ifade edilen ve Filistin'de bir Yahudi devleti kurmayı hedefleyen hareket, kültürel, dini ve siyasi motivasyonlarla Filistin'de bir toprak parçası elde etmeyi amaçlamıştır. Yirminci yüzyılın ilk dönemlerine denk gelen bu süreç, bölgenin sınırlarının tartışmaya açık olduğu bir dönem olmuştur (Cleveland 2015, 269-271). Miller'a göre sınır mücadeleleri, kimliklerin toprak üzerindeki hak iddiası ve keyfi kararlarla toprak bölüşümü gibi sorunlar ulus-devlet dengesizliğini ortaya çıkarmıştır (Miller 2006). Zafer Balpınar'a göre ise Yahudilerin kendilerine ait bir toprak parçasına sahip olma arzuları, milliyetçilik esaslı ulusal sınır arzusu değil, Yahudi kimliğinin muhafaza

edilebileceği güvenlik kaygısıdır. Bu yüzden elde edilmesi gereken en önemli şey “topraksız bir halk için, halksız bir topraktır” (Balpınar 2019, 1, 5).

Golan Tepeleri'nin müstakbel İsrail Devleti'nin bir parçası olduğu iddiasına ilk kez 1919 yılında Dünya Siyonist Örgütü'nün Paris Barış Konferansı'na sunduğu bir memorandumda rastlanır. Bu memoranduma göre bu bölgenin merkezi olan Kuneytra kenti de dâhil olmak üzere Golan Tepeleri'nin büyük kısmı gelecekte kurulması planlanan Yahudi devletinin sınırları içine dâhil edilmiştir (Rabil, 2003: 36). Bu yapılırken dini bir referansa rastlanmamaktadır; zira Kudüs ve Batı Şeria'nın aksine Golan Tepeleri için Yahudi kutsal metinlerinde özel bir atıf yoktur. Golan Tepeleri bu dönemde daha çok kurulacak devletin yaşayabilmesi için gereken doğal kaynaklara (su ve verimli tarım arazileri) ve komşu devletlerden yapılması olası saldırılara karşı stratejik noktalara sahip olması nedeniyle önemlidir (Rabil 2003, 36). Diğer bir deyişle, bu bölge kurulacak devletin bekası için gereken ‘yaşam alanı’nın bir parçasıdır; yani iki savaş arası dönemin baskın jeopolitik söylemi olan doğallaştırılmış jeopolitik söylemi Dünya Siyonist Örgütü'nün memorandumunu etkilemiş görünmektedir.

Filistin bölgesinde kurulacak bir İsrail Devleti'nin önündeki en büyük engel nesillerdir aynı coğrafyada kök salmış Filistinli Arap toplumdur. Birinci Dünya Savaşı'nın bitişiyle İngiltere mandasına giren bu bölge, krizlerin merkezi olmuş, sevk ve idaresi sorunlu hâle gelmiştir. Hem Arapların hem de Yahudilerin silahlı mücadeleye girişmesi İngiliz manda idaresinin otoritesini

gittikçe zorlamaya başlamıştır. 1919 yılında Filistin’de kurulan Ahdut HaAvoda’nın (İşçi Birliği) lideri David Ben Gurion 19 Mayıs 1936’da dönemin şiddetli krizini şu sözleriyle tasvir etmiştir: “Biz ve onlar aynı şeyi istiyoruz: her ikimiz de Filistin’i istiyoruz, bu esaslı bir çatışmadır” (Balpınar 2019, 36). Toprak üzerine girilen bu amansız mücadelede geri adım atmak uluslarının yok olmasına neden olacak bir durum olarak algılandığından iki halk için de bu durum söz konusu bile değildir. Araplar doğal olarak kendilerinin olan toprağı Birinci Dünya Savaşı sonrasında sayıları hızla artan Yahudi göçmenlerle paylaşmak istemezken, Yahudiler Filistin’in yaklaşık iki bin yıl önce terk ettikleri anavatanları olduğunu iddia etmekteydiler. Bu durumda iki halk için de toprak algısı esnek davranabilecekleri bir mevzu olmaktan çok uzaktı.

Filistin’de 1925 yılında bir grup Yahudi entelektüel tarafından kurulan *Brit Şalom* (Barış İttifakı) gibi barışçıl ve Araplarla entegrasyona sıcak bakan Yahudi gruplar olsa da her iki milletin de zaman içinde radikalize olmasıyla beraber bir arada yaşama tahayyülleri güvenlik kaygısının gölgesinde kalmıştır. Güvenlik algısının yayılması İsrail içinde sert bir grubun politik sahnede daha görünür olmasına yol açmıştır. Bu bağlamda ayrılıkçı ve radikal söylemlerin adresi ve Revizyonist Parti’nin lideri olan Ze’ev Jabotinsky iki halkın keskin çizgilerle ayrıldığı ve Arapların ötekileştirdiği ‘Demir Duvar’ anlayışını açıklamıştır. Bu anlayışa göre, Yahudiler ve Araplar aynı toprak parçası üzerinde yaşayamayacak olan iki toplum olarak, mecazi anlamda inşa edilecek ‘demir duvar’ ile Yahudilerin güvenlik inisiyatifini ele alacakları

şekilde ayrılmalılardı (Sarig 1999, 102, 105). Jabotinsky'nin kimlik ve kültürel bir inşa ile ayırdığı topraklar, daha sonra kurulacak olan *Likud* (Birlik) ve *Herut* (Özgürlük) partilerinin çatışmacı siyasi kültür damarını oluşturacaktı.

Yahudiler bir devlete sahip olma arzusu ve güvenlik kaygıları içinde bölgede hareket ederken, Araplar adeta bir kimlik bunalımı yaşamaktaydı. Kimlik bunalımı ile kastedilen durum ise Filistinli Arapların Birinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu'da tesis edilen hangi Arap devleti vasıtasıyla temsil edileceğidir. Filistinliler, Yahudiler ile giriştikleri toprak mücadelesi kapsamında ulusal bir hareket başlatmak zorundaydılar; fakat dönemin konjonktürü Filistin'in bağımsız bir devlet talebini karşılayacak durumda değildi. Arapların bölgedeki varlığı daha önceden olduğu gibi Bilâdü's-Şam'ın bölgedeki uzantısı olarak tasvir ediliyordu. Uluslararası sistemde dönemin söz sahibi ülkelerinden ve Milletler Cemiyeti'nden çeşitli çözüm ve taksim planları – Peel Önerisi 1937, Mac Donald Beyaz Kitabı 1939, Biltmore Programı 1942 gibi – getirilse de, genelde iki taraf da bu planları doğrudan reddediyordu. Balpınar'a göre, Araplar Yahudilerin bölgeye ait olmadığını ve Filistin toprağının kendileri lehine tasdikini talep ederken, Yahudiler kendilerine teklif edilen coğrafya minvalinde meşru bir zemin elde edip ileride yaşanacak çatışmalardan fayda sağlamayı planlamaktaydı; bu da çözümsüzlüğün savunusu demek oluyordu (Balpınar 2019, 5). Filistinli Araplar bu şartlar altında bir temsiliyet sorunu yaşarken ancak 24 Nisan 1950 tarihinde – yani İsrail'in kuruluşu ve 1948-49 Arap-İsrail Savaşı'nın ertesinde - Ürdün'ün resmî temsiliyeti altına girebilmişti. Ürdün, Filistinlilerden gelen talep ve

İngiltere'nin yeşil ışık yakmasıyla Batı Şeria ve Kudüs'ü ilhak ettiğini ilan etmiş, bunu yaparken de "Filistin'de Arap haklarını tam manasıyla korumak niyetinde olduğunu, kendi geleceğini belirleme hakkı temelinde hareket ettiğini, Filistin'in ulusal, doğal ve coğrafi bütünlüğünü öngördüğünü" açıklamıştı (Balpınar 2019, 85). Bu durumda artık sorun, yalnızca Filistinli Araplar ve Yahudiler arasında yaşanan bir devletleşme krizi olmaktan çıkmış ve bölgenin diğer Arap devletlerini de içine almıştı. Bu noktadan itibaren İsrail ve Suriye doğrudan karşı karşıya gelmeye başlayacak ve Filistin meselesi üzerinden bir çatışma alanı oluşturacaklardı.

İsrail'in kuruluşuna kadarki bu tarihsel anlatı eleştirel jeopolitik kuram vasıtasıyla ele alındığında şu çıkarımları yapmak mümkündür. İlk olarak bölge toprakları, özellikle de Filistin, tarihi/dini bir söylem olarak ele alınmıştır; burada mesele coğrafi bölgenin kendisine hâkim olmak değil, 'vaad edilen' kutsal bir entiteyi 'vatan' edinmektir. Diğer bir deyişle, bilhassa Yahudiler açısından mesele toprak edinmek değil, Yahudi toplumunun hayatiyetini sürdürebilmek için, geçmişten gelen bir hak olarak değerlendirdikleri bir coğrafi alanda 'vatan' inşa etmektir. İkinci olarak, bu yapılırken, Jabotinsky'nin 'demir duvar' söylemi gibi jeopolitik kurguların inşasından da kaçınılmamış ve başından beri Arap toplumu ile Yahudi toplumu arasında zihni sınırları simgeleyen fiziksel sınırların inşası savunulmuştur.

İsrail'in kuruluşu ve müteakip Arap-İsrail Savaşı'nda alınan Arap yenilgisi bölgesel dengeleri alt üst etmiştir. Bir taraftan Filistinlerin önemli bir

bölümünün mülteci olarak komşu Arap devletlerine, özellikle de Ürdün, Lübnan ve Suriye'ye sığınmalarının yarattığı toplumsal karmaşa, diğer taraftan Mısır, Suriye ve Ürdün'ün yaşadığı yenilginin siyasi elitlerin meşruiyetini sorgulanır kılması 1948 sonrası dönemde Ortadoğu'da ciddi çalkantılara yol açmıştır. Mısır'da krallığın sona erışı ve Nasır idaresinin başlaması, Suriye'de Hüsnü Zaim'in bir darbe ile Şükrü Kuvvetli'yi devirerek iktidarı ele geçirmesi ve Ürdün'de Kral Abdullah'ın bir Kudüs ziyareti sırasında öldürülmesi bölgesel dinamikleri değiştirmiştir (Cleveland 2015, 296-299). Genel olarak Arap dünyasında, özel olarak da Suriye'de İsrail karşıtlığı sürekli olarak tırmanırken, 1967 Savaşı'na yaklaşılana dönemde söylemsel düzeyde de katılık ve kararlılık artmıştır.

Bu dönemde askeri darbeleri ile anılan Şam, 1966 yılında yine bir müdahaleye sahne olmuş, Suriye iç siyasetinin çekişmeli yapısı tedkik edilmiştir. Salih Cedid'in önderliğinde gerçekleştirilen darbe, Baas Partisi'nin sivil ve askeri kanatlarının rekabetine son vererek kısmi bir otorite oluşturmuştur. 1967 Savaşı'na yaklaşırken Salih Cedid'in Suriye'sini detaylandırmak oldukça önemlidir. Çünkü, siyasi, askeri ve toplumsal bir kurgu değişikliğine sahip olan bu düzen; Hafız Esad'ın politik karakterinin oluşmasında etkili olurken, aynı zamanda Golan Tepeleri tahayyülünün de bu dönemde şekillendiği söylenebilir. Suriye iç siyasetinin kırılana yapısı sebebiyle Salih Cedid güvenilir bir kabine dizayn etmiş, otoritesinin sağlam bir zemin üzerine inşa etmeyi hedeflemiştir. Bu sebeple, cumhurbaşkanı olarak Nureddin el-Atasi'yi, başbakan olarak Yusuf Zuayyin'i ve dışişleri bakanı olarak da İbrahim Makhus'u göreve getirmiştir.

Patrick Seale'e göre bu isimlerin atanmasının nedeni 1963'de Baas Partisi içinde gerçekleşen 'devrimin' korunması hedeflenmiş, 'eğitimli taşra çocuklarının' yönetimde kalması sağlanmıştır. Bu siyasi oluşumun toplumsal kurgusu ise; işçileri, askerleri, öğrencileri ve bazen zararsız gördükleri 'irticacıları' devlet nezdinde tanıırken, feodal liderleri ve aksiyoner 'irticacıları' düşmanlaştırmaktır (Seale 1990, 106). Bu vizyonun temelinde yatan en önemli sebeplerden biri ise, 'Büyük Suriye'nin' parçalandığına şahit olan bu jenerasyonun, toprak bütünlüğünü sağlamak adına toplumda tektiplik sağlamak olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, Abdel Karim el-Cundi gibi alternatif güvenlik yöntemlerini benimseyen kişileri içişlerinde yetkilendiren Cedit; hem gücünü sert politikalarla konsolide edebilmiş hem de aykırı ve muhalif görüşleri devlet gücüyle sessiz kılabilmiştir.

Suriye Baas Partisi'nin bir tür dönüşüm geçirdiği bu dönemde, Nasır ile fikir ayrılıkları keskinleşmiş, İsrail'in tehditleri artmış ve ülke içinden gelebilecek bir kalkışmaya tedirginlikle yaklaşmıştır. Bu tür 'travmatik' bir ortamda, ılımlı ve ölçülü bir tavırdan uzaklaşan politik elit grup, iç ve dış politikada istikrarlı bir çizgi yakalayamamıştır. Esad bu jenerasyonun arasında yetkileri sınırlı bir kabine üyesi olsa da savunma bakanı olarak ciddi bir sorumluluğa sahiptir. Süveyş krizinden sonra envanter, teçhizat ve manevra kabiliyeti açısından oldukça yol katetmiş İsrail ordusunun gücünün farkında olan Esad, yaklaşan savaşın senaryosunu 14 Temmuz 1966'daki Golan'daki su boru hatlarına yapılan İsrail operasyonu ile öngörebilmiştir. İzhak Rabin'in emrinde yapılan uzun menzilli top atışları ve hava saldırıları ile yerle bir edilen Suriye şantiyeleri, BM'nin

silahsızlandığı alanının içerisinde olmasına rağmen uluslararası tepki görmemiştir. Bu olayın ertesinde Esad İsrail karşısında Suriye'nin yalnızlığını farketmiştir (Seale 1990, 117). Buna ek olarak, savaş öncesinde Suriye ordusunun sahip olduğu rakamlar İsrail güçleriyle kıyaslanamayacak seviyede olduğu anlaşılmıştır. Bu da Hafız Esad'ın ilerleyen yıllarda İsrail'e karşı izleyeceği 'stratejik eşitlik' politikasının temellerini hazırlamıştır.

Esad'ın savunma bakanı olarak görev yaptığı dönemde ilgilenmesi gereken tek konu askeri kapasite olmamıştır. Birtakım siyasi mücadele içine de giren Hafız Esad, gücü ve konumu itibarıyla yeteri kadar etkili olamamıştır. Özellikle, Salih Cedid'in güvendiği bir isim olarak ordunun başına atadığı Ahmed el-Suveydani gibi isimlerle derin fikir ayrılıkları yaşamıştır. Filistinli gerillaların etkinliği ve mobilizasyonu noktasında ayrışmaları rejimin zayıflamasına neden olmuş, Esad için yeni bir politik vizyonun tezahürüne öncülük etmiştir. Esad'ın politik karakterinin oluşmasında bir diğer etken ise Arap devletleri ile kurulan ilişkilerdir. Hali hazırda Nasır siyasetinin sorgulandığı bir geleneğin içindeyken; Ürdün, FKÖ ve Irak Baas Partisi ile uyuşmayan politik tahayyüller neticesinde Hafız Esad pragmatist bir bakış açısıyla Suriye milliyetçiliğinin merkezde olduğu bir yol belirlemiştir. İç ve dış politikada seyreden bu popülist yaklaşım sert bir söylemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hafız Esad'ın Mayıs 1966'da verdiği aşağıdaki demeç de tırmanın gerilimin boyutlarını anlatmakta yeterlidir.

“Barışı asla istememeli, kabul etmemeliyiz. Biz sadece savaşı ve işgal edilen toprakların taksimini kabul edeceğiz. Bu toprağı kanımızla ıslatmaya, sizi kovmaya ve iyilik için sizi denize dökmeye karar verdik” (Pipes, 1994).

Politik söylemin sertleşmesiyle birlikte taraflar hem iç hem de dış politikalarını savaş retoriğı üzerinden geliştirmekteydi. Bunun sonucunda ise ‘biz’ ve ‘öteki’ bağlamında nefret söylemleri iki halkın algılarında derin bir yer edinebilmişti. Sürekli savaş tehdidi altında yaşamının verdiği boğucu atmosferde, politika yapıcılarının güvenlikleştirme eğilimleri de kaçınılmaz olmuştur. İsrail, çatışma ve savaş sonucunda kurulmasının verdiği hayatta kalma korkusu ile hareket ederken, Suriye iç siyasette yaşadığı istikrarsızlık ve hükümet değişimleri ile çok kırılgan bir yapıya sahipti. Dönemin şartlarına göre iki ülke de dengeli bir düzene erişmek için iç politikada güçlü olmayı tercih edip, kendi halklarını güvenlik kavramı çerçevesinde seferber etmişlerdi. Eleştirel jeopolitik söylemin de savunduğı gibi, iktidarlar coğrafya/güvenlik bilgisini kategorize eder, sistemli hale getirir, kendi devamlılığını sağlamak ve kitleleri gözetim altında tutabilmek için onu kullanır (Tirben 2009, 215). Devlet, uyguladığı güvenlik politikalarıyla birlikte halkın hükümetle uyumlu hareket etmesini beklemiştir. İsrail örneğinde bu durum dönemin Başbakanı Moşe Şaret’in günlüğüne şu şekilde yansımıştır: “Barış girişimlerini teşvik etmeyerek göçmen topluluğunun birliğini korumak ve daimî kuşatılmışlık duygusunu muhafaza etmek” (Marshall, 2020). İsrail’in dış politikadan bu şekilde iç politikaya güç devşirmesine karşılık, Arap devletleri de özellikle 1956 Süveyş Krizi ve Filistin mücadelesi üzerinden kendi çıkarlarını

savundukları bölgesel bir politika izlemeye başlamışlardır. Böylece İsrail'in Araplarla çatışmayı sürdürdüğü sürece Filistin ile uzlaşmaya gitmeyeceği anlaşılmiş ve İsrail Filistin sorununu bir anlamda iç meselesi olarak ele almaya başlamıştır (Balpınar 2019 91).

Sonuç olarak, 1948-1967 yılları arasında İsrail ve Arap Devletleri karşılıklı olarak krizin seviyesini yükseltmekten çekinmeyip, bu krizden kendi iç politikalarında güvenlik algısı oluşturup, rejimlerinin devamlılığını sağlamayı hedeflemişlerdir. Bu sistem Mısır'da Nasır ile yürütülebilmişse de Suriye'de özellikle 1950'lerden Hafız Esad'a kadar olan döneme kadar çok sancılı geçmiştir. İstikrarlı bir yönetime sahip olamayan Suriye, İsrail karşısında da kararlı bir siyaset sergileyememiş ve en sonunda 1967 Savaşı'nda ittifak içinde olduğu diğer Arap Devletleri gibi ciddi toprak kayıpları yaşamıştır. Suriye'nin savaş öncesinde sağlayamadığı istikrarsız siyasi yapının Golan gibi stratejik bir bölgenin kaybına neden olması devlet hafızasında travmatik bir yara oluşturacak; savaş sonrası istikrarlı ve sağlam bir yapının kurulması adına Golan Tepeleri hayati bir bölge olarak anılacaktır.

3.2. 1967 Savaşı ve Golan Tepeleri'nin İşgali

Yaklaşık 1800 kilometre karelik küçük bir plato olmasına rağmen, Golan Tepeleri olarak anılan bölge, bölgenin en stratejik noktalarından biridir. İsrail ve Suriye'nin yanı sıra ayrıca Lübnan ve Ürdün ile sınırları olan Golan Tepeleri, eteklerindeki geniş ovalara hâkim noktaları ve zengin su kaynakları ile vazgeçilmesi zor bir alan olarak hâlâ önemini korumaktadır. Suriye'nin

başkenti Şam'a otuz beş ve İsrail'in Hayfa gibi stratejik bir liman kentine yüz kilometreden az mesafede olan Golan Tepeleri, güvenlik açısından da oldukça önemlidir. Bununla birlikte, iki ülke arasında doğal set görevi yapan bölge, dönemin değerlendirmelerine göre kritik konumdadır. Golan Tepeleri'nin bu kritik konumu nedeniyle 5 Haziran 1967'de iki ülkenin askeri karşılaşması bu nokta üzerinde olmuştur. Çünkü, Golan Tepeleri hem İsrail'in hem de Suriye'nin merkezlerine açılan kapıdır (Hemmerle 2005, 384-385).

5 Haziran 1967 savaşı ya da literatürde sıkça zikredildiği üzere Altı Gün Savaşı Ortadoğu'nun yeni tarihinin başladığı gün olarak kabul edilebilir. Zira İsrail artık bölge için ne kadar büyük bir güç olduğunu bu savaş ile kanıtlamış oldu. Aslında, İsrail bu iddiasının mesajını daha önceden sürekli olarak komşu Arap devletlerine iletmekteydi. Kudüs ve Batı Şeria'nın Ürdün tarafından ilhakı sonrasında İsrail parlamentosu 14 Şubat 1949'daki ilk toplantısını gerçekleştirirken peşi sıra önemli kararlar alınmıştı. Knesset'ten yapılan ilk açıklamaya göre İsrail tarihinin bağlı olduğu ve güvenliğini doğrudan ilgilendiren bu toprakların kendileri taraf olmadan bir karara bağlanması olanaksızdı. Buna göre, İsrail'in güvenlik ufkunun uzadığı alanlar bölge için tartışmalı (*contested*) alanlar olarak ilan edilecekti. Bu oturumda dönemin İsrail Cumhurbaşkanı Haim Weizmann'ın yaptığı bir açıklama ise şu şekildeydi: "İsrail, bölgede hiçbir rejimin İsrail'in desteği ve katkısı olmadan istikrarlı bir yönetim tesis edemeyeceği, bölgede barış, güvenlik ve istikrar istediğini, bunun gerçekleşmesi için kendisiyle iş birliğinin gerekli olduğudur" ("President Chaim Weizmann Opens the First Knesset"). Yani, İsrail'in

jeopolitik tahayyülü; kendisinin dâhil edilmediği bir Ortadoğu haritasına şiddetle karşı çıkarak, bölgenin alansallaştırma çalışmalarına gerek zorla gerek uzlaşıyla dâhil etmekte.

1948 Savaşı ve 1956 Süveyş Krizi sonrası hızla yükselen tansiyon, İsrail ve Arap liderlerinin daha saldırgan politikalar benimsemelerine neden oldu. Özellikle Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır'ın Arap milletleri arasında yükselen şöhreti ve karizmatik duruşu, Mısır'ı İsrail'e karşı lider ülke konumuna getirdi. Bu süreçte Pan-Arabist söylemlerin artması ve Suriye'de Baas Partisi'nin siyasal güç kazanmasıyla İsrail ortak bir hedef tahtasına dönüştürüldü. Arap toplumu Nasır etrafında Pan-Arabizm duygularını pekiştirirken, İsrail Devleti de kendi yurttaşlarını yaklaşan tehlike doğrultusunda güvenlik politikalarıyla diri tutmaktaydı (Rabinovich 2004, 8). Zaten bu şartları sağlamak her iki yönetim için de zor değildi. Zira Sina Çölü ve Golan Tepeleri sürekli çatışmaların yaşandığı bölgeler olmuştu.

Taraflar 1967 Savaşı'na giden yolda birbirlerini kışkırtırken, İsrail savaş için ciddi hazırlıklar yapmaya başlamıştı. Mevcut şartlar altında askeri tatbikatlar yapan, rakibini analiz eden ve olası bir savaşı projelendiren İsrail, kendisinden nicelik olarak üstün olan rakiplerini ancak böylesi bir plan ile yenebilirdi. Ayrıca, İsrail jeopolitik konumuna realist bakan bir vizyona sahipti bu yüzden savaşı kaçınılmaz olarak görmekteydi. Farklı dönemlerde; İsrail Genel Kurmay Başkanı, Savunma Bakanı ve Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Moshe Dayan, "kırk milyon Arap'ın arasında hayatta kalabilmek için

İsrail'in, kimsenin dokunmaya cesaret edemeyeceği kuduz bir köpek gibi hareket etmesi gerektiğini" söylüyordu (Kafkafi 1998, 231). Dayan'ın vizyonuna paralel olarak İsrail kendi güvenliği için komşu devletlerinin sınırlarını ihlal etmekten çekinmeyerek, yakın çevresindeki bölgeleri kendi güvenlik bölgesi olarak alansallaştırmak için gereken bütün şartları zorlayabilmekteydi.

Sonuç olarak, kapasitesi ve siyasi pozisyonu ile lider ülke olan Mısır'ın güçlerini Yemen'e kaydırması, neredeyse on yıllık bir süreçte hiç askeri tatbikat yapmaması ve müttefik ülkeleri organize edememesi neticesinde İsrail yalnızca altı günlük bir süreçte galibiyetini ilan etmiş oldu (Bowen 2013, 38). Bu tezin ana öznesi olan Golan Tepeleri ise savaşın ilk üç günü Sina'da saf dışına itilen Mısır kuvvetlerinden sonra, son iki günde açık bir hedef olarak İsrail tarafından işgal edildi. Golan Tepeleri artık ciddi bir bölgesel kriz olarak iki ülkenin gündemine yerleşecek, askeri jeopolitik açıdan önemi her iki ülke açısından kritik seviyeye ulaşacaktı.

3.3. İşgalden Sonra Golan Tepeleri

Arap-İsrail çatışması girift yapısı sebebiyle açıklaması ve analizi zor bir meseledir. Çünkü her ne kadar Araplar tek söylem ve tek hedef etrafında birleşmiş olarak görünse de bunun tam aksine her bir devletin İsrail üzerinden kendi çıkarlarını öncüllediği görülmektedir. Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu politik yapısının de bölgeye sirayet etmesiyle birlikte süper güçlerin

bölgesel çıkarları, devletlerin iç çekişmeleri, sınır ve toprak tahayyülleri gibi çıkar çatışmaları İsrail'e karşı alınan yenilgileri açıklamaktadır.

Arap-İsrail Savaşları kapsamında, Suriye ve İsrail'in çatışma alanı Golan Tepeleri olmuştur. 1967'de İsrail bu platoyu ele geçirmiş ve bölgeden çekilmeyeceğini, İsrail'in güvenlik kaygıları kapsamında buranın hayati olduğunu deklare etmiştir. Dönemin Başbakanı Levi Eşkol kimsenin 4 Haziran 1967 sınırlarına dönmek gibi bir hayali olmamasını söylemiş, İsrail'in savaş ile kazandığı toprakların gelecek politikalarını nasıl belirleyeceği yönünde net bir mesaj vermiştir (Quigley 1990, 179). Kısacası artık bu bölge İsrail ve Suriye arasında bir tampon bölge olmanın ötesinde, İsrail topraklarına katılan her toprak gibi 'vatansallaştırılması' gereken bir bölge olarak tanımlanmıştır. Dahası bu platonun elde tutulması İsrail'in bekası açısından önemlidir; diğer bir deyişle bölge İsrail'in 'yaşam alanı' içindedir. Doğallaştırılmış jeopolitik söylemin izlerinin görüldüğü Levi Eşkol'un açıklamaları gibi söylemler daha yaygın bir şekilde gözlemlenecektir.

İşgal edilen coğrafyanın büyüklüğünün beklenenden daha fazla olması sebebiyle, savaş sona erer ermez İsrail'de bu noktadan sonra nasıl bir politika izleneceği tartışmaları başlamıştır. Siyasi elitlerin radikal kanadı Araplarla görüşmek için doğru zaman olmadığı kanaatindeyken, mutedil gruplar barış fırsatlarının tepilmesinin yanlış olduğunu dile getirmeye başlamıştır (Rafael 1981, 170). Fakat günün sonunda tercih edilen politika savaşı da yürüten güvenlik kabinesinin tercihi olmuş ve işgal sonrası ele geçirilen toprakları

vatan olarak alansallaştırmasının önü açılmıştır (Balpınar 2019, 94). Alansallaştırma Golan Tepeleri'nin alan bozumu ve alan yapımı süreçlerine tabi tutulması ile gerçekleştirilmiştir. Öncelikle bölgenin Suriye'ye ait bir toprak parçası olarak değerlendirilmesine son verilerek bir alan bozumu yapılmış ardından ilk olarak tarihsel referanslarla alan yapımına geçilmiştir. İşgal edilen topraklar Yahudilik ile bağdaştırılmaya başlanmış, Yahudiliğin doğal bir uzantısı ve tarihi bir mirası olarak görülmüştür. Daha sonra, bölgenin İsrail'e ilhakına karar verilerek işgale yasal bir zemin oluşturulmaya çalışılmış, vatan olarak alansallaştırmaya hukuki bir tasdik yapılması düşünülmüştür. Kısacası, alan yapımı üç boyutlu olarak, güvenlik (bölgenin İsrail'in bekası için önemi), tarih (bölgenin tarihsel olarak bir Yahudi toprağı olarak kabul edilmesi) ve hukuk (bölgenin yasal olarak İsrail Devleti'ne ilhak edilmesi) boyutları göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir.

1967 Savaşı, İsrail toplumunun sosyolojik açıdan değişimine neden olmuş; savaş öncesinde halkın korkuları üzerinden savaş meşrulaştırılırken, savaş sonrasında halk hayatta kalma korkusunun üstesinden gelip bu sefer de yayılmacı duygularını açığa çıkarmıştır. Buna ek olarak, savaşta görünen üstünlük iki devletli çözüm gibi uzlaşma planlarının gereksiz olduğu algısını doğurmuş, işgal edilen toprakların siyasi ve güvenlik kaygılarıyla geri verilmesinin önünü tıkamıştır (Zreik 2011, 797). Sasley ve Sucharov'un dönemin İsrail iç politikası için yaptıkları yoruma göre de bu dönemde artık İşçi Partisi'nin kamuoyunun aksi yönünde bir karar alabilme gücü kalmamıştır (Sasley ve Sucharov 2011, 1004). İsrail halkının mobilizasyonu bu noktadan

sonra çok daha kolay hale gelmiştir. Devlet de artık toplumun aynı doğrultuda destek verdiğini görünce, işgal toprakları üzerinden siyaset üretmenin meşruluğunu kabul etmiştir. Bunun sonucunda, İsrail'in alansallaştırma için kullandığı ve günümüze kadar devam ettirdiği yöntem yerleşim politikaları olmuştur. Sürekli olarak, işgal ettiği ve askeri kuvvetleri ile de kontrol ettiği bölgeleri İsraili yerleşimcilere açmıştır. Kuram bölümünde belirtildiği üzere, bir bölgenin alansallaştırılması için bazı gereksinimler mevcuttur. Anssi Paasi bu durumu mekânsal sosyalleşme olarak açıklarken, çeşitli şartların oluşmasını zaruri görmüştür. Bunlar dinamik, söylemsel olarak oluşturulmuş öğeler (adlandırma süreci gibi), bayraklar, arma ve heykeller gibi sabit semboller ve bu öğelerin bir araya geldiği (askeri geçit törenleri, bayrak günleri ve eğitim) sosyal uygulamaları içeren sembolik formasyonlardır (Paasi 2003, 113). İsrail için de sıralanan bu şartların yolu yoğun bir şekilde uygulanması gereken yerleşim politikalarıdır. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere İsrail uzun yıllar boyunca bu politikasını artan bir ivme ile uygulamıştır.

Year	West Bank	Gaza Strip	East Jerusalem	Golan Heights	Total
1972	1,182	700	8,649	77	10,608
1983	22,800	900	76,095	6,800	106,595
1985	44,100	1,900	103,900*	8,700	158,700
1989	69,800	3,000	117,100	10,000	199,900
1990	78,600	3,300	135,000	10,600	227,500
1991	90,300	3,800	137,300	11,600	243,000
1992	101,100	4,300	141,000	12,000	258,400
1993	111,600	4,800	152,800	12,600	281,800
1995	133,200	5,300	157,300	13,400	309,200
1996	142,700	5,600	160,400	13,800	322,500
1997	154,400	5,700	161,416	14,300	335,816
1998	163,300	6,100	165,967	14,900	350,267
1999	177,411	6,337	170,123	15,313	369,184
2000	192,976	6,678	172,250	15,955	387,859
2002	214,722	7,277	175,617	16,503	414,119
2003	224,669	7,556	178,601	16,791	427,617
2004	234,487	7,826	181,587	17,265	441,828
2005	258,988	0	184,057	17,793	460,838
2006	268,400	0	186,857	18,105	473,362
2007	276,462	0	189,708	18,692	484,862
2008	295,380	0	193,091	19,083	507,554
2009	299,440	0	191,960	19,248	510,648
2010	314,132	0	198,629	19,797	534,224

Tablo 3.1. İsrail'in Kapsamlı Yerleşim Nüfusu 1972-2010 (FMEP, 2012)

Elbette İsrail'in 1967'deki işgallerine uluslararası toplum tamamen tepkisiz kalmamıştır. Golan Tepeleri gibi Batı Şeria ve Gazze'nin işgali uluslararası toplumun Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde kabul edebileceği bir durum değildir. Bu nedenle 22 Kasım 1967'de alınan 242 sayılı Güvenlik Konseyi kararına göre İsrail'in işgal topraklarından hemen çekilmesi beklenmiştir. Fakat daha sonra, İsrail alınan kararın çevirisinden kaynaklı bir hatayı diplomatik bir kurnazlıkla manipüle ederek, işgal topraklarının detaylı olarak belirtilmediğini iddia etmiş ve bu yüzden sadece bazı küçük ölçekli bölgelerden çekilmiştir. Golan Tepeleri'nden çekilmek ise söz konusu dahi edilmemiş, İsrail halkının güvenlik ihtiyacına göre bir politika belirleneceği açıklanmıştır (Golan, 2020). Diğer bir deyişle, Golan Tepeleri artık İsrail

Devleti'nin bir parçası olarak alansallaştırılmış ve yeni yerleşimlerin kurulması politikasıyla bölgenin alan yapımının yeni bir safhaya geçmesine izin verilmiştir. Bu safhada Golan Tepeleri hızla Yahudileştirilecek ve İsrail Devleti'nin bir parçası olarak söylemsel düzeyde yeniden kurgulanacaktır.

3.4. Suriye'nin Golan Tepeleri'nin İşgaline Yönelik Tepkileri

Suriye Arap Cumhuriyeti, 17 Nisan 1946'da Fransa manda yönetiminden ayrılıp bağımsızlığını ilan etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Fransa'nın iç işlerine doğrudan müdahale etmesi ve etnik ve mezhepsel farklılıkların açıkça belirmesi nedeniyle istikrarlı bir siyasi yapıya ulaşması çok çetin olmuştur. 1963 yılı itibariyle Baas Parti'sinin yönetimi ele geçirmesi ülkenin siyasi karakterini tamamıyla değiştirmiştir. Küresel siyasetin çekişmeli ve bölgenin çatışmalı günlerinde, Suriye de doğal bir sonuç olarak güvenlik merkezli politikalar belirlemiştir. İsrail ile yaşanan iki savaşın neticesinde Baas Rejimi'nin bekası, devletin bekası ile eşdeğer görülmüştür. Bu şartlar altında İsrail karşısında alınan her yenilgi azınlığın iktidarı olan Nusayrilerin gücünü Sünnilere karşı biraz daha zayıflatmakta ve sorgulanır hâle getirmektedir. Salih Cedid daha önce yönetimde bulunan sivil kanadı tasfiye ettiği gibi bu sefer de kendisi tasfiye edilmiştir. Bu darbenin arkasında Ürdün'de yaşanan "Kara Eylül" krizi gibi çeşitli nedenler olmasına rağmen 1967 Savaşı'nda alınan yenilgi ve Golan Tepeleri'nin İsrail'e kaybedilmesi en belirgin sebeplerden biri olmuştur. 1967 Savaşı sırasında Savunma Bakanı olarak görev yapan Hafız Esad, yenilginin müsebbibi olarak kendisini görmemiş, Salih Cedid'in dış politikadaki tutarsız ve pragmatik olmayan

politikalarını eleştirmiştir (Seale 1988, 144). Zira Esad siyasi hayatı boyunca pragmatist ve realist bakış açısıyla anılacak ve bu çerçevede zaman zaman İsrail ile olan ilişkilerini geliştirecek politikalar dahi izleyecektir. Bu çerçevede Golan Tepeleri'nin Esad idaresindeki Suriye yönetimi tarafından alansallaştırılması bu pragmatik ve realist politika yapım sürecinin en iyi gözlemlendiği hususlardan biri olacaktır. Esad'ın politik çıkarlar çerçevesinde Golan Tepeleri'ni söylemsel bir araç olarak kullanması, birazdan ele alınacağı gibi, ancak eleştirel jeopolitik lensleri ile görülebilir.

Altı Gün Savaşı Araplar üzerinde derin yaralar bırakmış ve bu olayın üstesinden gelmek oldukça zor olmuştur. Savaşın ardından on üç Arap devletinin dışişleri bakanları Hartum'da toplanarak üç önemli karar açıklamıştır. Bu kararlara göre “İsrail tanınmayacak, İsrail ile müzakere yapılmayacak, İsrail ile barış yapılmayacaktır” (Meital 2000, 64). Yenilgi üzerine büyüyen ve şiddetlenen popülist söylemler de kitlelerin mobilizasyonunda etkin bir şekilde kullanılmıştır. Hafız Esad göreve geldiği ilk günden itibaren savaş için toplumu hazırlamaya başlamıştır. Vatandaşlara hitap ettiği konuşmalarında İsrail'i şeytanlaştırarak, ölümcül bir savaşın kaçınılmaz olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, kendisinin de içinden geldiği Hava Kuvvetleri pilotlarına hitaben yaptığı bir konuşmada Vietnam Savaşı'na atıf yaparak, iki milyon Vietnamlının hedefleri doğrultusunda kendilerini feda ettiğini dile getirmiştir (Maoz 1988, 86).

Kuram bölümünde de tartışıldığı üzere, eleştirel jeopolitik bir mekânı ne olduğu üzerinden değil, nasıl algılandığı üzerinden değerlendirmektedir;

diğer bir deyişle mekân üzerine yaratılan söylemin altını çizmektedir. Hafız Esad'ın Golan Tepeleri için geliştirdiği söylem de bu bölgeyi coğrafi bir alan olarak değil bir söylemsel kurgu olarak ele almaktadır. Golan Tepeleri artık bir toprak parçası olmaktan çıkmış Hafız Esad'ın söylemlerinde Suriye halkının 'şeref meselesi' olarak ele alınmıştır (Hinnebusch 2012, 8). Golan Tepeleri savaş dönemlerinde stratejik tepeler bütünlüğünü ifade ederken, ateşkes dönemlerinde siyasi söylemlerin meşruiyet objesine dönüşmüştür. Diğer taraftan Golan Tepeleri'nin 1967 sonrası Suriye idaresi tarafından alansallaştırılması güvenlik retoriği üzerinden olmuştur, yani 1973'e kadar olan süreç askeri jeopolitik kaygılar etrafından şekillenmiştir. Bu alansallaştırma İsrail'in vatansallaştırma pratiklerinden farklıdır; zira Suriye zaten kendisinin olanı geri almanın peşindedir. Golan Tepeleri Suriye açısından İsrail'in algıladığı kadar önemli olmamıştır; zira bu bölge İsrail gibi çok boyutlu bir biçimde alansallaştırılmamıştır. Ancak yine de aşağıda da tartışılacağı üzere bilhassa iç politikada Suriye halkını mobilize edecek bir hedef olarak Golan Tepeleri'nin Suriyeliliği üzerinde de durulacaktır.

1967 Savaşı Suriye'de bir sosyal dönüşüme sebep olmuş, Pan-Arabizmden ziyade Hinnebusch'un ifadesiyle Suriye Arapçılığını ortaya çıkarmıştır. Suriye Arapçılığı çerçevesinde Golan'ın kurtarılması bir onur meselesi ve rejimin meşruiyeti anlamına gelmektedir (Hinnebusch 2012, 8). Hafız Esad yaklaşık otuz yıllık kesintisiz iktidarı döneminde pragmatik karar alma süreçleri ile hafızalara kazınmış, iktidarı boyunca toplumsal dengeleri gözetirken, dış politikayı da realist gözlerle okumuştur. Bu okumaların o

dönemdeki karşılığı “Golan’ın güvenliği eşittir Suriye’nin güvenliği” şeklinde bir denklemlerle kurgulanmıştır. Hüseyin Mercan’a göre, Esad’ın zaman çizelgesi kısa vadede rejimin varlığını tesis edip, devamlılığını sağlamak, orta vadede Golan Tepeleri’ni işgalden kurtarıp Suriye’nin bölgesel konumunu yükseltmek, uzun vadede ise Suriye önderliğinde Arap birliğini oluşturmaktır (Mercan 2012, 53). Suriye halkı için Golan Tepeleri’nin Suriyeliliği üzerinden milli bir söylem geliştirirken, dış politikada Filistin’in Araplar için yegâne mücadele vesilesi olduğunu söyleyerek Suriye’nin çıkarlarını bu mücadele ile tanımlaması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Sonuç olarak Esad, içeride tüm o milliyetçi söylem inşasına rağmen Suriye’nin güvenliğine pragmatik açıdan bakılması ve İsrail’in güçlü ordusuna karşı daha dikkatli olunması gerektiğini savunan bir liderdir. Nitekim Esad’a göre Suriye’nin istikrarlı bir iç politikası olmadan ne Arap birliği sağlanabilir ne de işgal edilmiş topraklar geri alınabilirdi (Seale 1988, 172). Bu bağlamda da Golan Tepeleri Esad’ın iç politikasında bir mobilizasyon ve rejim meşruiyeti kaynağı, dış politikada ise geri alınması durumunda Suriye’nin bölgesel etkinliğini arttıracak bir araç olarak alansallaştırılıyordu (Hinnebusch 2012, 9).

1967 ve 1973 seneleri arası dönem Araplar için adeta bir fetret devri gibi görülebilir. Bu dönemde İsrail çevresini saran Arap Devletleri içinde hızla yükselirken, Araplar SSCB’den aldığı destekle direnmeye çalışıyordu. Hinnebusch’a göre Arap devletlerinin idarecileri meşruiyetlerini kaybedilen toprakların geri alınması için geliştirdikleri popülizm üzerinden sağlıyorlardı. Bu bölgede sadece dokuz Arap devleti olmasına rağmen, 1946-2000 yılları

arasında bölgede gerçekleşen on dokuz çatışmanın on yedisine dâhil olmuşlardı (Hinnebusch 2017, 595). Yani, güvenlik temelli bir alansallaştırma çok yaygın bir jeopolitik söylem olarak benimsenmişti. Örneğin Esad'ın 1971'de verdiği bir demece göre bölgenin 'Siyonistleşmesi' hayati bir tehlikeydi:

“İsrail ile savaş kaçınılmazdır ve sıfır toplamı bir oyundur. Bu savaş ölümcül bir yüzleşmedir; ölmek ya da yaşamak, var olmak ya da yok olmak... Ve bu mücadele Araplar-Yahudiler arasından değildir. Biz Yahudilerden nefret etmiyoruz, emperyalist motivasyonla hareket eden Siyonizm'den nefret ediyoruz” (Maoz 1988, 85).

Hafız Esad için Golan Tepeleri Suriye'nin Arap halkını ve kontrolü altında tutmaya çalıştığı orduyu savaşa yönlendirmek açısından kritik öneme sahipti. Ancak, Golan Tepeleri olmasa dahi savaş arzusu ve savaşın getirdiği iç politika yetkinliği vazgeçilebilecek bir durum değildi. Mart 1971'de Lübnanlı gazeteci Aliya al-Sulh'a verdiği röportajda Esad bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Siyasal faaliyetler askeri kampanyaları oldukça kolaylaştırabilir. Aynı zamanda, politik manevralar sayesinde askeri mücadelede zaman ve uluslararası destek kazanımını artırabilir. Bununla birlikte, İsrail Golan'dan tamamen çekilse bile, Filistin'de özgür bir Arap devleti kurulana kadar bizim mücadelemiz devam edecektir. Filistin meselesi Araplar ve İsrail'in arasındaki en büyük problemdir” (Naor 2014, 189).

Esad'ın savaş arzusunun en önemli nedenlerinden biri de Suriye siyasetinde 1970'e kadar bir gelenek halini alan askeri darbeler sonrasında oluşan ordu mensuplarının siyasallaşmasıydı. Biraz da ordudaki darbeci geleneği kontrol altında tutabilmek için Esad ve diğer pek çok Ortadoğu ülkesi

lideri meşruiyetlerinin kaynağını ne demokrasi ne de devlet geleneğinde aramışlar, aksine Arap milliyetçiliği ve birliği, anti-emperyalizm ve Filistin meselesi çerçevesinde politik söylem oluşturmuşlardır (Hinnebusch 2017, 595).

Araplar bu gerilimden faydalanan tek taraf değildir. Gochman ve Maoz'un da belirttiği üzere, Ortadoğu ve Kuzey Afrika üzerindeki kırk beş askeri çatışmanın yirmi beşinin müsebbibi İsrail olmuştur ve dünya tarihinde bu kadar kısa sürede savaşın tetikleyicisi olan bir numaralı ülke konumuna erişmişlerdir (Gochman ve Maoz 1984). İsrail'in güvensiz ve yayılmacı bu tavrı bölgenin daha da militarize olmasına neden olmuş ve taraflar arasında güven bunalımı oluşturmuştur. 1967 Savaşı sonrası oluşan düzen ya da diğer bir ifadeyle statüko tamamen İsrail lehine olmuş, BM ve ABD/SSCB diplomasisi bu düzene bir çözüm sunamamışlardır.

3.5. Yom Kippur Savaşı'ndan İlhaka İsrail ve Suriye'nin Golan Tepeleri'ne Yönelik Söylemleri

6 Ekim 1973 altı yıldır devam eden gerilimin yeniden bir çatışmaya dönüşeceği ve yıllar süren hazırlıkların artık sahneleneceği gün olmuştu. İsrail Başbakanı Begin'in daha sonra itiraf ettiği gibi aslında Nasır'ın 1967'de Sina'da savaş hazırlığı yapmadığını ve ilk kurşunu atan tarafın yani savaş kararını alanın kendileri olduğunu açıklamıştır ("Excerpts From Begin Speech at National Defense College"). Dönemin Genelkurmay Başkanı Moshe Dayan, 21 Mayıs 1973'te yaptığı açıklamada: "Bu yazın ikinci yarısında saldırıların

yineleneyeceğini göz ardı etmemeliyiz” ve “Mısır ve Suriye’yi bozguna uğratmak için hazırlık yapmalıyız” gibi demeçler verse de Haziran ayına gelindiğinde kısmi seferberlik iptal edilmiş, işgal topraklarının güvende olduğu kanısı oluşmuştur (Braun 1973, 28). Arap devletleri, 1967’de olduğu gibi İsrail’in ani bir baskınla kendilerini şaşırtmasını bu sefer düşmanlarına uygulayarak, taarruzu Yahudilerin dini günü olan Yom Kippur’a denk getirmişlerdi.

Ancak Arap müttefikler için savaşın yürütülmesi sırasında temel sorun çıkarların ve savaşın amacının farklılığıdır. Mısır, İsrail’i diplomasi yoluyla yenmeyi yani masaya oturtmayı planlarken, Suriye askeri stratejilerle sonuç almayı hedeflemiştir (Süer 2004, 138). Hedeflerin farklılığı harekât sırasında da askeri birliklerin harmonizasyonun dağınık olmasına neden olmuştur. İsrail kuvvetleri hem Golan’da hem de Sina’da ciddi mücadele vermiş ve 10 Ekim günü Golan’da Suriye güçlerini püskürtmeye başarmıştır. Daha da ileri giderek İsrail, Şam ile arasındaki mesafeyi 40 kilometreye kadar düşürmüştür. Golan’da durum böyle iken Mısır, İsrail Hava Kuvvetleri karşısında çekimser kalmış ve Süveyş’in geçilmesine karşılık verememiştir. Sonuç olarak, Ekim 1973 Savaşı’nda Araplar, çıkar çatışması ve sahada koordinasyon eksikliği yaşamalarına rağmen SSCB’nin etkin yardımları sayesinde bir direnç noktası oluşturabilmişlerdir. Buna karşın İsrail’in hakiki bir direniş göstermesi ve ABD’nin hızlı gelen askeri yardımıyla sahadaki savaş berabere bitmiştir (Rabinovich 2004, 5).

Harita 3.1. 1973 Savaşı Sonrası Golan Tepeleri Haritası (BBC, 2018)

‘Yeni’ kavramı Ortadoğu için bu tezde birkaç defa kullanılacaktır; çünkü bu bölgenin siyasi tarihi önemli kırılmalar yaşamış, her kırılma sonrası öncekine nazaran ‘yeni’ bir düzen getirmiştir. 1967-1973 yılları arasında da tarafların daha çok askeri jeopolitik unsurları kullandığı ve onlara önem verdiği görülmüştür. Fakat 1973’ten sonra oluşan düzende genel olarak Arap Devletleri ve İsrail arasındaki ilişkilerin, özel olarak da Suriye ve İsrail

arasındaki ilişkilerin askeri mücadele boyutundan çıkıp önemli ölçüde diplomatik mücadeleye dönüştüğü söylenebilir. 31 Mayıs 1974'te taraflar arasında imzalanan silahların bırakılması anlaşması da bu durumu açıklar niteliktedir. Rabinovich'e göre, İsrail ilk olarak 1967'de elde ettiği Sina Yarımadası'nı ve Golan Tepeleri'ni diplomatik pazarlık için elinde tutmuş, fakat daha sonra yükselen gerilim ve 1973 Savaşı'nın güvenlik tehdidi oluşturması ile birlikte bu bölgelere hayati önem atfetmiştir (Rabinovich 2004, 9). Diğer bir deyişle, İsrail açısından bu bölgeler, savaş sonrasında askeri jeopolitik tecrübelerin teyidiyle birlikte, devletin bekası için 'doğallaştırılmış', İsrail devleti organik bir yapı gibi genişleme ihtiyacı duymuştur. Öbür taraftan Suriye için 1973 sonrası düzen apayrı bir yol haritası çıkarmıştır. Rabinovich'e göre savaşın görece bir eşitlikle sonuçlanması diplomasi kanallarının açılmasını kolaylaştırmıştır. İsrail'in hem Sina'da hem de Golan'da kalan askeri birliklerine karşın, Mısır'ın Süveyş'i geçerek Sina'da pozisyon alması ve İsrail'in Golan'ın kuzeydoğusundaki Kuneytra'dan geri çekilmesi ile askeri jeopolitik düzen değişmiştir (Rabinovich 2004, 17). Sonuç olarak, 'yeni' Ortadoğu'da toprak mücadelesi bundan böyle sahada değil masada devam edecektir.

1973 Savaşı Arap Devletleri'ne, İsrail'in ani ve hazırlıksız saldırılara bile karşı koyabilecek bir gücünün olduğunu öğretmiştir. Askeri jeopolitik kazanımların kendileri açısından uzun vadeli olamayacağı ve artık coğrafya üzerindeki emellerin siyasi şartlarla sağlanması gerektiği anlaşılmıştır. Diplomasi kanallarının açılması ve buradan kazanım sağlama isteği karşılıklı

katılım ve uzlaşma isteğine bağlı olmalıdır. Aralık 1973'te BM nezaretinde Cenevre'de yapılan toplantıyı Suriye boykot etmiştir. Suriye'nin aksine Enver Sedat savaş öncesinde istediği gibi İsrail'i masaya oturtmayı başarmıştır. Zira Sedat'ın Mısır'ın o zamana kadar SSCB ile yakın temasla işleyen dış politikasından rahatsız olduğu açıktır ve ABD'nin arabuluculuğunda bir barış antlaşması arzusu öne çıkmıştır (Kissinger 1982, 747-98). Tam aksi istikamette ise Hafız Esad, SSCB'nin kendisinin iç meşruiyeti ve dış politikası için halen daha etkili olduğunu düşündüğünden Amerikan arabuluculuğunu en azından bu dönemde reddetmiştir. ABD'nin Golan Tepeleri'ne yeterince önem vermediğini düşünen Esad, "Birleşik Devletler'in adil bir barışı sağlayacak pozisyona erişmediğini dile getirmiştir" (Gani 2014, 132). Hinnebusch Suriye ve Mısır arasındaki bu 'ideolojik' farklılaşmayı oyun teorisinin tutuklu açmazı ile açıklamış, tarafların güvensizlik ortamında elinin boş kalması korkusunu belirtmiştir. Bu durumun oluşmasında en büyük pay ise Kissinger'in mekik diplomasisi olmuştur (Hinnebusch 2017, 606).

Suriye için 'yeni' Ortadoğu düzeni 1973 öncesinde tahayyül edilenden farklı bir neticeyle bitmiştir. Savaş ile geri alınamayan topraklar rejimin bekasını riske atmaya başlamış, Esad'ın alan algısını değiştirmesi gerekmiştir. 1974-1975 yıllarında İsrail, Mısır ve Suriye arasında imzalanan Sina I ve Sina II anlaşmaları uyarınca kısmi çekilmeler gerçekleşmiş ama diplomatik temaslar da 1977'ye kadar dondurulmuştur (Balpınar 2012, 172). Hafız Esad için bu dönem iç politikadaki aykırı seslerin bastırılmasıyla geçmiştir. Ordudan gelen askeri tecrübeleri sayesinde Esad, iç politikadaki meşruiyetini askeri

hierarchye dayanan bir sosyal yapı inşa ederek tesis etmiştir. Görev süresi boyunca Suriye ordusunu sürekli genişletmiş, personel sayısını daima üst seviyede tutmuştur. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi, İsrail karşısında ‘stratejik denge’ arayışı (hem savunma hem de politik güç için), ikincisi ise rejimin iç politikadaki güvenliğini sağlamaktır (Maoz 1988, 58). Perthes’in verdiği verilere göre 1970’lerde 80.000 olan silah altındaki asker sayısı 1990’ların başında 430.000 sayısına yükselmiştir. Savunma bütçeleri 1970’lerin gayri safi milli hasılasının %10’una tekabül ederken, 1980’lerin sonunda %20 seviyesine çıkmıştır. Perthes, rejimin kendisini ordu tipi, yarı askeri bir hiyerarşik düzende yeniden organize ettiğini vurgulamıştır (Perthes 2000, 152, 154). Ortaya çıkan şartlarda ise politik sahne doğal olarak askeri kanaatler çevresinde gelişmek zorunda kalmıştır. Bu durum ise alansallaştırma pratiklerinin diplomatik zeminde yürütülmesini zorlaştırmıştır. Golan’ın Suriye tarafından yeniden kontrolünün ancak askeri yollarla mümkün olduğu, bölgedeki İsrail varlığının kaldırılması ve Suriye’nin yeniden bu bölgeyi alan yapımı ile ‘Suriyelileştirmesi’ için diplomasinin yetersiz kalacağı fikri kabullenilmiştir.

Kuneytra, Golan Tepeleri’nin kuzeydoğusunda yer alan ve Suriye’nin İsrail’den geri alabildiği tek bölgedir. Kuneytra’nın geri alınmasını Esad iç politikada önemli bir zafer olarak sunmuş ve bu kentin Suriye’ye dönüşünü bizzat kendisinin katıldığı bir törenle kutlamıştır. Fakat Esad anlaşmayı imzalamak için Cenevre’ye Mısır asıllı bir general göndermiş, bunu yaparak Suriye’nin sınırlı bir anlaşma yaptığını, asla İsrail’i tanımadığını ve Arap

milliyetçiliğinin bayraktarlığını hâlâ kendisinin yaptığını göstermek istemiştir (Rabinovich 2008, 271). Esad, bu tutumuyla Kuneytra üzerinden Arapların haklarının daimî temsilcisi imajını vermeye çalışmıştır. Mesaj tabii ki iç siyasette rejimini sorgulayan Müslüman Kardeşler gibi Sünni gruplara gönderilmiş, toprak üzerinden meşruiyet tazelemesi yapılmıştır. İç politikadaki bu güven tazelemesi de 1978 yılında yapılan seçim sonuçlarıyla teyit edilmiştir. Maoz'a göre hem Suriye Parlamentosu hem de medyaya göre, Esad, Nasır'ın varisi olarak yeni Arap lideri ve İsrail ile mücadelenin başkahramanı olmuştur. Dış politikadaki bu statü iç politikadaki toplumsal ve ekonomik başarısızlıkları örtbas etmiştir (Maoz 1988, 83).

Diplomatik soğumadan asıl faydalanan taraf ise Suriye'den ziyade İsrail olmuştur. 1974'te istifa edene kadar Başbakan Golda Meir, İsrail'in toprak üzerindeki politikasını “askeri aktiflik, diplomatik pasiflik ve sabit fikirlilik” olarak belirlemiştir (Shlaim 2014, 112). Fakat 1977 yılı itibariyle Menahem Begin'in Likud Partisi iktidarı devralmış, Golan Tepeleri üzerindeki algı değişmiştir. Begin ‘toprak diplomasisi’ doğrultusunda “toprak tavizinin Arapları tatmin etmeyeceğini” söyleyerek süreci çıkmaza taşımıştır (Shlaim 2014). Buna ek olarak, işgal toprakları için “ilhak kelimesini kullanmayınız, yabancı toprağı ilhak edersiniz, kendi ülkenizinkini değil” ifadelerini sarf etmiştir (Masalha 2000, 73). Begin'in Arapları tatmin olmayan ve diplomasi ile uzlaşılmaz bir toplum olarak addetmesi, İsrail toplumunu ‘ileri-müreffeh’, Arapları ise ‘geri-sönük’ olarak algıladığı görünmektedir. Askeri tarihçi Martin Van Creveld'e göre, Begin sürekli dile getirmese de Golan Tepeleri'ni

Sina'dan ziyade daha çok elinde tutmak istemiştir ve “tarihi İsrail toprakları” içine bu bölgeyi de katmayı hedeflemiştir (Crevelde 2004, 143). Görüldüğü üzere, Begin tarihe yaptığı atıflar ile sosyal ve kültürel sınır inşasına gitmiştir.

Eleştirel jeopolitik lensleri ile değerlendirildiğinde Begin'in Golan Tepeleri üzerine geliştirdiği söylem birkaç açıdan ele alınabilir. İlk olarak Begin Golan için yeni bir alanyapımı sürecine girmiştir; bu bölge İsrail için ‘işgal’ edilen değil ‘geri alınan’ bir bölge olarak tanımlanmıştır. Diğer bir deyişle Golan Tepeleri'nin tarihsel olarak İsrail Devleti'nin bir parçası olduğu vurgusu önceki dönemlerden daha yoğun bir biçimde ele alınmış ve bu bölgenin Yahudiliğinin altı çizilmiştir. İkinci olarak Begin'in söyleminde medeniyetçi jeopolitik söylemin izlerini bulmak da mümkündür. İsrail'in medeni/ileri, Suriye'nin gayrimedeni/geri bir alansallaştırma ile tanımlanması İsrail'in Golan Tepeleri'ni işgalini medeniyetçi bir misyonla ele aldığı bir göstergesidir. Diğer bir deyişle, Golan Tepeleri arkaik bir rejimin idaresinden ‘kurtarılmış’, modern ve medeni bir ülke olan İsrail'in idaresi altına girmiştir.

BM ile İsrail arasında bu dönem tansiyonun yükselmesi, 1973 sonrası dönemin bir diğer önemli göstergesidir. İsrail'in bazı kanunlar çıkararak (Eski Eserler Kanunu 1978, Negev Toprak Elde Etme Kanunu 1980, Kamu Toprağı Yasası 1981) işgali meşrulaştırmaya çalışması BM'nin tepkisini çekmiştir. BM Güvenlik Konseyi 471 sayılı kararıyla, İsrail'in kendi nüfusunun işgal edilen topraklara iskânına Cenevre kararlarına aykırı olduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Cenevre kararları kapsamında İsrail'in bölgedeki demografik yapıya

zarar verdiği, insan haklarını ihlal ettiği, özellikle Filistinlileri göçe zorlayan kararların ‘savaş sırasında sivillerin korunma’ hakkının ihlali olduğuna dikkat çekmektedir. İsrail, uluslararası toplumun tüm bu uyarılarına rağmen Gazze, Batı Şeria ve Golan’ı yerel otorite toprakları olarak tanımlamış, yani kendi yasalarının bu bölgelerde uygulanacağını ilan etmiştir (Aronson 1987, 237).

İsrail, alansallaştırma politikalarını 1977’deki diplomatik soğumanın ertesinde hızlandırmış, hukuki ve siyasi yönden işgal edilen toprakların İsrailileştirilmesini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Kamuoyunu da bu sürece dâhil etmek için çeşitli programları uygulamaya koymuştur. Örneğin İsrail basınından Batı Şeria yerine ‘Judea ve Samaria’ isimlerini kullanmasını istenmiş, vatandaşlarının Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile temasını yasaklamıştır (Ron 2003, 121). Öte yandan, İsrail’de hükümet ve kamuoyu arasındaki uyumun en kritik öğelerden biri dindir. Yahudiliğe dair öğretilerin ve Tevrat’ın içeriği çoğu kez siyasi hedefler doğrultusunda kullanılmıştır. Likud’un iktidarı ile birlikte *Gush Emunim* (İnançlılar Bloğu) aktivistleri toplumsal söylemin önemli bir parçası ve işgal toprakları üzerindeki yayılmanın destekçisi olmuşlardır. Toprak üzerine söylemini genişleten Likud, sivil toplumu örgütleyerek siyasi hareketini güçlendirmiş daha sonra izleyeceği politik adımları da bu sayede tabana yaymıştır. Bunun örneğini de dini ve kültürel politikalarında göstermiştir. Zafer Balpınar’ın İsrail güvenlik politikasını ele aldığı kitabında da belirttiği gibi, Sina Yarımadası Mısır’a terkedilirken, geri kalan işgal toprakları güvenlik stratejileri ve Tevrat’ta tanımlı sınırlar bağlamında meşrulaştırılmıştır. Camp David gölgesinde gelişen

bu süreç ile İsrail Yahudi değerlerinin işgal topraklarına sirayetini kolaylaştırmış ve ilhakın ilk sinyallerini vermiştir (Balpınar 2012, 179).

Golan Tepeleri için geliştirilen alanyapımı süreci ise Batı Şeria için geliştirilen alanyapımı sürecinden farklılıklar içermektedir. Golan Tepeleri nüfusun etnik yapısı itibariyle ilhakın ukuken meşrulaştırılmasının zor olduğu bir bölgedir. Bölgede ne Yahudi çoğunluğu ne de gönderilebilecek Yahudi göçmen vardır. Bu durumda çözüm için plato üzerine kurulan askeri gözlem noktalarına karar verilmiştir. Etnik anlamda durumu kendi lehine çevirmek isteyen İsrail, önce bir alanbozumu sonra alanyapımı yapmak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda, Golan'ın Dürzi kimliğini Araplardan üstün tutmaya çalışıp, Dürzilere önce teşvikle, daha sonra zorla İsrail kimliği vermiştir (Balpınar 2012, 180). İsrail'in alanyapımı politikaları üzerine becerisi Aralık 1981'de Golan Tepelerini ilhak kararıyla başarıya ulaştırmıştır. İlhak sonrası bölgeye olan göç hızla artarak Yahudi yerleşimciler demografik yapının değişimine sebep olmuştur. Nüfus yoğunluğunun İsrail lehine dönüşmesi ile devletin bu alanla ilgili İsrailileştirmeye dayalı alanyapımı süreçleri hız kazanmıştır.

3.6. Sonuç

1967 Savaşı Arap-İsrail dengesini kritik ölçüde İsrail lehine çevirmiş, bu ülke açısından 'savunulabilir' sınırlar oluşturmuştur. Araplar için ise işgaller hayati bir güvenlik sorunu haline gelmiştir. İsrail Sina Yarımadası'nı işgal ederek Mısır'ın başkenti Kahire'ye, Golan Tepeleri'ni işgal ederek de

Suriye'nin başkenti Şam'a yaklaşmıştır. Arapların gözünden değerlendirildiğinde bu durum askeri jeopolitik sorunlar ortaya çıkarmış, bölgenin güvenlik yapısını oldukça kırılğan hâle getirmiştir. Otoriter ve askeri rejimlerin savaş dışında bir seçenek görmemeleri, 1973'e kadar olan dönemi askeri güvenlik merkezli alansallaştırmaların hâkim olduğu görülmektedir. Fakat 1973 sonrası dönemde Ortadoğu'da kurulab 'yeni' düzende İsrail'in artık savaş yoluyla yenilemeyeceği anlaşılmış, Pan-Arabizm görüşü etkisini iyice kaybetmiş, Arap devletleri münferit olarak İsrail'e yönelik jeopolitik söylemlerini belirlemeye başlamışlardır.

Golan Tepeleri ise 1973 sonrası gerek İsrail gerekse Suriye'nin idarecilerinin söylemlerinde özellikle tarih ve milliyetçilik çerçevesinde kutsallaştırılmış, siyasal malzeme haline dönüştürülmüştür. Esad, Arap milliyetçiliğinin Nasır sonrası lideri olduğunu göstermek adına İsrail'e Golan Tepeleri üzerinden düşmanca bir söylem geliştirmeye devam etmiş, aynı zamanda gelecek bölümlerde daha detaylı görüleceği üzere, Golan Tepeleri'ni adeta kaldıraç işleviyle kullanarak rejiminin devamlılığını sağlamıştır. Onun pragmatik yaklaşımında Golan söyleminin yetersiz kaldığı vakitlerde ise Lübnan İç Savaşı sırasında Lübnan toprakları üzerindeki alansallaştırmaları değer kazanacaktır.

Öte yandan, İsrail savaş ertesinde hükümet değişimine gitmiş, İşçi Partisi uzun yıllar süren iktidar döneminin ardından Likud karşısında muhalefet pozisyonuna geçerek, devlet politika ve söylemlerinin kritik ölçüde

dönüşmesine neden olmuştur. Likud'un yayılcı ve işgale dayalı diplomasisi hızlı bir ilerleme göstererek, Golan Tepeleri gibi uluslararası hukukun ilhakına sıcak bakmadığı toprakları iç siyasetinin de desteğine dayanarak alansallaştırmıştır.

BÖLÜM IV

İLHAKTAN 11 EYLÜL'E İSRAİL VE SURIYE'NİN GOLAN TEPELERİ SÖYLEMİNİN ELEŞTİREL JEOPOLİTİK ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ (1981-2001)

Bu tez Golan Tepeleri'nin eleştirel jeopolitik analizini yaparken, pratik jeopolitik kapsamında, aktörlerin söylemlerini ve politik yörüngelerini belirli bir kronolojide değerlendirerek, söylem ve politikaların süreç içindeki evrimini göstermeyi hedeflemektedir. Fakat her ne kadar soyut bir zaman çetelesi tutulsa da aslında vakaların takibi bu soyut sınırları aşabilmektedir. Tezin dördüncü kısmının başlangıç ve bitiş tarihleri olan 1981 ve 2001 yılları Golan Tepeleri'nin İsrail tarafından ilhaki ve 11 Eylül saldırılarının gerçekleştiği tarihlerdir. Ama tarihin bu kısmına uzanan ve etkileri çalışmanın soyut sınırlarını aşan meselelerden bu bölümde de bahsedilecektir. Suriye ve İsrail'in bölge politikalarını etkileyen, ayrıca Golan Tepeleri'nin jeopolitik tartışmalarını da yönlendirecek olan Lübnan İç Savaşı da 1975'te yani çalışmanın soyut zaman kırılmalarının dışında kalmıştır. Golan Tepeleri için İsrail ve Suriye tarafından geliştirilen söylemlerin eleştirel jeopolitik çerçevesinde analizi bakımından 1975'te başlayan Lübnan İç Savaşı'nın bu kısımda değerlendirilmesi daha sıhhatli görülmüştür. Öyle ki hem İsrail hem Suriye doksanlı yıllar boyunca geliştirecekleri Golan retoriğini Lübnan İç Savaşı sırasında geliştirdikleri askeri ve siyasi retoriklerin etkisinde vereceklerdir.

4.1. Yeni Düzen, Yeni Ortadoğu, Yeni Dünya (1981-1990)

Lübnan'ın mezhepler arası çatışmanın artmasıyla 13 Nisan 1975'ten itibaren yüzleştiği iç savaş tam 15 yıl boyunca bölgenin en kanlı krizlerinden biri olmuştur. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) tarafından 'Kara Eylül' olarak adlandırılan, Ürdün ve Filistinliler arasında yaşanan şiddetli çatışmalardan sonra FKÖ merkezini Beyrut'a taşımış, zaten çok dinli ve kültürlü yapıya sahip olan ülke bir anda bölgenin önemli aktörlerine ev sahipliği yapmasıyla birlikte, siyasi grupların çeşitliliği artmıştır. Bu yüzden, politik coğrafya da İsrail'in merkezinden uzaklaşarak Lübnan sınırlarına geçmiş, Esad da Lübnan'ın 'hamisi' olma iddiasıyla sorunu içselleştirmiştir. Fakat Golan hâlâ Esad'ın asıl hedefiyken, ona giden yol ise Lübnan'dan geçmektedir. Yani savaş Lübnan'da yaşanmakta; ancak başroller İsrail ve Suriye tarafından paylaşılmaktaydı (Çelik 2012).

1973 Savaşı, Suriye-İsrail ilişkilerinin yeniden yazılmasına sebep olmuş, Suriye'yi yeni yol haritaları bulma konusunda zorlarken, İsrail'i bölgenin yeni 'tanınan' aktörü olarak çıkarmıştır. Camp David ile birlikte coğrafi alanlarını meşrulaştırma imkânı bulan İsrail, güvenlik politikalarını güneyinden ziyade kuzeyine doğru yöneltme kabiliyetine erişmiştir. Bu şartlar altında Suriye'nin politik hedefleri (Golan'ın geri kazanımı) savaştan çok diplomatik ve barışçıl çözümlerle mümkün görülmüştür. Eberhard Kienle'ye göre bu savaştan sonra Suriye İsrail'e tekrar meydan okuyabilirdi; fakat bunu ancak İsrail'in güçlü bir aktör olduğu yeni düzenin kurallarına uymak koşuluyla yapabilirdi (Kienle 1997). Tüm bunlar bir yana, İsrail ve Suriye'nin bölgesel anlamda yüzleşmek zorunda oldukları yeni aktörler de belirmişti. 1979 yılı İsrail adına kritik bir

dönüm noktasıydı. Camp David’de yaşananlar İsrail için bir başarı iken, İran İslam Devrimi bölgede günümüzde dahi hissedilecek yankılar uyandırmıştı. Araplar ile verilen mücadelede İran Şahı’nın en azından petrol konusunda desteğini alan İsrail, İslam Devrimi sonra tehdit algısını yeniden yapılandırmak zorunda kalmıştı. Aynı zamanda, devam eden yıllarda Irak’ta Saddam Hüseyin’in yükselişi hem İsrail hem de Suriye açısından karmaşık bir güvenlik ikilemi oluşturacaktır (Mafinezam ve Mehrabi 2007, 25).

Diğer taraftan, küresel boyuttaki gelişmelerin bölgeye doğrudan veya dolaylı etkileri Golan üzerinde iki aktörün de politik savrulmalar yaşamasına sebep olacaktır. Suriye’nin SSCB’den aldığı askeri yardımlar İsrail ile ‘stratejik eşitlik’ sağlama hedefini desteklerken, İsrail’in ABD ile olan ilişkileri onu bölgede güçlü kılan etkenlerin başında gelmektedir. Çift kutuplu küresel sistemin siyasi düzeni ve gerilimi Ortadoğu’da da hissedilmiş ve bölgenin sorunları da bu süreçte doğru orantılı olarak artmıştır. Bu bağlamda, Golan Tepeleri’nin bölgesel aktörlerin bir oyun alanı olmasından öte, küresel güçlerin de dikkatini çektiği ve kimi zaman mekânın sadece bölgesel anlamda siyasallaştırılmadığı aynı zamanda küresel etkiler doğurduğu da görülecektir.

Golan Tepeleri’nin analitik tartışma ortamı artık yeni bir düzende, yeni bir Ortadoğu’da ve yeni bir küresel sistemde devam edecektir. Soğuk Savaş’ın *detant* (yumuşama) dönemine girmesiyle birlikte çift kutuplu dünyanın siyasi sistemi çatışmadan çok diplomasiye yönelmiştir. ABD ve SSCB’nin 1972 yılında Cenevre’de anlaştıkları üzere, nükleer silah üretiminin giderek artmasının geri

dönülemez sonuçlar doğuracağı görülmüş, taraflarca sınırlandırma getirilmiştir. Nükleer silah yarışı bir süre duraklama dönemine girince, bölgeler üzerindeki rekabet önem kazanmıştır. ABD'nin komünist dalgayı kırmak için yürüttüğü çevreleme politikası bölgesel güçler ile kurduğu yakın temaslarla mümkün olmuştur. 1979 yılında ABD aleyhine İran İslam devrimi olurken, aynı yıl SSCB Afganistan'daki Sovyet yanlısı partileri desteklemek adına ülkeyi işgal etmiştir. Bu açıdan incelendiğinde, Suriye ve İsrail arasındaki ilişki kendi bağlamından öte küresel güçlerin birbirlerini dengelemek için kullandığı bir siyasi sorun olarak ortaya çıkmıştır (Öcal 166, 2017).

Sonuç olarak, küresel siyasi atmosferde oluşan bu yeni retorik bölgeye de doğal olarak yansımıştır. Savaş söylemlerinin hararetli bir şekilde sürmesi Golan'ın jeopolitik söyleminin stratejik ve askeri kavramlarla tartışılmasına neden olmuştur. Bu dönemde Suriye ve İsrail'in karşılıklı savaş ihtimalinin düşmesi ve mücadelenin diplomasi alanına taşınması ile birlikte, alan üzerine olan tartışmaların iç ve dış politikadaki etkileri ve sonuçları çok daha girift bir yapıya bürünmüştür. Eleştirel jeopolitik yaklaşımı ise bu girift yapıyı analiz etmeye yetecek araçlara sahiptir. Arap-İsrail Savaşları sonrası dönemde pratik jeopolitiğin devlet adamlarının söylemlerini ele alması ve mekânı nasıl siyasallaştırdıkları da tezin bu kısmında detaylıca ele alınacaktır.

4.1.a. İsrail'in Siyasi Söyleminde Golan Tepelerinin Yeniden İnşası

İlhak sonrası Golan Tepeleri artık İsrail'in kendi yasalarının geçerli olduğu, İsrail ülkesinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. 1977'ye kadar

hüküm süren İşçi Partisi hükümetleri Mısır ile ABD arabuluculuğunda anlaşma yoluna gitmiş ve Golan Tepeleri'ni de Suriye ile olası bir barış antlaşması için bir koz olarak elinde tutmuştur. 1969'da dönemin başbakanı Golda Meir'in işgal toprakları hakkındaki düşüncesi de bunu kanıtlar nitelikte olmuştur. "Üzerinde anlaşılmış, güvenli hâle getirilmiş ve tanınmış bu topraklar (işgal toprakları) barış anlaşmaları karşılığında ele alınacaktır. Aksi halde, İsrail hayati şartları göze alındığında konumunu koruyacak, güvenli sınırlarını elinde tutacaktır" ("Foreign Policy Principles of Israel"). İşçi Partisi hükümetlerinin Golan Tepeleri konusuna yaklaşımının daha tavizkâr ve karşılıklı çıkar ilişkisine dayandığı, hatta toprak tavizi karşılığında Arap devletleri tarafından tanınma ve normal ilişkilere sahip olma yolunda olduğunun izleri görünmektedir. Bu durum, önce 1975'te daha sonra doksanlı yıllarda İsrail Başbakanı olarak görev yapacak olan Yitzhak Rabin'in söylemlerinden de anlaşılacaktır. Rabin Aralık 1975'te yaptığı bir açıklamada, "İsrail Devleti Golan'dan aşağı inmeyecektir ama bu her zaman şu an bulunduğumuz sınırlarda kalacağımız anlamına gelmesin" diyerek pozisyonunu belirlemiştir (İzak Rabin, Röportaj, 1975). İşçi Partisi'nin Golan Tepeleri'ni alansallaştırma pratiği ilk dönemde siyasi bir koz bağlamında değerlendirilmiştir ve bu doğrultuda politik söylem ve eylemler oluşturulmuştur.

Diğer taraftan, Haziran 1977'den Eylül 1984'e kadar devam edecek olan Likud Partisi hükümetleri ise seçeneklerini çok daha daraltmıştır. İşçi Partisi'nin muhalefet konumuna düştüğü bu yıllarda, Golan Tepeleri iki partinin uzlaştığı bir mesele olarak öne çıksa da söylem sertleşmiştir. Bu uzlaşmayı Likud'un ilk başbakanı Menahem Begin, "İsrail Golan'dan inmeyecektir ve bu fikir birliğiyle

alınan bir karardır” açıklamasıyla belirtmiştir (Menahem Begin, Röportaj, 1980). Ardı sıra gelen bu Likud hükümetlerinin ikinci başbakanı Yitzhak Şamir’in yaptığı bir açıklamada ise Golan açıkça “İsrailleştirilmiştir”. Ona göre, “Kudüs nasıl İsrail Devleti’nin bir parçası ise, Golan da İsrail Devleti’nin bir parçasıdır” (İzak Şamir, Röportaj, 1990).

Savaş sonrası oluşan düzende İsrail’in masadaki barış görüşmelerini uzun zamandır radikalleşme eğiliminde olan kamuoyuna iletmesi oldukça zor bir süreç olarak değerlendirilebilir. Sami Eker’in belirttiğine göre, Camp David anlaşması uyarınca Sina bölgesinden çekilme kararı kamuoyunun eleştirilerine ve ihanet suçlamalarına sebep olunca, Menahem Begin, Golan’ı bir dengeleme mekanizması olarak tasavvur edip ilhak kararını açıklamış ve Suriye ile krizi ileri bir noktaya taşımıştır (Eker 2017, 118). Golan meselesi burada görüldüğü üzere bir iç politika enstrümanı olarak kullanılmış, Mısır ile anlaşmanın verdiği ‘zayıflık’ emareleri Golan üzerinden kamuoyunu rahatlatma ya da hükümeti destekleme adına verilmiş bir karar olmuştur.

İsrail nezdinde kamuoyunun tepkileri hükümetlerin karar alma mekanizmasında kritik rol oynamaktadır. Bunun nedeni çok partili sistem, koalisyon hükümetleri ve sivil toplumun etkin lobi çalışmaları olabilmektedir. Golan Tepeleri hakkında alınan kararlar da bahsedilen bu dengeleri gözetmek zorundadır. Bu bağlamda, özellikle 1967’den itibaren Golan üzerinde kurulmuş yerleşim yerleri kamuoyu nezdinde oldukça hassas bir konuya dönüşmüştür. İsrail tarihinden bahsedilirken dile getirilen toprağın kutsallaştırılması ve

soykırım gibi tarihi acılara sahip olan bir milletin toprak üzerindeki hayatilik algısı göz önünde bulundurulmalıdır. Yani herhangi bir İsrail hükümetinin barış karşılığında yerleşim yerlerini kaldırması veya taşıması politik intihar olarak görülebilir. Örneğin, 2500 kişilik nüfusa sahip olan Sina'daki Yamit yerleşkesinin Camp David antlaşması kapsamında Mısır'a terkedilmesi toplum nazarında büyük infial uyandırmıştır. Bu gibi bir olayın Golan'da yaşanmaması için dönemin dışişleri bakanı Şamir bir röportajında “Yamit'in son olduğu, Golan'ın yabancı bir devlete terkedilerek bir İsrail yerleşkesinin boşaltılmayacağını” vurgulamıştır (İzak Şamir, Röportaj, 1982).

İsrail'in, Golan'ı alansallaştırma politikalarına bakarken, eleştirel jeopolitik lenslerin bu coğrafi bölgeye dair analizinin iyi okunması gerekir. Tuathail ve Dalby “Devletin, ulusal bir topluluk olarak kurulması ve belirlenmesinin jeopolitik bir eylem” olduğunu iddia etmişlerdi (Tuathail ve Dalby 1998, 3). Devlet inşa edildikten sonraki süreç olan *alansallaştırma* ise subjektif ve politik imtiyazlarla yürütülen mekânsal dönüştürme eylemi olarak tanımlanmıştır. Bu kuramsal yaklaşıma göre İsrail ilhaktan itibaren devletin çıkarlarını maksimize etmek ve hükümetlerin kamuoyu nezdinde devamlılığını sağlamak üzere, Golan Tepelerini araçsallaştırdığı ve bu bölgeyi bir daha Suriye'ye ait olamayacak derecede alansallaştırdığı görülmektedir. Bu doğrultuda bir jeopolitik özne olarak yerleşimler; alanın kültürel bir inşaya başlanması için gereken ilk şart olarak belirlenmiştir. Bölgeye yerleştirilen insanların yaşamsal faaliyetleri (dil, din, milli kimlik, kültür) aracılığıyla bir dönüşüme sokması kaçınılmazdır.

Golan Tepeleri'nin İsrail tarafından yeniden inşası hiç de zor olmayacaktır. Çünkü, Suriye'nin işgale kadar olan dönemde Golan'a yaptığı yatırımlar ve gösterdiği ilgi oldukça düşük seviyededir. Kipnis'e göre Golan'da neredeyse otarşik bir düzen oluşmuş, bölge halkı altyapı, üstyapı, elektrik, su ve sağlık gibi hizmetlerden yoksun bir şekilde kendine yeten bir sistem oluşturmaya çalışmıştır (Kipnis 2013, 54). Merkezi yönetimin bölgedeki noksanlığı keskin etnik ayrışmalara sebep olurken, Suriye Devleti'nin az görünürlüğü coğrafyanın kültürel olarak inşasının da önüne geçmiştir. Yine Kipnis'in verdiği verilere göre Golan'da yalnızca 158 okul bulunurken, bunların 142'si ilkokul ve 16'sı ortaokuldur. Bu şartlar altında öğrencilerin eğitime devam etme oranı sadece %30 gibi bir oranla sınırlanmıştır. Yani, Golan ile bağ kurulabilecek bir milli benlik tasavvuru oluşturulamamıştır. Buna ek olarak, sosyo-kültürel aktiviteler açısından Suriye yönetimi gerekli ilgiyi göstermemiş; Kuneytra şehrinde bulunan sosyal kulüplerin ve vakıfların sayısı 4 ile sınırlı kalmıştır (Kipnis 2013, 58). Görüldüğü üzere, Şam yönetimi Golan Tepeleri'nde tam anlamıyla bir alanyapımı uygulayamamış, kuram bölümünde de belirtildiği üzere alanyapımının en mühim noktalarından biri olan sosyal kültür inşası yapılmamıştır. Dolayısıyla İsrail'in işgalden hemen sonra başlattığı alan yapımı süreci oldukça rahat bir şekilde ilerlemiştir.

Golan'daki İsrail yerleşimleri için daha 1967-1973 yılları arasında bölgede bulunan 130.000 civarında Suriyeli Arap göç ettirilmiş ve 140'a yakın Arap kent ve köyünün çoğu İsrail tarafından temellerine kadar yıkılmıştır. Bölgede ise

yaklaşık 12.000 Suriyeli kalmıştır. Yukarıda da tartışıldığı üzere bu Suriyelilerin çoğu Dürzi kökenlidir ve İsrail Dürziliği bu insanları Suriyeli Araplardan ayıran bir kimlik olarak değerlendirerek onların bölgede yaşamasına izin vermiştir. Golan'daki ilk İsrail yerleşimi ise daha 1967 Savaşı'ndan hemen bir ay sonra Temmuz 1967'de kurulmuştur. 2000'lerin başında bölgede 5 kentte yaşayan çoğu Dürzi 16.000 Suriyeli'ye karşı 35 yerleşimde yaklaşık 15.000 Yahudi bölgeye yerleştirilmiştir (Mark 2002, 33). Tüm bu verilerden de anlaşılacağı üzere Golan Tepeleri'nin önce bölgede yaşayan Arap halkın göç ettirilmesi ve fiziksel varlıklarının bir ifadesi olan yerleşimlerinin fiziken ortadan kaldırılması ile bir alan bozumu gerçekleştirilmiş, ardından bölgede kalan az sayıda Suriyeli Dürzilik üzerinden tanımlanarak Suriyelilik kimliğinden farklı bir kimlik teşvik edilmiş ve bölge Yahudi yerleşimcilere açılarak alan yapımı sürecine tabi tutulmuştur.

4.1.b. Suriye'de Yeni Retorik: Stratejik Eşitlik

“Toprağı bağımsızlığa kavuşturmak ve saldırganlığı püskürtmek için nasıl askeri denge gerekiyorsa tam bir barışı getirmek için de ona aynı derecede ihtiyaç var. Barış hiçbir zaman güçlü ile zayıf arasında sağlanamaz” (Maoz 1988, 275).

İsrail Golan üzerindeki hâkimiyetini hızla arttırırken, Hafız Esad da iç ve dış politikada hızlı ve etkili sonuç alabileceği eylemler gerçekleştirmek zorundaydı. Bunun için yukarıdaki sözlerinden de anlaşılacağı üzere, Suriye'nin kontrolünü ve gücünü konsolide edebilmek için iktidarı ele almasından itibaren sürekli olarak güvenlikleştirme politikalarına başvurmuştur. 1973 Savaşı

sonrasında ise Esad'ın meşruiyetini sürdürebilmesi için gücünü yine sınırlarının ötesinde test ettiği görülmüştür. Lübnan İç Savaşı Suriye'yi bu savaşa müdahil olacak en önemli aktörlerden birine dönüştürmüştür. Moshe Maoz'a (1988: 57) göre, Esad her ne kadar 1971 itibariyle üniformasını çıkarmış olsa da Suriye ordusu onun her daim 'baş enstrümanı' olmuş, Esad orduyu siyasi mekanizmasının merkezine koymuştur. Bir konuşmasında Esad şunları dile getirmiştir: "Başlıca çabalarımız... [v]atanımızı savunmak amacıyla askeri gücümüzü arttırmak ve emperyalizmin çeşitli silahlarına sahip olan ve bunları da sürekli tedarik eden acımasız düşmanımız İsrail'e karşı Arap topraklarımızı savunmaktır" (Esad, 1972). Görüldüğü üzere Hafız Esad günlük siyasi ve askeri söylemini İsrail üzerinden belirlemiş, 1980'ler boyunca stratejik eşitlik fikri çerçevesinde güvenlikleştirme politikaları uygulamıştır. Bu sayede rejim hem İsrail karşısında kendini koruyabilecek hem de bir azınlık grup olarak toplumun geri kalanı karşısında kendi meşruiyetini konsolide edecektir.

Askeri alandaki kapasitesini ise bu sefer doğrudan İsrail üzerine yöneltemeyen Suriye, ABD'nin de onayıyla Lübnan'da yükselen gerilime müdahale etmiştir. Lübnan üzerinde hâkim gücün Suriye olduğunu kabul eden Amerikan yönetimi, Suriyeli güçlerin sınır ötesine geçmesine izin vermiştir. Bu dönemde ABD'nin Suriye Büyükelçisi Talcott William Seelye de tarafların Ortadoğu'daki düzenin yeniden tesis edilmesinde işbirliği içerisinde olduğunu vurgulamıştır (Soltani Nejad 2004, 50). Esad'ın pragmatist dış politika görüşü tam bu noktada ortaya çıkmış; SSCB'den yüklü miktarda silah yardımı alabilirken, aynı anda ABD ile Lübnan'da ortak çıkarlar gözetebilmiştir. Devam

eden yıllarda Esad'ın çok yönlü dış politika manevraları Golan üzerinde kendini tekrar kanıtlayacaktır.

4.1.c. İlhak'tan 1990'lara Bölgesel Krizlerde Golan Tepeleri

“Ülkenin tamamında değilse bile önce Yahudi Devleti'ni yükseltmek gerek, sonrası zaman içinde gelecektir ve gelmelidir. Tarihte son yerleşim yeri yoktur, sonsuz sınırlar yoktur, son siyasi talep de yoktur” (Ben-Ami 2005, 12, 25, 34, 37).

Ben Gurion'un bu sözleri İsrail devlet aklının nasıl işlediğini ve sınırlar üzerindeki algısının hangi ölçütlerle şekillendiğini gösterir. İsrail Devleti'nin ilanındaki Yahudilik vurgusu ve toprak ile kuvvetlenen bu bağ neticesinde, ulusun genişlemesi organik devlet anlayışı çerçevesinde toprakların da genişlemesi arzusunun doğurmuştur. Doğallaştırılmış jeopolitik anlayış çerçevesinde gelişen bu siyasi izlenim, komşu ülkelerin egemenlik alanındaki toprakları işgal etme yönünde söylem geliştirmiştir. Balpınar'ın da dile getirdiği üzere, devletin karasal alanını genişletmesi tüm Yahudilerin ortak amacı haline getirilmiş, sınırların genişletilmesi beka sorunu olarak adlandırılmıştır (Balpınar 2012, 49).

Güney Lübnan bu şartlar altında değerlendirildiğinde İsrail'in 'beke' tanımları açısından ciddi risk olarak görünmüş, İsrail FKÖ'yü ve önceki yıllarda bölgeye iltica etmek zorunda kalan yüzbinlerce Filistinlinin varlığını kendisine karşı tehdit olarak algılamıştır. Bunun dışında, Suriye ve İsrail'in bölge

üzerindeki politikaları birkaç aşamada incelenmelidir. Öncelikle, Suriye'nin Lübnan'a müdahalesi İsrail tarafından olumlu karşılanmıştır. Lübnan hükümetinin krizi yönetme kapasitesinin yeterli olmadığı görülmüş, FKÖ'nün politik ve milis güçlerinin hızla kontrolü ele geçirmesi İsrail açısından tedirginlikle karşılanmıştır. Bu sebeple, Suriye askerinin bölgedeki varlığı düzenin tesis edilmesi bağlamında kabul edilmiştir. 1970'lerin sonuna kadar bu politika sürdürülürken, İsrail'in güneyinin Camp David ile koruma altına alınması ve 1974'teki silahların bırakılması antlaşmasına göre Suriye'nin Golan üzerinden saldırmama sözü vermesi İsrail'i güvenli hissettirmiştir (Muslih 1994, 146). Fakat Lübnan'da güven duyulacak bir otoritenin oluşması inancının yitirilmesi ile 1982 yılında Menahem Begin harekât kararı almıştır.

1982 müdahalesinden sonraki dönem artık Suriye ve İsrail'in Lübnan mevzilerinde mücadele verdiği dönem olmuştur. Öyle ki, iki ülke de doğrudan birbirini hedef almak yerine çeşitli baskı unsurları ile üstünlük sağlama gayretine girişmişlerdir. İran İslam Devrimi'nden sonra Lübnan'daki Emel Hareketi gibi çeşitli Şii grupların desteklenmesi ve İsrail ile mücadelede kullanılması, Ortadoğu'daki Arap-İsrail gerilimini yeni bir boyuta taşımıştır. Daha önceleri devletler doğrudan sahada veya savaşın finansman tarafları olarak açıkça belirirken, artık İsrail karşısında vekilleri ile mücadele etmişlerdir. İsrail tarafından düşünüldüğünde, vekâlet savaşlarının kontrolü ve yönetimi oldukça zor olmuştur. İsrail'in bölgedeki varlığına karşı Hizbullah, bir direnç oluşturarak ülke içindeki konumunu güçlendirmiştir (Eker 2017, 123). 1999-2001 yıllarında İsrail Başbakanı olan Ehud Barak Güney Lübnan'daki İsrail varlığını ve

Hizbullah ile olan ilişkiyi şu şekilde açıklamıştır: “Lübnan'a girdiğimizde Hizbullah yoktu. İlk müdahalemiz sırasında Şiiiler tarafından ‘parfümlü pirinç’ ve çiçeklerle karşılandık fakat daha sonra Hizbullah’ı orada yaratan bizim varlığımız oldu” (Norton 2007, 33). Esad’ın ise Hizbullah ve İsrail arasındaki bu savaşı kendi lehine ve Golan tarafına çekmekte başarılı olduğu söylenebilir. Rabinovich’e göre, Esad kimi zaman Hizbullah’a doğrudan destek vererek kimi zaman da İsrail’e karşı Hizbullah’ın saldırılarını teşvik ederek, İsrail yönetimine askeri kayıplar üzerinden bölgedeki pozisyonunu hatırlatmıştır (Rabinovich 2004, 118). Esad bu bağlamda İsrail’i Golan’a çekmeye çalışmış, askeri bir zorlama üzerinden politik çıkarım hedeflemiştir. İsrail’in doğallaştırılmış jeopolitik hedefleri de verilen kayıplar ile kamuoyu tarafından sorgulanmaya başlanmıştır (Kaye 2002, 562).

4.1.d. 1990'lara kadar ABD-SSCB rekabetinde İsrail-Suriye ikilemi

Golan Tepeleri, Suriye ve İsrail arasındaki gerilimin merkezinde yer alırken, plato üzerindeki savaş farklı boyutlara ve alanlara taşınmıştır. 1980’li yıllarda Lübnan iki ülkenin jeopolitik söylemlerinde bir kesişme noktası olsa da, iki ülkenin askeri ve siyasi stratejilerinin de Golan gibi tartışmalı alanları sürekli kapsadığı gözlemlenmiştir. Çift kutuplu sistemin küresel güçleri ise bu krizleri bölge devletleri ile yönetmeye çalışmıştır. Yani, mekânın siyasallaşması sadece ana aktörler nezdinde değil uluslararası güçlerin de ele alabileceği bir politikadır. ABD, İsrail’in güvenliği için Golan sorununda İsrail’i desteklerken, Mısır’ın ABD kanadına çekilmesinden sonra Suriye, SSCB için daha da önemli bir konuma gelmiştir. Tartus Limanı’nın SSCB’ye deniz tedarik ve bakım üssü

olarak tahsis edilmesi, SSCB'nin bölgedeki askeri kapasitesini güçlendiren bir gelişme olmuştur (Kramer 2012). Ancak SSCB'nin 1956 Süveyş Krizi'nde öne çıkan rolü, 1974'te Arap ittifakının ABD lehine bozulmasıyla gittikçe düşüşe geçmiştir. Fred Halliday'in iddia ettiğine göre, Mısır'ın Batı bloğuna dahil oluşu ve Camp David'de İsrail ile anlaşması, SSCB'yi Arap-İsrail çekişmesinin dışına itmiştir (Halliday 1987, 415). Diplomatik açıdan soyutlanan SSCB, askeri silah ve mühimmat konusunda ise desteğini 'Glasnost' (Açıklık) ve 'Perestroyka' (Yeniden Yapılanma) gibi ekonomik dönüşüm arayışlarına kadar devam ettirmiştir. Bu döneme kadar olan süreçte Suriye ordusu baştan aşağı SSCB envanterinde bulunan silahlar ile donatılmış, üstelik İsrail'in Lübnan müdahalesi sonrası Suriye'nin güvenlik gerekleri kapsamında ilk defa Varşova Paktı bölgesi dışında SAM-5 füzeleri Suriye lehine konuşlandırılmıştır (Halliday 1987, 436). Sonuç olarak, Suriye bölgedeki çıkarlarını ve Lübnan üzerinden yürüyen İsrail mücadelesini SSCB'nin stratejik eşitlik politikasına verdiği destekle yürütebilmiştir. Fakat, 1980'lerin sonuna gelindiğinde ve küresel politik dengelerin tamamen ABD ve Batı kanadına yönelmesi ile Hafız Esad'ın yeni bir sürece, 'stratejik caydırıcılık' dönemine gireceğini göreceğiz.

4.2. “Tarihin Sonunda” Golan Tepeleri: 1990'lı Yıllar

Daha önce küresel tarihin bazı kırılma noktalarından söz edilmiş, bunun çalışma ile bağlantısı Ortadoğu ölçeğinde açıklanmaya çalışılmıştır. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ile birlikte, İkinci Dünya Savaşı sonunda başlayan siyasal yönetişimin belirleyici unsuru olan Soğuk Savaş'ın sonuna gelinmiştir. Batı'nın liberal demokrasisi, Doğu'nun komünizm fikrine üstünlük sağlamış ve

“tarihin sonuna” erişilmiştir. Francis Fukuyama’nın, 1989 yılında *The National Interest* dergisinde ele aldığı “Tarihin Sonu Mu?” makalesi dünya genelinde büyük yankı uyandırmıştır. Ona göre, liberal demokrasiler rüştünü ispatlamış ve monarşi, faşizm ve komünizm gibi egemenlik yöntemlerine karşı ideal olan sistem olarak ortaya çıkmıştır (Fukuyama 1989). Tarihin sonu ile yüzleşen sistem, devletler, rejimler, uluslararası örgütler ve toplumlar yeni düzen ışığında kendi muhasebelerini yapmak zorunda kalmış, bu düzenin içinde yeni konumlarını aramışlardır. Dünya artık çift kutuplu bir sistemin gruplaşan devletlerinden ziyade, çok kutuplu düzenin küreselleşen devletlerine sahne olacaktı. Bu bağlamda, çalışmanın aktörleri olan İsrail ve Suriye de tarihin sonunda yeni bir sayfa açacaklardı.

4.2.a. Barış Müzakerelerine Doğru Suriye ve İsrail

SSCB’nin dağılışı Suriye ve Esad rejimi için hayati bir önem taşımaktadır. İktidarının ilk yıllarından itibaren SSCB’nin olağanüstü askeri ve ekonomik yardımlarından faydalanan Esad rejimi artık bu himayeden yoksun kalacaktır. SSCB’nin son dönemlerde zaten bir ekonomik içe dönüş yaşaması ve yakın ilişkide bulunduğu ülkelere desteklerini azaltması Suriye’nin Ortadoğu’da farklı bir politika izleyeceğinin işaretlerini veriyordu. Gorbaçov’un son Suriye ziyaretinde yaptığı açıklamalar da bu yöndeydi. Neil Quilliam’ın belirttiği üzere, Gorbaçov’un, “Sovyetler Birliği ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin kopuk olması normal karşılanamaz” demecinden sonra stratejik eşitlik yanlısı bir politika güdülmeyeceği anlaşılmıştır (Quilliam 1999, 128). Sonuç olarak, 1990’lı yıllarda Esad’ın pragmatik dış politika görüşü yine kendini gösterecek, SSCB’nin

dağılması ile beraber yeni konumunu ABD'nin görüş alanına yakın bir noktada belirleyecektir. Bu dönemde, rejimin kökleşmiş Sovyet merkezli katı tutumunun aksine uzlaşılabilir ve dinamik bir dış politika tavrı gözlemlenmiştir. Eker'e göre Suriye'nin yeni vizyonu, 1980'ler boyunca Lübnan üzerinden yürütülen güvenlik anlayışının bu kez ABD ile iletişim aracı olarak kullanılması, Batı Bloğu'na yerleşen Mısır ile soğuyan ilişkilerin yine Batı'ya açılan bir kapı gibi görülmesi ve Körfez ülkeleri ile olan ilişkilerin yumuşamasını içermektedir (Eker 2017, 136). Golan Tepeleri ise 1990'lı yılların ana objesine dönüşecek ve belki de hiç olmadığı kadar siyasi bir araç olarak kullanılacaktır. Esad'ın kendi rejiminin geleceğini garanti altına alması için elinde kalan malzemeleri oldukça verimli kullanması gerekmektedir. Çünkü tarihin sonunda oluşan bu yeni düzende rejiminin sığacağı bir alanı bulmak hiç kolay değildir. Bu düzenin bir parçası olabilmek için liberal bir demokrasinin, ekonominin, sivil haklarının ve barışçıl bir tutumun varlığı, üçüncü dünya ülkelerinden beklenmektedir (Somuncuoğlu 2009, 87). Fakat rejim, bu dönemde tehdidi iç politikadan değil, çevresindeki devletlerden hissetmektedir. Başta İsrail olmak üzere Türkiye ve Irak gibi komşularına karşı güvenlik kaygıları taşıyan Suriye, kamuoyunu da bu dışarıdan içeriye aktardığı güvenlik politikaları ile mobilize edebilmiştir. Bu bağlamda, Golan Tepeleri'nin bu noktadaki görevi Batı ile kurulacak ilişkilerin anahtarı olarak görülmesidir. Fakat Esad'ın Golan Tepeleri'ni yeni düzende tekrar araçsallaştırmasının altındaki nedenler iyi okunmalı ve eleştirel jeopolitik yaklaşımın iddiaları bu bölümde detaylı bir şekilde ele alınmalıdır.

Yukarıda, Suriye'nin Soğuk Savaş sonrası oluşan düzende rejiminin yer bulabileceği bir Ortadoğu aradığından bahsedilmişti. İsrail de aynı şekilde Soğuk Savaş sonrası düzene kendisini hazırlamak zorundaydı ve her ne kadar Suriye kaybeden tarafın bir üyesi olsa da İsrail için de yeni hesaplamalar yapılmalıydı. Öncelikle şu belirtilmelidir ki, İsrail devleti 1990'lı yıllara gelene kadar statükocu toprak politikalarıyla ülke çıkarları açısından başarılı bir süreç yönetmiştir. Uluslararası aktörlere ve hukuka rağmen işgal ettiği toprakları hâlâ elinde bulunduran İsrail, özellikle demokratik bir 'Yahudi' devleti olması, bölgede kendi ülkesinde ve komşu devletlerin topraklarında bulunan güçlü ordusu ve 1980'lerdeki ekonomik krize rağmen ivme yakalamış göstergeleriyle istikrarlı bir çizgide bulunmaktaydı. Lâkin Suriye'nin SSCB ile kurduğu 'ardıncılık' (bandwagoning) ilişkisi, ABD ve İsrail arasında da mevcuttu (Mearsheimer ve Walt 2009, 82). Bu şartlar altında ABD, Körfez Savaşı'nın hemen ardından başlattığı 'barış için toprak' görüşmeleri kapsamında Madrid'de İsrail'i diğer taraf ülkeleriyle masaya oturtmayı başarmıştır. İsrail masanın bir tarafındayken öbür tarafında Suriye, Ürdün ve Lübnan barış arayan diğer devletlerken, Filistin ise ancak Ürdün heyetine sonradan dâhil edilebilmiştir. Kısacası Madrid'de Ortadoğu'nun kanayan yarası olan savaşa bir çözüm bulunması için Büyük Güçler ve bölge ülkeleri bir araya gelmeyi zor da olsa başarmışlardır.

Ortadoğu'da barış rüzgârları esasen ironik bir şekilde Körfez Savaşı ile başlamıştır denilebilir. Irak'ın 'haydut devlet' olarak bölgede belirmesi nedeniyle Soğuk Savaş sonrası dünyanın 'jandarması' konumuna yükselen ABD müdahale ihtiyacı duymuştur (Mearsheimer ve Walt 2009, 98). Ağustos 1990'da Kuveyt'in

işgali sonrası bölgenin tansiyonu bir hayli artmış, ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri de kısa bir süre içinde reaksiyon göstererek Irak kuvvetlerini geri çekilmeye zorlamış ve başarılı olmuştur. Bu durum bölge açısından yeni kuralların açıkça anlaşılmasına neden olmuştur. Hafız Esad, ABD'nin başat aktör olarak Ortadoğu'daki varlığını kabullenmiş ve yeni dünyanın süper gücü ile yakın ilişkiler kurması gerektiğini anlamıştır. Esad ancak bu yolla kendi rejiminin devamlılığını sağlayabilir, Golan gibi krizlerine çözüm bulabilirdi. ABD'nin Ortadoğu için hazırladığı barış sürecinin bir muhatabı olabilmek için Esad, Körfez Savaşı'nda ABD'ye destek vermiş, "Arap halklarının çıkarlarını korumak için" Suriye askerinin bölgede bulunduğunu açıklamıştır (Zisser 1993, 573).

Golan Tepeleri Krizi'nin bir diğer aktörü İsrail ise 1987 yılının Aralık ayında başlayan ve geniş kitlelere yayılan *İntifada* (Silkinme) hareketiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. *İntifada*'dan birkaç gün önce İzak Şamir'in Batı Şeria'ya doğru genişlemeyi ve nüfusun %40'ının Yahudilerden oluşmasını amaçlayan planının Dünya Siyonist Kongresi'nde görüşülmesi zaten Filistinliler tarafından tepki ile karşılanmıştı (Balpınar 2019). Bunun üzerine Yahudi Ajansı Yerleşim Bölümü Başkanı olan Matityahu Drobles'in "Dağa Tırman, Çöle Açıl" ile adlandırdığı genişleme politikaları tanıtıldı ("The Origins and Evolution of the Palestine Problem Part IV: 1984-1988 Study"). Durum böyle iken İsrail Ordusu'na ait bir askeri aracın karıştığı kaza Filistinlilerin *İntifada*'yı başlatmasında sadece bir fitil oldu (Shalev 1991, 15). Küresel ve Ortadoğu siyasetinin evrim geçirdiği yıllara denk gelen bu gelişmeyle, Balpınar'ın belirttiği üzere İsrail elitlerinin hızla yayılan liberal dalgaya karşı koyamayacakları

anlaşılması ve işgal yoluyla genişlemenin ekonomik zararları konusunda uzlaştıkları görülmüştür (Balpınar 2019, 168). Son olarak da Irak'ın İsrail'i füze ile vurması ve Saddam Hüseyin'in saldırıyı Filistin'in özgürleştirilmesiyle açıklaması İsraili yetkililere Ortadoğu'da Arap-İsrail sorunu çözülmeden güvenlik konusunda rahatlanamayacağını düşündürmüştür (Baker 1995, 414). Sonuç olarak, Körfez Savaşı'nın Ortadoğu'da barış sürecine girilmesinde dolaylı olarak katkı sunduğu söylenebilir. 1991'de yapılan Madrid Konferansı sürecin ilk somut örneği olmuş, Oslo Barış Görüşmeleri, Arafat ve Rabin'in Beyaz Saray'da buluşması, Esad'ın Clinton ile kurduğu yakın temas, doksanlı yıllara damgasını vuran gelişmeler olarak dikkat çekmiştir.

4.2.b. Müzakerelerin Retoriği

“Gerçekten de köleleştirilmiş halkın ne gerçek haklara ne de etki olanaklarına sahip olduğu komünist ülkelerde büyük kıtlıklar ve yaygın yoksulluk rejimi üzerinde herhangi bir etkide bulunmazken, görece çok daha zararsız ve hoşnutsuzluk nedenleri demokrasileri çok daha çabuk sarsmakta ve zayıflatmakta, felce uğratmakta ve sistemin varlığını tehdit etmektedir. Sürekli eleştirinin mekanizmanın ayrılmaz bir parçası olduğu toplumlar yaşamaya değer biricik toplumlardır, ama bunlar aynı zamanda en kolay yara alan toplumlardır” (Revel 1985, 17).

Revel'in demokratik ve otoriter rejimleri mukayese ettiği yukarıdaki değerlendirmeleri elimizdeki vakayı açıklamak için farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Ona göre demokrasi düzenini tesis eden devletlerin kamuoyu ile ilişkisi kritik öneme sahipken, otoriter rejimlerin kamuoyu yargıları daha

değersizdir. Çalışmanın aktörleri olan Suriye ve İsrail de bahsedilen durumun iki farklı örnekleridir. 1971'den itibaren kesintisiz bir iktidar yaşayan Esad karşısında, sürekli değişen ve koalisyon hükümetlerine açık demokratik bir düzen vardır. Suriye rejimi ise otoriter rejimi ile dış politikada yaşadığı savrulmaları kamuoyundan fazla etkilenmeksizin geçiştirme imkânına sahiptir. Diğer tarafta ise, İsrail toplumunun çeşitli fraksiyonlara bölünmesi ve sadece Golan üzerine lobicilik faaliyeti gerçekleştiren yapılara sahip olması gibi unsurlar süreci ciddi şekilde etkileyecektir. Bu sebeple, Golan üzerine müzakerelerin başlanacağı 1990'lı yıllarda çalışmanın göz önünde bulundurması gereken mühim noktalardan birisi budur.

Tezin başından bu bölüme kadar olan kısımlar sıklıkla 'savaş' kavramı üzerinde durmuş, iki ülke arasındaki gerginliğin Golan Tepeleri'ndeki şiddetli mücadelesini göstermeye çalışmıştır. Bu bölümde ise, Golan üzerindeki mücadele artık 'barış' kavramı ile anılacak, iki tarafın 1990'lı yıllar boyunca tekrarladığı bu kavramı alt metinleriyle birlikte ortaya koyacaktır. ABD Başkanı Bill Clinton'ın 1994 yılında verdiği bir demeçte Ortadoğu barış süreci görüşmelerini 'cesurların barışı' (*peace of brave*) olarak anması önemlidir ("Clinton turns heat on the fundamentalists:Israel-Jordan 'Peace of Brave' isolates treaty opponents", 1994). Tarafların arasındaki diplomatik temasların belirli bir noktaya gelmesi için kıymetli çabalar sarf eden Bill Clinton, zamanın ruhuna uygun olarak liberal rüzgârların Ortadoğu'ya yayılmasında önemli bir aktör olmuştur.

Pınar Bilgin Eleştirel Güvenlik Çalışmaları kapsamında baskın söylemlere yaklaşımın mesafeli olması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre, Ortadoğu'ya dair çalışma yapanların bilinçli ve farklı gerçekliklere karşı açık görüşlü olması gerekir (Bilgin 2004, 28). Bilgin'in bu uyarıyı yapmaktaki en temel sebebi tartışmalar üzerine oluşturulan söylemlerin çeşitliliği ve farklılığıdır. Barış görüşmeleri sırasında İsrail kamuoyunun retoriği incelendiğinde iki farklı söylem geliştirildiği görülmektedir: (1) "Barış Benim Güvenliğimdir", (2) "Güvenlik ile Barış". Birincisi "Peace Now" aktivistlerinin Oslo Barış Görüşmeleri'nden sonra yaptığı açıklamasından yer alırken (Sharoni 1995, 116), ikincisi barış erdemine sahip olmadığını düşünen İsrailileri yansıtmaktadır (Bilgin 2004, 28). İsraili yöneticiler de kamuoyundaki bu bölünmenin arasında kalmış, aynı anda komşu devletleri ile barış görüşmeleri yaparken iç politikanın kutuplaşmasını takip etmek zorunda kalmışlardır. Uzun yıllar boyunca sıfır toplamı rekabetin sonucunda devlet merkezli ve ordu odaklı sistemin faydalanıcı gruplarının yeni düzenin şartları altında bir seçim yapmaları gerekmiştir (Bilgin 2004, 38). Telhami'ye göre devletin çıkar sistematüğinde; politik elit ve liderlerin, küresel sistemin ve halkın (kamuoyu) kombinasyonu ve uyumu gerekir (Telhami 1996). Dönemin başbakanı İzak Rabin sıfır toplamı oyuna bir son verip, hem ABD merkezli sistemin çağrılarını dinleyip hem de ülkesindeki liberal eğilimin farkına varıp, Arap mevkidaşları ile uzlaşma yoluna gitmeye karar vermiştir.

Golan Tepeleri'nin İsrail'in farklı siyasi hareketleri tarafından siyasal bir malzeme olarak kullanılması bu dönemde çok yaygın olarak görülecektir. Öncelikle, güvenlik sorunu hâlâ her İsrailinin önceliklerinden biri olmaya devam

ederken, bölgede İsrail yerleşimlerinin bu konudaki önemi sürekli vurgulanmıştır. Golan'daki yerleşimlerin savunulabilir bir sınır hattı oluşturma fikri üzerinden bir uzlaşa sağlanmıştır (Harris 1980, 72). Bununla birlikte, aşırı sağ partiler Golan'ın iadesi tartışmalarına şiddetle karşı çıkarak, istikrarlı bir şekilde kendilerine oy veren sağ popülist tabanın siyasi karakterini canlı tutmaya çalışmıştır. Daha önce alansallaştırma politikalarının; sosyal ilişkileri tanımladığı ve mekân dâhilindeki kimlikleri şekillendirdiği söylenmişti. Bu bağlamda Golan Tepeleri, İsrail sağ adını bir katalizör görevi görmüş ve sosyal bir kenetlenme sağlamıştır. Aşırı sağ partilerin dönem itibariyle farkında olmadıkları bir durum olarak, liberal tartışmaların yayılması ve ABD öncülüğünde başlatılan barış çağrılarının cevap bulması İsrail kamuoyunun merkez-sol İşçi Partisi'nin 1992 senesinde hükümeti İzak Şamir'den devralmasına neden olmuştur. Burada analiz edilmesi gereken nokta ise, sistemsal bir dönüşümün mekân üzerine oluşturulan söylemleri ne derecede etkilediğidir. Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik algılarını değiştirmekte zorlanan merkez-sağ partiler, zamanın politik atmosferini yeterince iyi analiz edememişler ve iktidarı kaybetmişlerdir.

İşçi Partisi'nin önderliğindeki merkez-sol koalisyonu ise Golan'ın Suriye'ye terkedilmediği sürece daha büyük güvenlik riskleri oluşturacağını iddia etmiştir (Kaucher 2001, 16). Dönemin dışişleri bakanı Şimon Peres de İsrail'in görüşmelerde tek taraf olmadığını belirtmek ve kamuoyunu rahatlatmak adına Sina'nın Mısır'a terk edilmesine atıfla şu açıklamayı yapmıştır: "Mısırlılar kadar hazır olmayan tanıdığım bir Suriyeli yok" (Herman 1993, 2). Daha sonra, Rabin'in dış politika ajandasında Suriye ile BM'nin 242 sayılı planı olduğu

açıklanmış, müzakerelerin bu çerçevede belirlendiği sinyali verilmiştir (Muslih 1994, 151). Golan Tepeleri krizinde uzlaşmacı tavır sergileyen merkez-sol koalisyonu, tepelerden çekilmenin sonucunda İsrail adına güvenlik tehdidi oluşturan son ülkenin de saf dışı kalacağını savunmaktaydı. İsrail'in tarihine bakıldığında bu görüşü kuvvetlendirecek bir vaka da mevcuttur. Camp David sonrası güneyde herhangi bir tehdit algılamayan İsrail yönetimi, bu sefer kuzeyde de güvenli bir bölge arzulamaktaydı. Bir radyo programına konuk olan Rabin de bu durumu açıkça ifade etmiştir: "Sina'dan çekilmek çok cesurca bir hareketti ki, biz bunun meyvelerini hâlâ yemekteyiz" (Haberman 1995).

Rabin'in Golan Tepeleri'ni Suriye'ye terk etmesi için kamuoyundan yeşil ışık alması gerekirdi ki bu kamuoyu aşırı sağ partilerden, lobilerden ve hatta kendi partisi içindeki muhalefet tarafından yönlendirilmekteydi (Kaucher 2001, 23). İsrail gibi koalisyon hükümetlerinin kırılabilir ve kolay bozulabilir yapıları sebebiyle Rabin, Golan meselesini referanduma götürmek istemiştir. Bu referandum hiçbir zaman yapılamamışsa da bazı kamuoyu yoklamaları sürecin Golan Lobisi gibi yerleşimcileri ve siyasi çıkar gruplarını içeren kesimlerin etkisinde ilerlediğini göstermiştir. Muhammad Muslih'in çalışmasında da yer verdiği göre, 1993 yılında yapılan bir anket sonucunda İsrail halkının %62'sinin Golan'dan çekilmeye yanaşmazken, İsrail Ordusu'nun %71 gibi önemli bir kısmının çekilme olsa bile askeri kapasitenin güvenlik açığını ekarte edebileceğini düşündüğü vurgulanmıştır (Muslih 1994, 152). Yani İsrail'in Golan müzakereleri, Rabin'in güvenlik anlayışı ile Golan Lobisi'nin güvenlik üzerinden oluşturduğu çıkar hesaplamaları arasında sıkışmıştır.

Suriye'nin barışa doğru ilk adımları ise bölgesel politikaları açısından kritik bir dönüşüm olmuştur. İsrail'e karşı yürütülen politika kapsamında herhangi bir iletişim ve diplomasi tertibatının alınması engellenirken, artık meşru bir devlet olarak İsrail'i karşısına almıştır. Fakat ortaya çıkan yeni retoriğin benimsenmesi ve 1982 yılında yaşanan Hama olayları ile Sünni kesim karşısında hassas dengelerin oluşması, bu dönüşümün dikkatli bir şekilde yapılmasına özen göstermiştir. Öbür taraftan, ülke içindeki toplumsal krizlerin yanında Esad, karizmatik bir lider olarak sadece kendi halkına hitap etmekten ziyade hedef kitlesi olarak Arap dünyasını da belirlemiştir (Cooke 2007, 14). Bu doğrultuda Esad Golan Tepeleri'nin geri kazanımını Arap halkının İsrail karşısında yıllardır beklediği bir zafer olarak göstermeyi amaçlamıştır.

Esad'ın Golan Tepeleri'nin Suriye'ye iadesi üzerinden elde edebileceği kredi rejiminin sıhhati açısından hayati bir önem taşımaktadır. Fakat Esad açısından Golan Tepeleri'nin siyasetin bir malzemesi olarak kullanılması son tahlilde barış olsa da olmasa da kazançlı bir durum olarak da görülebilirdi. Barışa erişilmesi durumunda; nükleer silah envanteri olan ezeli düşmanına karşı güvenli bir konum elde edecek, oldukça yüksek olan askeri harcamalarını sosyo-ekonomik planlara kanalize edebilecek ve Batı nezdinde teröre destek veren ülkeler listesinden çıkarılacaktır (Eker 2017, 136). Barışın olmadığı bir senaryoda ise, otoriter rejimini güvenlikleştirme politikalarıyla konsolide ederken, İsrail'i düşmanlaştırarak Suriye'de ve Ortadoğu'da yükselen radikal köktendinci hareketleri kontrolü altına alabilecekti.

1992 İsrail seçimleri Esad'ın Golan politikalarını da etkilemiştir. Madrid Konferansı ve ABD öncülüğündeki girişimler, İsrail'de Şamir ve Suriye'de hamlelerini ağır oynayan Esad sayesinde yavaş ilerlemiştir. Fakat İşçi Partisi'nin somut adımları ve istekli tavırları neticesinde Esad ABD'nin gözünde kötü adam imajı vermemek için müzakerelere yönelmiştir. Esad söylemlerini titizlikle seçmekte, Arapların gözündeki karizmatik duruşunu sağlama almaktaydı. Nitekim Daniel Pipes'e göre Esad'ın görüşmelere olan yaklaşımı bir 'barış' süreci değil 'çekilme' süreci olarak adlandırılmıştır (Pipes 1996, 71). Yani, Arap halklarına verilen mesaj uzlaşmadan ziyade hakkı olanın geri alınmasıdır. Hatta Ocak 1994'te Esad ve Clinton'ın Cenevre'deki toplantısı Suriye basınına 'stratejik seçim' ve 'onurumuzla barış yapacağız' şeklinde yayınlanmıştır (Wrubel ve Clawson 1994, 182).

Taraflar arasındaki güvenlik bunalımı söylemlere yansırken, sürecin ilerleyişini de ağırlaştırmıştır. İsrail'deki mevkidaşlarının aksine, Esad'ın seçim ya da içeride demokratik bir karar alma süreci işletmek gibi sorunları yoktur ama rejiminin güçlenmesi için ABD ile kuracağı yeni ilişkiler ve ekonomik kazanımlar açıkça beklenmiştir. Bu doğrultuda, Suriye'nin Golan üzerinden kuracağı ilişkiler mevcut sorunlarına çözüm getirebilecek kapasitedeydi. 1980'li yıllar boyunca stratejik eşitlik kapsamında SSCB'den alınan silahların 12 milyar dolarlık faturası Esad'ın altından kalkabileceği bir yük değildi (Muslih 1994, 153). ABD'den alacağı yardım ve İsrail ile muhtemel bir barışın neticesinde, Suriye'nin kaynakları topluma ve ekonomiye aktarılabilirdi. Lâkin askeri

otoritenin bu denli kökleştiği ve ülke içindeki belirli bir etnik grubun çıkarlarını koruyan bu düzen sürekli olarak bir düşman ve o düşman üzerinden güvenlikleştirme politikaları üretmeye ihtiyaç duyar. Esad rejiminin bu eğilimi ve Golan üzerinden sağladığı bu fayda ilerleyen dönemde daha net görülecektir. Uzun yıllar boyunca Esad'ın yanında başkan yardımcılığı görevini yürütmüş ve dış politika sorumlusu olarak görevde bulunmuş Abdul Halim Haddam'a 2001 yılında yöneltilen ve rejimin yolsuzluk, liyakatsizlik ve ağır işleyen devlet sistemine karşı neden bir çözüm üretmediği sorusuna Haddam şu şekilde cevap vermiştir: “Arap-İsrail çatışması içerideki sorunların çözümünü engellemektedir. Bu devlet İsrail işgalini sürdürdüğü sürece savaş halindedir” (Thompson 2002, 88). Sonuç olarak, İsrail ile yürütülen bir süreç, Suriye rejimi tarafından o sürecin sonlanmasından daha fazla yeğlenen bir durum olarak değerlendirilmiştir.

İki ülke de yaşadıkları krizleri kendi politik gündemlerinde eritip, çıkarları doğrultusunda kullanmayı gayet başarılı bir şekilde yürütmüştür. Statükonun faydalarına alışmış iki devletin çözümsüz bir vaka oluşturmaları kısa ve orta vadede kârlı görülmüş olabilir. 1993 yılında yaşanan bir olay bu durumu kanıtlar niteliktedir. Hizbullah güçlerinin kuzey İsrail'i vurduğu bir roket saldırısı İsrail güçlerinin Lübnan üzerine *Operation Accountability* harekâtını başlatmıştır. Harekâtın Golan Tepeleri'ne etkisi çeşitli şekillerde olmuştur. Pipes'in vurguladığı üzere, Esad ve Rabin ortak bir tavır göstermiş ve Suriye güçleri tehlikeli dostları Hizbullah'ı yatıştırıp, ABD'nin takdirini kazanmayı amaçlamıştır. Buna ek olarak, Rabin İsrail'in güvenliği için güç kullanımı konusunda ne kadar istekli olduğunu göstermiştir (Pipes 1996, 72). Ze'ev Chafets

de İsrail ve Suriye'nin aynı savaştan muzaffer olarak çıkmalarını Ortadoğu'da alışılmadık bir durum olarak açıklamıştır (Chafets 1993).

Golan'ın geleceği hakkında devam eden tartışmalar bir türlü sona erdirilemezken, iki taraf da hem kamuoylarının hem de uluslararası toplumun dikkatini bölgeye çekecek açıklamalarda bulunmuşlardır. Esad Eylül 1994'te Suriye Televizyonu'na yaptığı açıklamada "Suriye'nin barışın gerekliliklerini ortaya koyduğunu" vurgularken Dışişleri Bakanı Şimon Peres bu konuşmayı "çok önemli ve olumlu bir konuşma olarak" değerlendirmiştir (Pipes 1996, 76). İsrail yönetimi barış niyetini bu dönemde açıkça ortaya koymaya başlamıştır. Daha önce hiç rastlanmamış şekilde de demeçler verilmiş, kamuoyu ikna edilmeye çalışılmıştır. Şimon Peres "Golan Tepeleri Suriye topraklarıdır ve biz o toprakların üzerinde oturmaktayız. Bu topraklar tarihin hiçbir döneminde İsrail devletinin bir parçası olarak görülmemiştir" açıklamasında bulunarak gayet cesur bir adım atmıştır (Pipes 1996, 79). İzak Rabin daha da öteye geçerek, "Ne Theodor Herzl ne de diğer İsrail'in kurucularınının Golan Tepeleri'ni İsrail toprağı olarak hayal etmediklerini" söylemiştir (Pipes 1996, 79). Bu açıklamalarla İsrail bir süreci başlatmış, Golan Tepeleri'nin daha önce İsraililiğinin vurgulandığı söyleminin yerine İsrail'in Golan'daki sosyal ve kültürel izlerini Suriye ile barış karşılığında silmeye hazır olduğunun sinyallerini vermiştir.

İsraililerin kartlarını açık oynadıkları müzakere sürecinde, Esad ise sert demeçlerini devam ettirmiştir. Rabin'in yüz yüze görüşme ile müzakereleri devam ettirme arzusu karşısında Esad: "Bir İsraili ile tokalaşmaktansa kolumu

kaybetmeyi yeğlerim” açıklamasında bulunmuştur (Pipes 1996, 82). Esad’ın barış elini geri çevirmesinin altında çeşitli nedenler vardır. Peter Rodman’a göre bu nedenlerin en önemlileri Esad’ın muhtemel bir barış sonrasında Pan-Arabizm söylemi doğrultusunda Filistin kartını kullanamayacağı, İsrail’i terörist devlet olarak anamayacağı ve İran ile gelişen ilişkilerine ket vuracağını düşünmesidir. Yani Suriye artık “sıradan” bir devlet olacaktır (Rodman 1994).

Muhtemel bir barış antlaşması demek Suriye ile Batı arasında kurulacak bir köprü demektir. Esad’ın Batı’dan beklentisi ekonomik yardım ve otoritesinin kabulüydü. Hâlbuki Batı Suriye halkına özgürlük, refah, insan hakları ve eşitlik talep ediyordu ki bunlar totaliter bir rejimin isteyeceği son şeydi. Daniel Pipes’e göre, Esad *Muhaberat – yani Suriye Gizli Servisi* – ile yönettiği bir toplumun İsrail ve diğer Batı halkları tarafından ziyaret edilmesini kendi ailesi ve Alevi iktidarına tehdit olarak görmüştür (Pipes 1996, 92). Sonuç olarak, Esad için önemli olan barışın kendisi değil barış süreci olmuştur.

4.2.c. İsrail’de Merkez Sağın Yeniden Yükselişi ve Müzakereler

“27 yıl boyunca askerdim. Barışın mümkün olmadığı çok uzun bir zaman boyunca savaştım. Şimdi ise barış için çok büyük bir fırsat olduğuna inanıyorum. İnsanların çoğunun barışı istediğine ve barışın getireceği riskleri üstlenmeye hazır olduğuna her zaman inandım. Şiddet, İsrail demokrasisinin temellerini aşındırıyor. Bu yüzden kınanmalı ve mahkûm edilmelidir. Aramızda Mısır, Ürdün ve Fas’ın temsilcileri bulunuyor. Barışa doğru yürüyüşümüzde bize eşlik ettikleri için Mısır Cumhurbaşkanı’na [Hüsnü Mübarek], Fas [2’nci Hasan] ve Ürdün [Hüseyn] Krallarına teşekkürlerimi sunuyorum. Barışın, bize de zarar vermeye çalışan

düşmanları var. Oysa biz Filistinliler arasında da barış yolunda kendimize müttefikler bulduk, onlardan biri Filistin Kurtuluş Örgütü'dür. Barış yolunun acılı olacağını biliyorum. Zaten İsrail için acısız hiçbir yol yok. Ama barışın yolu, savaşın yolu karşısında tercih edilmeye layıktır. Size tüm bunları, İsrail ordusu mensuplarının ve ailelerinin yaşadığı acıları yakından bilen, hem de savunma bakanlığı görevini yürütmekte olan bir asker olarak söylüyorum. Günün birinde Suriye ile bile barış yapmak mümkün olacak” (Kılınç, 2017).

İzak Rabin 4 Kasım 1995 akşamı barış namına gerçekleştirdiği bu son konuşmasının ardından 25 yaşındaki fanatik bir Yahudi tarafından vurularak öldürülmüştür. Rabin'in 'barış için toprak' söylemine muhalif kalabalık bir grup mevcuttu. Likud önderliğinde yürütülen bu hareketin ölümle sonuçlanması beklenmezken, bu suikast İsrail siyasetine Benyamin Netanyahu'yu uzun soluklu bir lider olarak kazandıracaktı. Müzakerelerin seyri yaşanan bu talihsiz olay neticesinde dramatik bir şekilde değişecektir. Netanyahu Suriye ile bir toprak tavizine girmeyeceğini Haziran 1996'da yazdığı bir raporda belirtmiştir:

“Golan İsrail'in varlığı için gerekli bir alandır. Golan, güvenliği ve su kaynaklarının korunması için önemli bir Siyonist yerleşim bölgesidir. Hükümet, herhangi bir barış düzenlemesinde İsrail'in Golan üzerindeki egemenliğinde ısrar edecek ve Golan'daki yerleşim işletmelerini destekleyecektir” (Cobban 1997, 30).

Müzakereler boyunca herhangi bir İsrail erken uyarı sisteminin bile Golan'da bulunmasını reddeden Suriye tarafı bu kez çekilme konusunda oldukça sert bir muhatap ile karşılaşmıştır. Daha önce Rabin ve Peres'in kültürel bir alan bozumu gerçekleştirdiği Golan Tepeleri bu kez güvenlik parametreleri ile yeni bir

söylemle alan yapımına maruz kalmıştır. Suriye nezdinde önemli bir aracı olan Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in gözünde Netanyahu görüşmeleri tamamen uzlaşılmaz bir noktaya taşımıştır. Mübarek, "Netanyahu barış sürecinin kişisel görüşleri kapsamında devam etmesini istiyor ve sadece İsraili yerleşimcilerin güvenliği ile ilgileniyor. Rabin ve Peres hükümeti bu durumu anlamışken, yeni hükümet kabul etmiyor" (Mubarak, Röportaj 1997).

Ayrıca İsrail'in sahip olduğu nükleer başlıklı füzeler ve yüksek teknolojili askeri envanteri sayesinde Suriye'yi askeri bir tehdit olarak algılaması beklenemezken, bu şartlar altında Netanyahu'nun güvenlik kozunu oynaması görüşmeleri sürüncemeye sokma isteğiyle açıklanabilir. Diğer taraftan, İsrail karar alma mekanizmasının önemli bir aktörü olan İsrail Savunma Kuvvetleri, Suriye ile barışı İran etkisini kırmak için gerekli görmekteydi (Maoz 2010). Sonuç olarak, Likud'un görüşmeleri çıkmaza sokması ve uzlaşmaz bir politik izlenince takip etmesi, İsrail siyasetinin 1990'lı yıllarda hâkim olan barış dalgasına karşı duramamasına yol açmış ve Likud 1999 seçimlerini tekrar İşçi Partisi'ne kaybederek, barışa son bir fırsat tanınmıştır.

Ehud Barak Mayıs 1999'da İşçi Partisi'ni yeniden iktidara taşıyarak, müzakerelerin ılımlı kanat tarafından yürütülmesine devam ettirmiştir. Barak, süreci Rabin ve Peres'in bıraktığı yerden devralarak, çekilmenin İsrail lehine olacağını savunmuştur. Knesset'te yaptığı bir konuşmasında Ehud Barak: "Bedeli olmayan bir barış vaat etmiyorum. Hepimizin istediği gibi Suriye ile normal ilişkilere ulaşmayı hedefliyoruz. Bunun bir bedeli var. Lâkin karşılığı da mevcut sınırlarımız

olacaktır” (“Statement to the Knesset by PM Barak on the Renewal of Israel-Syria Negotiations”, 1999). Barak için barış, bedeli ödenebilir ama getirisinin de olduğu bir düzen demektir. Suriye ile kurulacak normal diplomatik ilişkilerin bölgeye istikrar sağlayacağı ve İsrail’in komşularıyla savaş kaygısı yaşamayacağı bir gelecek hedeflenmekteydi. 2000 yılına gelindiğinde İsrail Başbakanı Ehud Barak ve Suriye Dışişleri Bakanı Faruk El Şara arasında Washington’da başlatılan görüşmeler nihai kararın verilmesinin beklendiği yer olarak addedilmiştir. “Komşularımızla barış yapmak için bir binyıl, bir yüzyıl ve hatta bir 10 yıl daha beklemek zorunda değiliz” açıklamasını yapan Barak, müzakerelere bu niyetle gitmiştir (“İsrail ve Suriye masada”, 2000). Ne yazık ki, görüşmeler Celile Gölü’nün statüsü gibi bir sorunla tıkanmış, taraflar 1990’lı yılların başından itibaren sürdürdükleri temasları uzun bir süre gündeme getirmeyi reddetmişlerdir.

4.3. Sonuç

Tezin bu kısmı Golan Tepeleri’nin ilhakından başlayarak 1990’lı yıllarda hararetle tartışılan barış sürecini ele almıştır. Tez genel olarak kronolojik bir yapıda siyasal tarihin ve jeopolitik söylemin evriminin Golan Tepeleri üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmaktadır. Politika yapımcılar zamandan ve mekândan münezzehe olmayan ve söylemlerini – kasıtlı ya da değil – tarihin akışına uydurmak zorunda olan bireyler olarak tanımlanabilir. Tarih de aynı şekilde, beşerin süreç içinde inşa ettiği bir olgu olarak ele alınmalı ve dönemlerin analizi kendi parametreleri ile yapılmalıdır. Bu sebeple, Golan Tepeleri’nin eleştirel jeopolitik analizi yapılırken, dönemlerin şartları dikkatli bir şekilde incelenmelidir.

Tezin bu bölümü 1980’li yılların küresel siyasetini ele alırken, Soğuk Savaş’ın son dönemini incelemeye çalışmış ve bunun doğrudan veya dolaylı Ortadoğu’ya etkisini açıklamıştır. 1973 Savaşı sonrasında oluşan atmosferin 1980’li yıllarda Suriye’nin dış politikasını etkilediği iddia edilmiş, stratejik eşitlik kapsamında SSCB ile kurulan yakın temas dikkat çekilmiştir. Lübnan’ın bu dönemde taraf ülkelerin yeni mevzisi olduğu vurgulanırken, Golan’ın çıkarlarının burada sağlanmaya çalışıldığı açıklanmıştır. Golan Tepeleri İsrail tarafından yeni alansallaştırma politikalarına maruz kalırken, Esad tarafından da hem iç hem de dış politikada kullanılan bir jeopolitik malzemeye dönüştürüldüğü görülmüştür.

Soğuk Savaş’ın bitmesi ve ABD’nin hegemon güç olarak uluslararası siyasette belirmesi ile birlikte, Batı’nın neoliberal doktrini tüm dünyada olduğu gibi Ortadoğu’da kendisini hissettirmiştir. Bu dönemde Körfez Savaşı bölgeye yeni bir soluk getirerek, Suriye’nin SSCB sonrası politik yörüngesini belirlemeye çalıştığı bir konjonktür ortaya çıkaracaktır. Bu bağlamda, Arap-İsrail çatışması bölgesel istikrarın önündeki en büyük engel olarak görülmüş, Madrid Konferansı ile bölge ülkeleri müzakerelere davet edilmiştir. İsrail ve Suriye arasında ‘barış için toprak’ başlığıyla uzlaşma aranırken, Golan Tepeleri ana özne olarak her iki devletin de politik çıkarları arasında sıkışmıştır. İki ülkenin siyasi elitleri Golan Tepeleri için yeni söylemler oluştururken, demokratik ve koalisyon hükümetlere sahip olan İsrail’de kamuoyunun önemi öne çıkmış, Hafız Esad’ın girift politik stratejileri sürecin ağır ilerlemesine neden olmuştur. İsrail’de İşçi Partisi barışın Ortadoğu’yu güvenli bir bölgeye dönüştüreceği inancı, Likud’un kendi aşırı sağ tabanını Golan üzerinden mobilize etmesi ve diri tutması, İsrail’i Suriye karşısında dengesiz bir

konuma getirmiştir. Fakat öbür tarafta Esad, sürecin nihayete ermesinden ziyade sürecin devam etmesinden daha büyük kazanç elde edeceğini tahayyül etmiştir. Sonuç olarak, 1990'lı yıllar Golan Tepeleri'nin siyasal vazifesini tamamladığı ve bölgedeki barışın tescili olmak üzereyken, yeni binyıla yine Ortadoğu'nun politik kriz merkezi olarak girecektir.

BÖLÜM V

11 EYLÜL SONRASINDA SOĞUK SAVAŞ BEKASI BİR KRİZ OLARAK GOLAN TEPELERİ

Ulrich Beck'e göre toplumlar, bir kozanın içinde metamorfoz geçiren fakat dışarıda neyle yüzleşeceğini bilmeyen bir tırtıla benzer (Beck 2016). Beck'in topluma dair bu analizi ile bu tezin ele aldığı sosyolojik gözlemler paraleldir. İsrail ve Suriye halkları tezin kapsadığı dönemler itibariyle oldukça dinamik dönüşümler geçirmiştir. Her ne kadar ikili ilişkiler 1990'lı yıllarda yumuşama izlenimi verse de resmin bütününe bakıldığında; güvensizlik ve şüphecilik ilişkilerin ana izlencesi olmuştur. İki ülke arasındaki gerilimin merkezinde Golan Tepeleri bulunurken; bu plato siyasi kaygılar ve çıkarlar sebebiyle mekânsal bağlamından koparılmış, politik bir objeye dönüştürülmüştür. Her dönemin ve aktörün kendi politik lensleri ile baktığı Golan, 2000'li yıllar boyunca da aynı muamele ile karşılaşacaktır, fakat bu kez hâkim retorik 'risk toplumu' olacaktır.

Ulusal gündemin bu tür jeopolitik diskurlara sıkıştığı toplumlar ise politik manipülasyona gayet açıktır. Ulrich Beck'e göre "Radikalleştirilmiş modernliğin siyasal programı kuşkuculuktur" (Beck 1993, 251). Yani, İsrail-Suriye ilişkilerini Golan Tepeleri üzerinden analiz ederken; iki toplumun modern dönem siyasal kavramları ve jeopolitik söylemleri üzerinden ne derecede kutuplaştırıldığını ve birbirleri karşısında kuşkucu algıların oluşturulduğunu anlatmaktadır. Beck'e göre, klasik sanayi toplumu sosyal düzen olarak 'moderniteyi' oluşturmuştur. Bu modern toplum zamanla kendi koyduğu düzeni yıkmaya yönelik 'normlar' geliştirerek,

'dönüşlü' modernleşme ortaya çıkmıştır (Beck 1992). Bu çerçevede, İsrail ve Suriye ilişkileri 'radikalleştirilmiş' modernlik öğelerini (terör, kuşkuculuk, siyasal manipülasyon) taşıırken, bir yandan da toplumlarını çatışmacı bir alana yöneltmişlerdir. Bunun sebebi Tuathail ve Dalby'e göre, devletlerin daima kendilerini tanımladıkları bir 'dışarının' olması ve bu sayede milli bir benlik oluşturulmasıdır (Dalby ve Tuathail, 1998, 4). Yani, güven bunalımları ve kimlik üzerinden düşman üretme siyaseti neticesinde ortaya muazzam bir kriz atmosferi çıkmaktadır. Bu şartlar altında oluşan toplumsal tepki ise; bireysel egemenliğini devlete terk eden, güvenliğini önceleyen ve daha görünür güvenlik araçlarını kabul eden bir sistemdir. Golan Tepeleri'ne 2000'li yıllarda atfedilen görev de bu sistemin sürdürülebilirliğini sağlamasıdır.

Golan Tepeleri gibi coğrafi mekânların devlete manevra alanı sağladığı durumlar Foucault'nun (1991: 103) *governmentalization of the state* (devletin hükümetleştirilmesi) kavramı ile açıklanabilir. Ona göre, hükümetler dış politikayı kendi politik çıkarları doğrultusunda kullanmasıyla, toplum ve devlet negatif yönde savrulmalar yaşayabilir. Yeni binyılın ilk on yılında oldukça açık görünen bu süreç; bir tarafta yaklaşık babasının otuz yıllık kesintisiz iktidarının ardından gelen ve otorite boşluğu hisseden Beşar Esad, öbür tarafta ise, 11 Eylül sonrası radikal terörizmin hedefinde olan ve güvenlik bunalımı yaşayan İsrail tarafından yürütülecektir. Tezin bu kısmı da küresel ve bölgesel siyasi konjonktürün, Golan Tepeleri'nin coğrafi vasıflarını nasıl politize ettiğini analiz edecektir.

5.1. Yeni Binyılın İlk Onyılında İsrail ve Suriye

1990'lı yıllar, Ortadoğu'da barış görüşmelerinin en üst düzeye çıktığı ve yarım asır süren savaşların sona ermesinin beklendiği bir dönem olmuştur. Bu bağlamda, Gencer Özcan ve Şule Kut'un Türkiye'nin 1990'lı yılları için söylediği 'en uzun on yıl' aslında Ortadoğu geneline yayılabilecek bir durumdur (Özcan ve Kut, 2000). Öyle ki, 1948'den itibaren bilfiil savaş halinde olan Arap ve İsrail halkları bu 'uzun' on yılda çatışmayı yeni bir düzleme taşıma çabası içerisine girmişlerdir. Bölgenin böyle bir süreç yaşamasında elbette küresel siyasetin etkisi göz ardı edilemez. Sistemin, Soğuk Savaş sonrası süratle yeni bir yörüngeye doğru ilerlemesi; uluslararası ilişkilerin kavramsal çerçevesini de etkilemiştir. Önceki bölümde bunun çift kutuplu düzenin yerini çok kutuplu sisteme bırakması ve 1990'lı yıllara olan etkisi tartışılmış, Golan Tepeleri de bu minvalde eleştirel jeopolitiğin metodolojik araçlarıyla analiz edilmiştir. Bu bölümde ise, 2000'li yılların henüz başında görünürlüğünü arttıran radikal terörizm ve 'medeniyetler' arası toleransın azalmasıyla birlikte, Ortadoğu ölçeğinde sert politikaların revaç bulması üzerinde yoğunlaşılacaktır. Bu çerçevede, yeni bin yılın ilk on yılı; İsrail ve Suriye hattının 'medeniyet' retoriğinde kırılmalar yaşamalarına, Golan Tepeleri'ni de bu minvalde bir çözümsüzlük unsuru olarak kullandıkları bir dönem olacaktır.

2000'li yıllar iki ülke açısından da oldukça mühim değişimlere sahne olmuştur. Öncelikle, Suriye tarihindeki en önemli kırılmalardan birini yaşamış, 1970 yılında askeri darbe ile göreve gelen Hafız Esad Haziran 2000'de ölmüştür. Bu kritik bir dönüşümdür; çünkü Hafız Esad Baas rejiminin kök salmasını sağlamış, ülkenin mevcut siyasi yapısının inşa edilmesinde büyük rol oynamıştır. Hafız

Esad'ın otoriter bir tek parti rejimi ile yönettiği ülkenin idaresi artık oğlu Beşar Esad'a geçmiştir. Asıl mesleği göz doktorluğu olan Beşar Esad, 1992'de gittiği İngiltere'den ağabeyi ve Hafız Esad'ın muhtemel halefi Basil Esad'ın bir trafik kazası sonucu ölümünün haberini almasından sonra 1994 yılında Suriye'ye dönmüş ve ağabeyinin yerine Hafız Esad'ın halefi olarak hazırlanmaya başlamıştır (Moubayed 2006, 144). Beşar Esad'ın siyaset sahnesine hazırlanması ve kendisine böyle bir yolun çizilmesi Esad ailesinin çıkarları kadar mevcut Baas Partisi ve Alevi azınlığın iktidarı için de önemlidir. Bu açıdan bakıldığında, Beşar Esad döneminde Suriye başlı başına bir şahıs iktidarından ziyade, siyasal elitlerinin de söz sahibi olduğu bir ülke olarak nitelendirilmelidir. Beşar Esad ve babasından miras kalan politik çevresinin Golan'a yaklaşımı statükonun devamı için hayati önem taşımaktadır. Etnik azınlık ile yönetilen bu otorite ancak Hafız Esad'ın kurduğu 'muhaberat devleti' ile devamlılığını sağlayabilir. Yani, yeni göreve gelmiş ve tecrübesiz bir lider olan Beşar Esad Golan retoriği üzerine inşa edilebilecek politikalar ile iktidarını sağlamlaştırabilecektir. Bu doğrultuda, göreve geldiği ilk günden itibaren Suriye'nin yeni lideri Golan'ın önemine ve ülkeninin birliği açısından değerine sürekli olarak değinmiştir. Esad'a göre, "Toprak ve egemenlik, ulusal ve Pan Arab onurunun vazgeçilmez unsurlarıdır. Kimsenin onları terk etmesine veya zarar vermesine izin verilmez" ("Golan in the Speeches and interviews of Mr. President Bashar Assad", 2015). Golan hakkında yaptığı açıklamaların merkezine oturan 'ulusal birlik' ve özellikle İsrail işgali altındaki Filistin topraklarına da atıfla yaptığı 'Arap kardeşliği' Esad'ın Şam'daki konumunu güçlendiren niteliktedir. Suriye Ordusu'nun 2004 yılında düzenlenen kuruluş yıldönümü etkinliklerinde konuşan Beşar Esad, "İşgal altındaki topraklarımızı

özgürleştirmek, ulusal önceliklerin ön planında yer alan temel bir hedeftir” açıklamasıyla askeri bir hedef olarak Golan’ı ajandasına eklemiştir (“Golan in the Speeches and interviews of Mr. President Bashar Assad”, 2004). Fakat, her ne kadar Golan’ın geri alınmasında ordu hazır tutulsa da İsrail karşısında muhtemel bir savaşın Suriye aleyhine olduğunu Esad’ın 2006 yılında Alman gazetesi Der Spiegel’e verdiği röportajda anlaşılmaktadır. İsrail’in Gazze’den çekilmesi sonrası yaptığı bu röportajda Esad şunları söylüyor:

“Yerleşimlerin ve İsrail birliklerinin Gazze'den çekilmesi kesinlikle iyi bir adım, ancak bu tek başına barış için yeterli değil. Gerekli olan tüm Birleşmiş Milletler kararlarının uygulanması ve mültecilerin ve Golan Tepeleri'nin geri verilmesidir. Ayrıca, sorun taleplerin gerçekçi olmaması veya çok olması değildir; BM kararları tüm tarafların çıkarlarını bir araya getiren yerdir" (“America Must Listen”, 2006).

Yani, Beşar Esad Golan Tepeleri’ni askeri bir hedef olarak belirlerken gücünü söyleme aktarmış, BM ile uyumlu hareket edeceğini göstererek de diplomatik bir diskur geliştirmiştir. Bu minvalde değerlendirildiğinde, Beşar Esad’ın Golan politikası da pragmatik bir vizyon çerçevesinde belirlenirken; söylem düzeyinde de kendisine muhattap aradığı görülmüştür.

Öbür tarafta ise, 1990’lı yılları oldukça çalkantılı bir siyasi ortamda geçiren İsrail, 2000’li yılları da koalisyon hükümetlerinin etkisini hissederek geçirecektir. Önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, İsrail siyasetinin iç dinamikleri gayet hareketli ve çeşitli güç odaklarının politik vizyonlarıyla şekillenmektedir. Bu durumda göz önünde bulundurulması gereken nokta ise, barış sürecinin çıkmaza

girmesiyle birlikte merkez sağın iktidar yolunda ivme kazanmasıdır. Likud ve Kadima (İleri) partilerinin, İsrail siyasetinde baskın bir rol kazanmasının, Golan Tepeleri bağlamında düşünöldüğünde, 1990'lı yıllarda yükselen 'barış için toprak' ilkesinin önünü tıkadığı görölmüştür. Bir anlamda, Golan Tepeleri'nin muhafazası demek merkez sağ partilerinin iktidarı koruması demektir. İsrail'deki merkez ve aşırı sağ seçmenin bu politika neticesinde kolayca mobilize edildiği önceki bölümlerde açıklanmıştır. Kısacası, merkez sağın 2000'li yıllardaki yükselişinde, hitap ettiği kesim ile uyum içinde hareket etmesinin önemli katkısı vardır.

Sonuç olarak yeni binyılın ilk onyılı, siyasi olarak İsrail ve Suriye'de önemli bir kırılma noktası yaratmış, her iki ülke de bu süreçte yeni bir politik anlayış benimsemiştir. Tezin sürekli vurgulamaya çalıştığı küresel siyasetin bölgeye ve ikili ilişkilere olan etkisi bu dönemde de dikkate alınmalıdır. Özellikle, 11 Eylül saldırıları sonrasında Ortadoğu'da artan baskı ve savaş hazırlıkları; siyasi söylemlerle birlikte, toplumsal paradigmaları da değiştirmiştir. Yükselen İslamofobi ve radikal terörizmin oluşturduğu güven bunalımının neticesinde, Golan gibi jeopolitik açıdan tartışmalı bölgelerin geleceği belirsizleşmiştir. Golan bu derecede kutuplaşmış ve güvenikleştirilmiş bir siyasi sistemde politik araca dönüştürölmeye devam etmiştir.

5.2. 11 Eylül Saldırıları Sonrası Değişen Jeopolitik Algılar ve Ortadoğu

“Söz konusu olan savaş sadece Amerika'nın savaşı ve özgürlüğü değildir. Bu savaş 'medeniyetlerin' savaşıdır. Bu; ilerlemeye ve çoğulculuğa, hoşgöröye ve özgürlüğe inanan herkesin savaşıdır” (Dunn 2005, 13).

ABD Başkanı George Walker Bush 11 Eylül 2001 tarihinde dört yolcu uçağının kaçırılması ve ikisinin Dünya Ticaret Merkezi'ne, birinin Savunma Bakanlığı Pentagon'a çarpıtılmasıyla sonuçlanan saldırıları yukarıdaki sözleriyle değerlendirmiştir. 1990'lı yıllar ABD'nin dış politikasının merkezinde yumuşak güç ve uzlaşımın olduğu bir dönemken, 2000'li yıllarda Bush'un söylemlerinde diplomatik üslubun eksikliği ve sert güce yapılan vurgu hem dünyada hem de Ortadoğu'da yeni bir paradigmanın oluştuğunun ilk göstergeleridir. Ocak 2001'de göreve gelen Bush'a göre "uluslararası terörizme karşı savaş önceliklerden biri değil, önceliğin ta kendisidir. Bu durum jeopolitik bir rekabetten öte iyiyle kötünün savaşıdır" ("11 Eylül'den Sonra ABD'nin Ortadoğu Politikası" 2019). Terörizm, medeniyet ve jeopolitik söylemleri ABD'nin coğrafya üzerinden siyaset üretme stratejisi olarak görülebilir. Schmidt ve Williams'a göre Bush ile birlikte Beyaz Saray'a taşınan yeni-muhafazakâr (*neo-conservatist*) bürokratik kadro, dış politika konusunda kendi içinde uyum içerisinde hareket etmiştir. Hatta dış politikada kritik değişimleri hedefleyen 'Bush Doktrini' bu grup tarafından hazırlanmıştır (Schmidt ve Williams 2008, 194). Bush Doktrini, ABD dış politikasında tek taraflılık ve önleyici saldırı gibi stratejik unsurları kapsayan bir yaklaşımdır. Ayrıca, teröre destek veren ülkelerin de 'terörist' ülke olarak görüleceği bu doktrinde yerini bulmuştur (Stein 2002). Yaptığı bir açıklamada Bush "Biz savunmalarımızı mücadelenin ötesinde inşa etmeli ve sürdürmeliyiz. Güçlerimiz; potansiyel rakiplerini, ABD'nin gücünü aşma ya da eşitleme umuduyla hareket etmelerini engelleyecek kapasiteye ulaşacaktır" ifadesiyle ülke gündemini güvenlik merkezli bir söyleme çekmiştir (Daalder, Lindsay ve Steinberg 2002, 4). Bush yönetiminin

bu yaklaşımı, Ortadoğu bağlamında düşünüldüğünde ne Kissinger'ın mekik diplomasisine ne de Clinton'ın barış için toprak idealine benzemektedir.

ABD'nin girişimleri ile Golan üzerinde bir mutabakat sağlamaya çalışan İsrail ve Suriye, Bush yönetiminde aynı kanal üzerinden bu kez kutuplaştırılacaklardır. George Bush'un otobiyografisi olan *Decision Points*, Ortadoğu ile ilgili tasavvurlarını açıkça dile getirdiği bir kitaptır. Kitabında Ortadoğu'ya değinirken, elde ettiği 'verilere' göre Ortadoğu'da her üç insandan birinin okuma yazma bilmediğini, işsizlik oranının %15'in üzerinde olduğunu ve internete erişimi olan nüfusun oranının sadece %1 olduğunu vurgulamaktadır. Bu şartlar altında yaşayan toplumların kolayca radikalize edildiğini iddia eden Bush, 11 Eylül saldırıları sonrasında bölgeye yönelik 'özgürlük ajandasını' belirlemiştir (Bush 2011, 398). Seçilmiş Başkan olarak Beyaz Saray'a yerleşmeden önce İsrail'e düzenlediği bir seyahati notlarına alan Bush, Ariel Şaron ve Netanyahu ile olan samimi ilişkisini de açıklamıştır. Şaron ile Batı Şeria üzerlerinde gerçekleştirdiği helikopter turunda, ona dair görüşlerini "savaşarak aldığı bu toprakların hiçbir kısmını geri verecek gibi görünmüyor" yorumuyla ifade etmiştir (Bush 2011, 402). Soğuk Savaş sonrası küresel hegemonya iddiasıyla ortaya çıkan ABD'nin, orta ölçekli bölge devletleri ile kurduğu ittifaklar tarafsızlıktan uzak bir şekilde inşa edilmiş denebilir.

Kuram kısmında da belirtildiği üzere; "eleştirel jeopolitik, klasik jeopolitik zihniyetle bütünleşmiş siyasal realizmin yanlı dünya siyaset kurgusunun analitik odağını 'merkezsizleştirerek', farklı iktidar/bilgi oluşumlarına yönelmemizi sağlar

ve böylece hegemonya düzenine karşı bilgi üretiminin mümkün olduğunu ileri sürer” (Yeşiltaş 2017, 361). Bu bağlamda, Bush döneminde ABD’nin Ortadoğu’ya yönelik iktidar-bilgi eksenini çerçevesinde jeopolitik anlayışı kapsayıcı ve çok disiplinli bir analize tabi tutulmalıdır. Bu analiz Baudrillard’a göre ekonomik nedenleri göz ardı etmemelidir. Ona göre somut anlamda düşünülen bütün özgürlük algıları, tek bir özgürlük anlayışı tarafından absorbe edilmiştir; o da piyasa özgürlüğüdür (Baudrillard 1998, 55-7, 65). Yani, Ortadoğu’da bölgesel bir dönüşüm tasavvur ediliyorsa bunun ancak ekonomik bir yapılanma ile mümkün olacağı vurgulanmıştır. Zizek’in postmodernizm ve siyasal kimlik üzerine olan yorumu da bu durumu tamamlayıcı niteliktedir. Zizek, küresel kapitalizmin yeni eleştirisi karşısında bulunan genel kaidelerin ve enstrümanların ekonominin yeniden siyasallaşması (*re-politicization of the economy*) sürecinden geçmesi gerektiğini vurgulamıştır (Zizek 1999, 352-354). ABD’nin 2000’li yıllardaki Ortadoğu’ya doğrudan askeri ve siyasi müdahalelerin yıkıcı sonuçları bu jeoekonomik ve jeopolitik anlayış doğrultusunda gerçekleşmiştir. Guattari’nin ifadesiyle bu süreç demokrasinin yıkıcı tarafsızlaştırması (*destructive neutralization of democracy*) olarak tanımlanmıştır (Guattari 2000, 41-42). Küresel hegemon olarak ABD 11 Eylül saldırıları sonrasında yaşadığı güvenlik bunalımını neticesinde, jeopolitik tehdit olarak algıladığı Ortadoğu’yu ‘demokratik’ bir inşaa sürecine sokmuştur. Bu analiz çerçevesinden bakıldığında, 2000’li yıllarda ABD, Suriye ve İsrail’in masadan uzaklaşmasına, tarafların politik karakterlerini ‘demokratik’ göstergeler üzerinden okumasına ve Golan Tepeleri’nin demokratikleşme sürecinde bir ‘terbiye’ mekanizması olarak kullanılmasına vesile olmuştur. Bu tür bir jeopolitik tasavvur

beraberinde sosyolojik bir paradigma oluşturmuş, etkileri küresel anlamda hissedilmiştir.

Tüm bu siyasi gelişmelerin yanı sıra teknolojik gelişmeler sonucunda, jeopolitik de üzerine yeniden düşünülmesi gereken bir kavram olmuştur. Ignatieff'in tabiriyle 'elektronik enternasyonalizm' bir anlamda ülkeler arasındaki yüksek duvarları soyut hâle getirmiş, bölgesel krizlerin kolayca haber olmasına neden olmuştur (Ignatieff 1997, 10). Literatürde 'CNN etkisi' olarak bilinen bu olgu, gerilim ve çatışmaların özellikle televizyonlar aracılığıyla yürütüldüğü, bölgesel gelişmelerin kesintisiz bir şekilde canlı yayınlarla tüm dünyaya ulaştırıldığı bir pratik yaratmıştır. Tuathail'e göre *jeopolitik* bir devlet pratiği olarak yerini korurken, jeo-bilgi imparatorlukları (*geoinformational empires*) yine bu dönemde belirmiş ve siyasal alan ile elektronik ağlar arasında kuvvetli bir ilişki kurmayı başarmıştır (Tuathail 2000, 171). Oluşturulan bu yeni sistemde coğrafyanın siyasi çıkarlar bağlamındaki manipülasyonu, bu kez de 'gerçeğin' manipülasyonu olarak ele alınabilir. Tuathail bu doğrultuda iletişim araçlarının oluşturduğu jeopolitik algının sorgulanması gerektiğini önermektedir. Örneğin; sınır kapılarında bekleyen mülteciler, pazar yerlerine yönelik bombalı saldırılar ve sivil hayattaki askeri birliklerin gösterildiği yayınların, gerçeği doğrudan yansıtmayabileceğini ifade etmektedir (Tuathail 2000, 172). Bu analiz modern dönemin jeopolitik araçları ile postmodern dönem araçlarının farklılaştığını gösterir. Bilgiselleşme (*informationalization*) çağının 'gerçek' üretiminin Golan Tepeleri ile olan ilişkisi de buradan doğmaktadır. Golan'ın nüfus, kimlik, kültür, dini semboller ve askeri üslerle önce bir alanbozumu sonra da alanyapımı süreci geçirdiği önceki bölümlerde

bahsedilmiştir. Bu dönemde ise Golan'ı 'özgür dünyaya' ait kılmanın önemi basit bir şekilde kitle iletişim araçlarıyla gösterilebilmiştir. Dönemin İsrail Başbakanı Şimon Peres (1993); 'artık tehlikeler sadece düşman devletlerden değil, alansal olmayan (*nonterritorial*) terör gruplarından geldiğini' hatırlatmış, Bill Clinton ise ulusal devletler ve terör arasındaki sıkı ilişkiye dikkat çekmiştir (Tuathail 2000, 174).

Sonuç olarak, postmodern terörizm yeni akım medya araçları ile kategorize edilirken, coğrafi alanın bu 'yıkıcı' tehditle baş başa kaldığı öne çıkarılmıştır. Carter'ın ifadesi ile 'yıkıcı terörizm', siber-alana yapılan saldırılar sonucunda literatürü girmiştir. Modern dönemde de bu tür eylemler olmasına rağmen bunun bir kimliğe bürünmesi postmodern iletişim araçlarıyla mümkün olmuştur. Eğer Golan Tepeleri'ne bu açıdan bakılırsa, 'Batı' değerlerine sahip olan İsrail'in bölgede küresel sistemle uyumlu 'neoliberal' politik ve ekonomik bir alan oluşturacağı düşünülürken, 'Doğu' jeopolitik algısının hâkim olduğu Suriye'nin yönetimindeki bir Golan'ın ise, sistemi sabote eden ve 'terör' üreten bir alan olacağı anlayışı hakimdir.

5.3. Orta Vadeli Çözüm Süreci

İsrail ve Suriye 2000 yılında çöken barış sürecini 2004 yılında gayri resmi bir şekilde Türkiye'nin arabuluculuğu ile başlatmıştır. Sürecin, kendisini yeniden Ortadoğu'da bölgesel bir güç ve bir arabulucu olarak tanımlayan Türkiye'nin moderatörlüğünde yürütülmesi iki ülke açısından da önemlidir. Türkiye, bu dönemde taraflar açısından güvenli bir liman olarak algılanmaktadır ve diplomatik

açından güvenilebilecek bir konumdadır. İsrail ile 1990'lı yıllarda askeri ilişkiler çerçevesinde bir bağ kuran Türkiye, Suriye ile de 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatı ile daha önce PKK ve su sorunları yüzünden kötüleşen ilişkilerde yeni bir sayfa açmayı başarmıştır (Özcan 2003, 40). Beşar Esad o dönemde Türk televizyonlarına verdiği bir röportajda barışın sürecinin çok boyutlu olduğunu vurgulamış ve kapsayıcı bir vizyonla yürütülmediği takdirde sonuca ulaşamayacağını belirtmiştir. Sky News Türkiye'deki röportajı bu durumu açıklar niteliktedir:

“Bu konunun birkaç tarafı var. Birincisi; hem İsrail hükümetinin hem de halkının barış sürecine doğru bir eğilimi olduğunu görmüyoruz. Muhtemelen son yıllardaki koşullar yüzündendir. Ancak, bu koşullar kesinlikle Barış'tan uzak durmak için bir bahane değildir. İkincisi; Suriye, Filistin ve Lübnan barış sürecinin taraflarıdır. Suriye'deki kapsamlı barış algısının en azından bizim için değiştiğini düşünmüyorum ve barış konusu hala Birleşmiş Milletler kararlarına ve Güvenlik Konseyi'ne dayandığına inanıyorum” (Beşar Esad, Röportaj, 2005).

Bölgesel gücü ve sistemdeki konumu itibarıyla 'orta' ölçekli bir çözüm olarak nitelendirilebilecek bu süreç, hükümetler arası resmi seviyeye ulaşmamış, fakat Golan Tepeleri merkezinde gerilen politik ilişkilerin diplomasi rayına taşınması hedeflenmiştir. Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Aljazeera için ele aldığı makalede barışa çok yaklaştıklarını hatta bir çerçeve antlaşma imzalama niyetinde olduklarını açıklamıştır (Davutoğlu, 2017). Davutoğlu'nun 'dolaylı görüşmeler' olarak tanımladığı müzakereler, İsrail'in 2008'de Gazze'ye düzenlediği askeri operasyonlar sonrası sonlandırılmıştır. Beşar

Esad sürecin bu yörüngede ilerlediğini doğrulamış, ABD ve İsrail'den aynı şekilde karşılık bulamadığını iddia etmiştir. Ona göre:

“ABD'deki mevcut yönetimin özellikle Suriye konusunda barıştan yana gerçek bir arzu göstermedi. Amerika ve İsrail barış süreciyle ilgilenmiyorsa, karşılık ciddi bir hareket bekleyemeyiz. Türkiye, özellikle oraya gerçekleştirdiğim ziyaretim sırasında bu konuda olumlu rol oynamaya çalıştı. Bu konu, Cumhurbaşkanı Ahmad Necdet Sezar tarafından gündeme getirilen konuların başındaydı ve ben de ona o zaman söyledim: Türkiye'ye güveniyoruz çünkü duruşmuzu anlıyor ve tavrı her zaman barış ve genel olarak Arap davasıyla ilgili oluyor. Filistin meselesi ve Golan'ın işgali birbirinden ayrılan konular değildir. Türkiye'nin bu konuda atacağı adımları destekliyoruz” (Beşar Esad, Röportaj, 2005).

Buradan anlaşılacağı üzere, Filistin'in bölgesel ilişkilerdeki önemi yeniden anlaşılmalı, Filistin ile mutabakat sağlanmadan tam mânasıyla bir çözüm öngörülemezdir. Bu tip bir görüşme zemininin kırılabilir bir yapıya sahip olması beklenen bir durumdur. Sürecin, aynı bölge(ler)de etki sahibi olmayı amaçlayan ve çıkarlarını bu bölge(ler) üzerinden tanımlayan devletler tarafından yürütülmesi bu kırılabilirliği açıklayabilir. Hafız Esad'ın 2009 yılında Lübnan medyasına verdiği bir demeç de barış için zemin hazırlamanın zorluğunu anlaşılmalı, dolaylı görüşmelerin süreci aksattığı görülmüştür.

“Olmert'ın, Erdoğan'a Suriye ile müzakerelere başlamak istediğini söylemesi ile Golan'ı tamamen iade etmeye hazır olduğu noktaya gelmesi bir yıldan uzun sürdü. Ancak bundan sonra dolaylı görüşmeler başlayabildi” (“Golan in the Speeches and interviews of Mr. President Bashar Assad”, 2015).

Bu durumun en net örneği de Türkiye-İsrail arasındaki ilişkiler özelinde verilebilir. Özlem Tür'e göre, İsrail'in özellikle Gazze Şeridi'nde ve Lübnan'da yürüttüğü operasyonlara, Türkiye'nin üst perdeden tepki göstermesi Arap halkları arasında popülaritesini yükseltirken, Türkiye-İsrail ikili ilişkilerine ciddi şekilde zarar vermiştir (Tür 2009, 28). Yani, dengesiz bir çizgide devam eden ikili ilişkilerin, büyük ölçekli diplomatik çözümler oluşturma ihtimali oldukça düşüktür. Bu minvalde değerlendirildiğinde, Nimet Beriker'e göre, Türkiye, ABD'deki işbirliği ve uzlaşma odaklı Obama yönetimiyle 'dönüştürücü devlet' kapasitesine erişebileceken, Davos krizi ile bu ihtimali kaybetmiştir (Beriker, 2009). Türkiye'nin müdahil olduğu İsrail-Suriye barış görüşmeleri yeniden iç politikadaki dengelerin gözetilmesi sebebiyle bir katalizör görevi görmüştür. Beşar Esad, Türkiye'nin üstlendiği bu rolü Madrid Konferansı öncesinde ABD Dışişleri Bakanı James Baker'ın mekik diplomasisine benzetmiştir.

"Şu anda gerçekleşmekte olan durum aslında müzakere değildir. Medya bu tanımlamayı yaptı ve böyle devam ettirildi. ABD eski Dışişleri Bakanı James Baker'ın 1991 yılında Madrid Konferansı'ndan önce yaptığına benzetilebilir. O zamanlar dolaylı müzakerelerden söz edilmiyordu ama şimdi de aynı şey oluyor; Suriye ve İsrail arasında bir Türk arabulucuğu var sadece. Bizim amacımız İsrail'in Golan'ı iade edip etmeyeceğinden emin olmak" ("Golan in the Speeches and interviews of Mr. President Bashar Assad", 2015).

Yereldeki siyasi ve jeopolitik kaygılar değişmezken, küresel güç akışında yeni bir paradigma olarak Barack Obama yönetimi; Bush'un kutuplaştırıcı ve

ayrıştırıcı dış politikasının aksine, evrensel değerler ekseninde iş birliği ve uzlaşmayı gözeterek, Ortadoğu'ya 'bahar' getiren yeni bir döneme adım atacaktır.

"ABD'ye ve dünyanın dört bir yanındaki Müslümanlar arasında karşılıklı çıkar ve karşılıklı saygıya dayanan, Amerika ve İslam'ın münhasır olmadığı ve rekabet halinde olmaları gerekmediğine dayanan yeni bir başlangıç aramak için buraya, Kahire'ye geldim. ABD ve Müslümanlar, ortak ilkeleri - adalet ve ilerleme ilkelerini; hoşgörü ve tüm insanların haysiyetini - örtüşüyor ve paylaşıyorlar" ("President Obama Speaks to the Muslim World from Cairo, Egypt", 2009).

Barack Obama'nın 4 Haziran 2009'da Kahire Üniversitesi'nde yaptığı ve bir kısmı yukarıda alıntılanan konuşması Ortadoğu siyasetinde kritik bir dönüm noktası olmuştur. 'Yeni Bir Başlangıç' adıyla anılan bu konuşmaya göre; ABD'nin Bush dönemindeki sert tutumu telafi edilmeye çalışılmış, İslam ile evrensel değerler arasında bağ kurulmuştur. Obama'nın siyasi bir 'mühendislik' ile hazırlanmış bu konuşmasının nedenleri, alt metinlerde farklılık göstermektedir. Bu durumda dikkatle takip edilmesi gereken nokta 11 Eylül'den bu yana ABD'nin Ortadoğu'daki askeri harekâtlarına harcadığı kaynaklardır. Bu dönemde yaklaşık 6.4 trilyon dolarlık savunma bütçesi ayıran ABD için bu meblağ, özellikle 2008 ekonomik krizi gibi yıkıcı bir süreçten sonra katlanabilecek bir miktar olmaktan çıkmıştır ("Counting the cost of US military bases around the world"). Yani Obama'nın Ortadoğu'ya dair izlenimleri sadece jeopolitik kaygılar ile değil jeo-ekonomik tasavvurlarla da açıklanmalıdır. Göreve geldiği günden itibaren ciddi ekonomik sorunlarla yüzleşmek zorunda kalan Obama, Ortadoğu politikasını 'yumuşak' güç üzerine inşa ederek, 'demokratik' değerler ile ülkesine geri çağırdığı askerlerinin boşluğunu doldurmaya hedeflemiştir. Obama'nın Ortadoğu

açılımındaki en kilit rolü oynayan şey ise neoliberal değerlerin toplumsal hareketlerle benimsenmesi olmuştur. Toplumsal bir dönüşümün gerçekleşmesi için de sivil toplum faaliyetleri ve yumuşak güç politikaları hayati rol oynamaktadır. Küreselleşme ile ilgili kısımda bahsedildiği üzere yerelde olan iktidar mücadelesi kendi söylemini üretirken, aynı zamanda küresel akış içinde olan sermaye ve bilgi gücünü elde etmeye çalışır. Sermaye ve bilgiyi elde edebilen yerel aktörler de kendi bilgi üretimine başlar. Nasıl Suriye ve İsrail birer devlet olarak kendi söylemini ve algısını, iktidarını sağlamlaştırmak adına üretebiliyorsa, sivil toplum örgütleri de devlet aktörünün yanında kimi zaman onu denetleyen kimi zamanda yargı bildiren bir pozisyona sahip olabilmektedir.

Yumuşak güç faaliyetlerine ilgi gösteren bir başkanın Beyaz Saray'da bulunması ABD merkezli küresel sivil toplum örgütlerinin aktivitelerini daha da teşvik etmiştir. Kuram bölümünde bahsedildiği üzere, söylem, “nesnel bilgiye yapılan bağımsız, masum katkılar değildir; aksine toplumdaki belirli grupların menfaatlerine hizmet ederek ve belirli bakış ve yorumların kollanıp meşrulaştırılmasını kolaylaştırarak, [Foucault'un] ‘iktidar/bilgi’ olarak adlandırdığı şeyde kökleşir” (Hepple 1992, 139). Bu analiz doğrultusunda, önce ‘Renkli Devrimler’ ardından ‘Arap Baharı’ olarak anılan sivil toplum olaylarının iktidar/bilgi sürecine yaptığı müdahaleler olarak görülebilir. Ortadoğu'nun kökleşmiş ve otoriterleşmiş hükümetlerinin, siber dünyadaki iktidar/bilgi mekanizmasını işlemekte zorlanmış ve özellikle sosyal medya gibi kitle iletişim araçlarının yaygın kullanımı neticesinde halk nazarında büyüsunü kaybetmiştir. Washington Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmaya göre, sosyal medya

aracılığıyla; çevrimiçi siyasi tartışmalar ortaya çıkmış, göstericilerin organize olmasını ve demokratik fikirlerin hızla yayılması sağlamıştır (Hussain ve Howard 2012, 23). Yani, iktidar odağının karşısından uyum içinde hareket edebilen başka bir güç yükselbilmiştir.

5.4. Suriye İç Savaşı ve Golan Tepeleri

Neoliberal küreselleşmenin hızla yayılması ve Ortadoğu’da karşılık bulması Suriye halkını da harekete geçirmiştir. Yine de en azından halk hareketleri başlarken Hinnebusch ve Zintl’e göre Esad’ın bazı avantajları vardır. Bunlardan birincisi, rejime karşı tepkinin fazlalığı kadar, rejimden faydalananların sayısının da fazla olması; ikincisi, Esad’ın bölgedeki mevkidaşlarının aksine görece daha kısa süredir görevde olması; üçüncüsü, Esad’ın Batı ve İsrail üzerinden kazandığı milliyetçi ve popülist karizmasının onu güçlü kılması; ve son olarak da Esad’ın göreve gelişinden itibaren Batı’nın dışında çeşitlendirdiği ekonomik ilişkilerin pozisyonunu güçlendirmiş olmasıdır (Hinnebusch ve Zintl 2015, 287). Sürece bu ‘avantajlar’ ile başlayan Esad’ın günümüzde dahi Arap Baharı’nı en şiddetli hissedilen devletlerin liderleri arasında konumunu koruyabilen neredeyse tek lider olması da ‘neoliberal’ küreselleşmeden iktidarını soyutlaması ile mümkün olmuştur. Esad, iktidar/bilgi mekanizmasının kontrolünü sağlayabilmiş, ABD ve Batı karşıtı jeopolitik söylemini, Rusya ve İran’ın jeopolitik çıkarlarıyla örtüştürerek gücünü konsolide edebilmiştir.

Esad Rejimi, Hinnebusch ve Zintl’in yukarıda belirttiği gibi bazı avantajlara sahip olmasına rağmen çevre ülkelerde hızla yayılan gösterileri daha fazla

bastıramamış ve ülkede rejim güçleri ve sivil halk arasında ciddi bir kriz sonunda ortaya çıkmıştır. Esad güçleri ve muhalifler arasında yaşanan kanlı çatışmalar, ülkenin savaş alanına dönmesine sebep olurken, siyasi kargaşa neticesinde birçok terör örgütü de bölgede konuşlanma imkânı bulmuştur. Bunların başında Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) olarak anılan köktendinci terör yapılanması gelmektedir; bu örgüt Irak'ın batısında ve Suriye'nin doğusunda kritik bölgeleri ele geçirerek, küresel anlamda tehdit olarak algılanmıştır. Ülkedeki iktidar yoksunluğunun getirdiği birçok sorunun yanında, milyonlarca insan yaşamını yitirmiş, yaralanmış ve ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Esad Rejimi iktidar üzerindeki haklarından vazgeçmezken, Rusya ve İran gibi ülkelerden aldığı askeri ve mali yardımlar sayesinde, günümüz itibariyle ülkenin genelinde kontrolü sağlamaya çok yakın durumdadır. Fakat Esad iktidarını yeniden kuvvetlendirme uğraşı verirken, Golan'ın bu savaştaki yeri farklı bir noktaya taşınmıştır.

Golan Tepeleri'nin Suriye tarafında yaşanan çatışmalar, krizin ilk gününden itibaren İsrail tarafından ciddiyetle takip edilmiş, savaşın etkilerinin İsrail'e sıçramasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, dönemin Savunma Bakanı Moşe Yalon'un teyidiyle İsrail'in "Dürzi azınlığa saldırmamak ve İsrail sınırından uzak durmak kaydıyla" muhalif güçlere yardım ettiği açıklanmıştır ("İsrail'den Suriyeli muhaliflere insani yardım"). Özellikle, 2006 yılındaki İsrail-Hizbullah karşılaşmasının ne derecede tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini bilen İsrail Savunma Kuvvetleri Kurmay Başkanı Korgeneral Gadi Eisenkot, İsrail'in Golan Tepeleri ve Kuneytra'da bulunan muhalif güçleri, Hizbullah ve İran güçlerine karşı silahlandırıldığını açıklamıştır ("Israel Just Admitted Arming Anti-

Assad Syrian Rebels”, 2019). Bunun en açık örneklerinden biri de ‘Golan Şovalyeleri’ olarak bilinen Esad Rejim karşıtı silahlı gruptur. Golan Şovalyeleri sayıları az olsa da İsrail sınırında bulunmaları nedeniyle önemli bir güvenlik açığını kapattığı düşünülmektedir. Kuneytra’da konumlanan bu grubun desteklendiği kamuoyuna açıklanmıştır (“Inside Israel’s Secret Program to Back Syrian Rebels”, 2018). Fakat, 2018 yılında Suriyeli muhaliflerin Kuneytra’dan uzaklaştırılmasından sonra yerlerini Hizbullah ve İran güçleri almıştır. Bu şartlar altında Golan, yeniden güvenlik bağlamında ele alınmaya başlanmış, Suriye’nin dışında İran’ın ‘Şii hilali” politikasında bir uç karakolu olarak görülmüştür. Hizbullah’ın savaşa dâhil olmasının ardından, Hasan Nasrallah’ın Esad’a desteğini belirtmek için, Golan Tepeleri’ni Suriye adına yeniden ele geçirmeyi teklif etmiştir. Suriye krizinin ilk yıllarında Hizbullah’ın Rejime yardım ettiğine dair haberlerin kendisini zayıf göstereceğine inanan Beşar Esad, özellikle Rejim güçlerinin güneyde hakimiyeti sağlayamaması üzerine Hizbullah’ın varlığını önemsemiştir.

“Öncelikle Suriye’de Hizbullah tugayı yok. Teröristlerin sızdığı Lübnan sınırındaki bölgeye Suriye ordusuna yardım eden savaşçılar gönderdiler. Suriye’ye kalıcı bir kuvvet yerleştirmediler. Bildiğiniz gibi Hizbullah kuvvetleri İsrail’e doğru konumlandırılmış ve güney Lübnan’dan ayrılamaz durumdadır” (Haider 2019, 566).

Cortes’e göre, Golan’ın Hizbullah’ın etkin rol oynadığı bir savaş alanına dönüşmesi halinde, ‘Şii Hilali’ için mühim bir mekâna dönüşeceği ve İsrail bölgede daha güvensiz bir konuma ulaşacaktır (Cortes 2014, 201). Bu yüzden hem İran’ın hem de Hizbullah’ın bu bölgede konuşlanması İsrail tarafından endişe ile

karşılanmış ve Golan'ın tampon bölge olarak kullanılması düşüncesi kuvvetlenmiştir.

Golan'ın jeopolitiğinin bir güvenlik stratejisi olarak kullanılmasının dışında, bu bölge hâlâ Likud ve Netanyahu tarafından siyasal bir malzeme olarak görülmeye devam edilmektedir. 2016 yılında Hamas ile yaşanan çatışmaları bitiren ateşkes sonucunda Netanyahu iç politikada baskı görmüş ve bir ilk olarak da bakanlar kurulunu Golan Tepeleri'nde toplamıştır. Toplantının Golan'da gerçekleşmesi bir dengeleme ve ateşkes sonrası yükselen sesleri bastırmak için yapılsa da bölge adına önemli mesajlar verilmiştir. Netanyahu'nun Golan'dan verdiği mesajlar şu şekildedir:

“Biz ister burada, ister Golan Tepeleri'nde, her türlü senaryoya karşı hazırlıklıyız. Sahip olduğumuz Siyonist mirası geliştirmeye devam edeceğiz. Yeniden inşa etmek yerine geliştirmek kelimesini kullanıyorum, çünkü buna zaten başladık" (“Büyük İsrail Mesajı”, 2014).

Netanyahu'nun açıklamalarından anlaşıldığı üzere, Golan üzerinde alanyapımı zaten halihazırda devam etmekte olup, kültürel anlamda Siyonist mirasla bu alan yapımının devam ettirileceği vurgulanmıştır. Bununla birlikte bu haberin devamında geçen bir bilgiye göre, İsrail jeo-ekonomik stratejileri kapsamında Golan'da 30 bin metre kare alanı tarımsal faaliyetlere açacağını ve bunun yanında yine Golan'ın güneyindeki 400 kilometre karelik bir alandaki gaz yataklarını işlemeye başlayacağı vurgulanmıştır (“Büyük İsrail Mesajı”, 2014). Bunlara ek olarak, Netanyahu, uluslararası camiaya seslenerek; “Golan'da 50 yıl

süren İsrail varlığı sonunda tanınacaktır ve Golan'ın sonsuza kadar İsrail egemenliğinde kalacağı anlaşılacaktır" açıklamasında bulunmuştur ("Golan Heights 'forever Israeli' PM Netanyahu vows", *BBC News* 2016). Özellikle Avrupa Birliği ülkeleri Netanyahu'nun bu çağrısına karşı çıkmış ve İsrail'in Golan Tepelerindeki varlığının uluslararası hukuka aykırı olduğunu bildirmiştir.

Netanyahu'nun jeopolitik söylemlerini bu derecede açıkça dile getirmesinin bir nedeni de AB ülkelerinin aksine ABD'de kendi lehine yükselen bir gücün olmasıdır. Cumhuriyetçi Trump'ın göreve gelmesinden itibaren İsrail ile ABD arasında daha sıkı bir iletişim sağlanmış, popülist ögelerin iki taraf açısından da kullanımı artmıştır. Trump'ın önce 2018'de İsrail'in başkenti olarak Kudüs'ü tanıma kararı, ardından 2019 yılında Golan Tepeleri'nde İsrail egemenliğini kabul etmesi, hukuki açıdan bir kesinlik oluşturmasa da siyasi açıdan bölge adına çok şey ifade etmektedir. Hatta Golan'da yeni açılan bir yerleşim yerine 'Trump Tepeleri' ismini veren Netanyahu, Golan Tepeleri'ni uluslararası toplumun aksine İsrail lehine tanıyan Trump'a teşekkür etmiş ve Golan'daki yerleşimlerin gelişip büyüyeceği açıklamasında bulunmuştur ("Israel announces new Golan Heights settlement named 'Trump Heights'").

Bu kararlar ile İsrail ve ABD'nin Arap devletlerine karşı bir 'oldu-bitti' politikasıyla siyasi kararları kabul ettirmeye çalıştıkları, aynı zamanda jeopolitik bir algı oluşturmayı hedefledikleri görülebilir. Başka bir açıdan bakıldığında ise, Trump, ABD'de karşılaştığı iç politika zorluklarını bu şekilde bastırmaya çalışmış, Netanyahu da yaklaşmakta olan seçimlere kendi tabanını konsolide ederek gitmiştir.

Washington Yakın Doğu Politikaları Enstitüsü'nden David Makovsky'e göre, Trump'ın hem Golan Tepeleri kararı hem de 'iki devletli çözüm' planı kapsamında Batı Şeria'nın ilhakı yönündeki kararları da 2020'de yapılacak olan başkanlık seçimleri ile doğrudan ilişkilidir (Diehl 2020). Golan Tepeleri'nin ve Batı Şeria'nın, bu durumda hem İsrail'de Likud'un hem de ABD'de Cumhuriyetçi Parti'nin seçim propagandası için araçsallaştırıldığı görülmektedir.

Bu durum AB ülkelerinde endişe ile karşılanırken, Arap-İsrail ilişkilerine ciddi zararlar vereceği vurgulanmıştır. Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas, Haziran 2020'de mevkidaşı Gabi Ashkenazi ile gerçekleştirdiği toplantı sonrası yaptığı açıklamada, Almanya'nın süreci ciddiyetle takip ettiğini ve yaşanacak olan krizlerden Trump'ı ve İsrail'i sorumlu tuttuğunu söylemiş, alınan kararların uluslararası hukuka aykırı olduğunu bir kez daha dile getirmiştir ("Germany 'concerned' over Annexation Plan, FM Tells Israeli Counterpart"). Devletler düzeyinde ilhak üzerinde bir uzlaşının olmamasının yanında, İsrail halkının da ilhak kararlarını desteklemediği yönünde çeşitli haberler ve anketler ortaya çıkmıştır. Şalom gazetesinde çıkan bir habere göre, İsrail'de halkın ilhakın yarardan çok zarar getireceği kanısında olduğu belirtilmiştir ("İsrail halkının çoğu Batı Şeria'nın ilhakına karşı"). İki devletin Filistin'i davet etmeden kararlaştırdıkları 'barış planı' ile de İsrail'e jeopolitik açıdan ayrıcalık tanınırken, Filistin dar bir koridora sıkıştırılmak, Araplar da jeo-ekonomik vaatlerle ikna edilmeye çalışılmaktadır.

Trump ve Netanyahu hükümetlerinin jeopolitik tasavvurlarının kısa veya orta vadeli çıkarlarına hizmet ettiği görülürken; Golan Tepeleri ve Batı Şeria'daki

Ürdün Vadisi gibi alanların siyasal amaçlar doğrultusunda seçim politikalarına alet edildiği anlaşılmıştır. Bu şartlar altında, jeopolitik sorunların derinleşeceği ve uzlaşma ortamının tekrar kurulmasından oldukça uzaklaşılacağı söylenebilir. Diğer taraftan, 1990'lı yıllarda ve özellikle Irak işgalinden sonra oluşturulan ABD merkezli Ortadoğu düzeni artık yerini İran'ın önem kazandığı ve Rusya'nın fiilen bulunduğu bir düzene bırakmaktadır. Bu şartlar altında, eğer Suriye'de iç savaş yatışır ve Esad'ın hâkimiyeti güçlenirse, Esad'ın İran ve Rusya'nın desteğini alarak Golan üzerine yeni bir söylem geliştirmesi de mümkün olabilir. Buna ek olarak, iç savaş sonrası Esad kaybettiği milli birliği yeniden Golan üzerinden sağlayabilir ki, Golan bu amaç için hem baba hem de oğul Esad döneminde kullanılmıştır. Popülizmin hayli revaçta olduğu günümüz koşulları düşünüldüğünde; Golan'a yönelik tartışmaların dili muhtemelen çatışmacı bir karaktere sahip olacaktır. Fakat küresel sistemdeki güç akışının ne yönde seyredeceği bir muamma olduğundan, kesin bir Golan retoriğinden bahsetmek mevcut durumda oldukça zor olacaktır.

5.5. Sonuç Yerine

2000'li yıllar Golan Tepeleri bağlamında oldukça mühim gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Fakat, bu dönem eğer yalnızca coğrafi bir alan olarak Golan'da yaşanan vakalar olarak ele alınırsa gerçek anlamda eksik bir analiz olacaktır. Yeni bin yılın ilk on yılında küresel sistemi derinden etkileyen ve hâkim paradigmanın oluşumuna katkı sağlayan 11 Eylül olayları ile ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik ilgisi hızla artmış, 1990'lı yılların uzlaşmacı ve barış dilinin aksine sert gücün etkili bir şekilde kullanıldığı ve askeri müdahalelerden kaçınılmayan bir düzen oluşmuştur. Bu yeni düzen Suriye gibi terörle bağlantılı olduğu iddia edilen

devletleri töhmet altında bırakırken, bu tip otoriter devletlerin varlığını sorgulamaktadır. ‘Devletin hükümetleştirildiği’ otoriter rejimlerde doğal bir sonuç olarak görülen; halkın rejimlerin var olduğu sürece var olacağı retoriği, bir anda politik krizin toplumsal bir çıktıya sahip olmasına neden olmuştur.

Küresel sistemde yaşanan gelişmelerin Suriye-İsrail ilişkilerine yani Golan Tepeleri’ne etki edeceği diğer bölümler gibi bu bölümde de vurgulanmıştır. Bu çerçevede, Barack Obama’nın ABD’de göreve gelmesi ile birlikte Ortadoğu’da ‘yeni bir başlangıç’ yapmasının, bölgeyi derinden etkilediği ortaya konulmuştur. Bush yönetiminin aksine bu dönem yumuşak güç ile yeni bir bölge tasavvurunun kurgulandığı ve neoliberal kapitalizm araçlarıyla yeni bir Ortadoğu inşasının hedeflendiği bir dönem yaşanmıştır. Arap Baharı sonrası bölgede dramatik bir şekilde artan istikrarsızlık ve iç çatışmalar, jeopolitik paradigmanın yeni bir yörüngeye kaymasına neden olmuş, Golan Tepeleri güvenlik ve siyasi tartışmaların ana öznesi olmuştur. Güvenlik açısından Suriye iç savaşında bir tampon bölge olarak görülen Golan, siyasi açıdan da İsrail’de Netanyahu’nun, ABD’de Donald Trump’ın seçim propagandasının bir parçası olarak kullanılmıştır.

BÖLÜM VI

SONUÇ

Bu tez, Golan Tepeleri gibi Ortadoğu'nun çatışmalı bölgelerinden birine, coğrafi anlamının ötesinde bir değer atfedilmesini sorgulamaktadır. Golan Tepeleri, literatürde siyasi tarih, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve savaş çalışmaları gibi disiplinler tarafından ele alınmakla beraber, jeopolitiği bir söylem olarak değerlendiren ve jeopolitik bilginin kurgulanışını sorgulayan eleştirel jeopolitik açısından yeterince tartışılmamıştır. Varolan tartışmalar konuya betimsel yaklaşarak, bu tezde olduğu gibi eleştirel bir tavırla yaklaşmamıştır. Literatür, Golan Tepeleri'nin jeopolitik bir değere sahip olduğunu kabul ederken, bu değer in söylem ve aksiyonlara yansıyan alt metinlerini yeterli derecede incelememiştir. Literatürdeki bu açığın kapatılmasına katkı sağlamak amacıyla bu tez Golan Tepeleri üzerine İsrail ve Suriye tarafından geliştirilen söylemleri eleştirel jeopolitik kuramın araçlarıyla ele almış ve pratik jeopolitiğin ana unsuru olan devlet liderlerinin söylemleri üzerinden Golan Tepeleri'nin algılanışının 1967'den günümüze nasıl bir evrim geçirdiğini analiz etmiştir.

1967'den itibaren Suriye ve İsrail arasında sıkışan bu bölge her iki aktör tarafından alansallaştırılmıştır. Diğer bir deyişle, coğrafi anlamının ötesinde soyut ve değer yargıları içeren bir tanım yaratılmıştır. Ayrıca, bölge sürekli olarak alanyapımı ve alanbozumu süreçlerine maruz kalmış, bu uzun süre içinde farklı parametrelerle sürekli olarak yeniden tanımlanmıştır. Golan Tepeleri Suriye

tarafında Hafız Esad'ın iktidarını destekleyen bir kaldıraç olarak ele alınırken, İsrail tarafında baskın bir güvenlik retoriğinin oluşumuna katkı sağlamıştır. Golan Tepeleri'nin her iki devlet açısından stratejik bir bölge olduğu açıktır; fakat tartışılması gereken bu bölgenin jeopolitik stratejisinin yanında politik bir araca dönüştürülmesidir. Hepple'in de belirttiği üzere "jeopolitik, nesnel bilgiye yapılan bağımsız, masum katkılar değildir; aksine toplumdaki belirli grupların menfaatlerine hizmet ederek ve belirli bakış ve yorumların kollanıp meşrulaştırılmasıdır" (Hepple 1992, 139). Yani, Golan Tepeleri, İsrail ve Suriye arasındaki siyasi bir anlaşmazlığın ötesinde, çözümsüzlüğün iki tarafın da çıkarlarına uygun olduğu bir düzene oturtulmuştur. Her iki taraf da hem iç hem de dış politikalarında karşılaştıkları problemlerde, Golan meselesini söylemlerine katarak kendilerine meşru bir zemin aramışlardır. Bir anlamda, bu bölge İsrail ve Suriye için belirli dönemlerde etiketleme (*labeling*) politikalarını maruz kalmış, siyasi tahayyüllerinin gerçekleştirilmesine gerekçesi olarak kullanılmıştır. Örneğin, Hafız Esad, bir azınlık iktidarı olarak ülke içindeki konumunu güvenlikleştirme politikaları ile sağlamlaştırmış, askeri harcamalarını iktidarı boyunca yükselen ivme ile arttırabilmiştir. Diğer bir deyişle, Golan Tepeleri'nin geri alınması retoriği sadece jeopolitik bir kazanım olarak değil, aynı zamanda Esad iktidarının Sünni çoğunluk karşısında kendisini güçlendirme aracı olarak dikkat çekmektedir.

İsrail'de oluşturulan toprak algısı da oldukça politik bir zeminde inşa edilmiştir. Bu algının oluşturulmasında Yahudi kimliği ve kültürel benliğin katkısı göz önünde bulundurulmalıdır. Yurtsuzluk sıkıntılarını tarihi boyunca hisseden bir halkın kurduğu İsrail Devleti, yayılmacı fikirleri bir devlet ideolojisi

olarak benimsemiştir. Toprak ve sınırlar adına ucu açık bir görüşü olan İsrail politik elitinin; bölgedeki çatışmanın İsrail lehine işleyebileceğini ve buradan kazanımların elde edilebileceğini düşünmüştür. Golan Tepeleri 1967’de işgal edildikten sonra, bu işgalden bir ‘vatan toprağı’ yaratabilmek için bölge öne Suriyeli varlığı büyük ölçüde ortadan kaldırılarak alan bozumuna, ardından sürekli olarak yeniden tanımlanarak alan yapımına maruz bırakılmıştır.

Bu tez Golan Tepeleri’nin sadece İsrail ve Suriye arasındaki ilişkilerden değil, bölgesel ve küresel dinamiklerden etkilendiğini de iddia etmiştir. Bu etkiler doğrudan ya da dolaylı biçimde gerçekleşebilmektedir. Örneğin, ABD ve SSCB’nin Soğuk Savaş boyunca bölgedeki çıkarları kapsamında İsrail ve Suriye’yi politik, ekonomik ve askeri alanlarda desteklemeleri ve Golan Tepeleri gündeminde çeşitli uzlaşma masaları oluşturmaları sistemin bölgeye doğrudan bir müdahalesidir. Bununla birlikte, Ortadoğu’nun siyasi istikrarsızlıktan doğan çatışmaları, ikili ilişkilere bölgesel bir ton da kazandırmıştır 1975’te Lübnan’da başlayan iç savaş, ikili ilişkileri bölgeselleştirerek iki ülkenin gündemini uzun yıllar meşgul etmiştir. Suriye Lübnan’da siyasi bir hegemon olarak belirirken, İsrail Hizbullah ve FKÖ’yü ciddi tehdit olarak algılamıştır. Her ne kadar iki ülke arasındaki jeopolitik mücadele bu dönemde Golan’dan Lübnan’a taşınsa da özellikle Hafız Esad’ın Lübnan’daki yerel silahlı örgütlerle olan iş birliği, İsrail’in dikkatini yeniden Golan’a çekmeyi başarmıştır. Jeopolitik söylemin tekrar Golan’a dönmesi ise 1990’lı yıllardaki barış görüşmeleri ile mümkün olmuştur.

1990'lı yıllar Ortadoğu tarihinin en mühim dönemlerinden biri olmuştur. Uzun yıllar süren kanlı savaşlar ve siyasi istikrarsızlıktan sonra, Madrid Konferansı ile başlayan barış görüşmeleri bölge adına umut vadeden bir adım olarak anılmıştır. Arap-İsrail çatışmasının son bulacağı ümidiyle başlayan görüşmeler, Soğuk Savaş sonrası hegemon olan ABD'nin öncülüğünde kayda değer yol kat etmiştir. 1979'da Mısır ile Camp David'de anlaşılan İsrail, diğer komşuları ile de masaya oturmuştur. Her ne kadar bunlardan sadece Ürdün ile resmi bir antlaşma imzalanırsa da barış süreci başlı başına araştırılması gereken bir olgudur. Barış görüşmelerinde tezahür eden jeopolitik söylemler, Golan'ın stratejik konumunun yanında liderlerin popülist eğilimleri yeniden ürettiği, iç politikalarındaki konumlarını sağlamlaştırdığı ve bazı dönemlerde dış politikadan güç devşirmeye çalıştıkları bir alan yaratmıştır. İsrail yerel siyasetinde Golan'ın statükosunun korunması merkez sağ partileri tarafından desteklenirken, özellikle aşırı sağın sert söylemlerle halkı kutuplaştırdığı görülmüştür. İsrail'in bu tür bir güvenikleştirme söylemi oluşturması İsrail ordusunun envanteri düşünüldüğünde ve İsrail ile Suriye arasındaki askeri parite değerlendirildiğinde irrasyonel olarak değerlendirilebilir; ancak burada Netanyahu'nun temsil ettiği İsrail sağının amacı seçmenini yönlendirme adına Golan'ı 'coğrafi bir alan' algısının ötesine taşımaktır.

Buna karşılık, Netanyahu sonrasında kurulan Ehud Barak hükümeti ile tekrar masaya oturan Suriye, Celile gölünün statüsü konusunu çözümsüz görmüş, ulusal bir tehdit olan İsrail'i yeniden düşmanlaştırmıştır. Rejimin İsrail'i bu denli düşmanlaştırmasının en önemli nedenlerinden biri de ülke içindeki sorunları bu

yolla görünmez kılmasıdır. Yani Golan için verilen mücadele sayesinde Esad rejimi kendisini aklayabilmekte ve ülke içindeki siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunları öteleyebilmektedir.

Tezin son bölümü olan 2000'li yıllar ise, Golan için geliştirilen söylemlerde İsrail ve Suriye'nin iç politik gelişmeleri kadar bölgesel ve küresel sistemdeki değişimlerin irdelenmesini gerektirmektedir. Çünkü, küreselleşmenin hız kazandığı ve ulusal gelişmelerin bundan bağımsız olamayacağı bir durum açığa çıkmıştır. Teknoloji, iletişim ve ulaşım gibi sektörlerin siber dünya düzenini ortaya çıkarması, ulusal algı ve tanımlamalarının da değişmesine neden olmuştur. Bu yüzden, Golan Tepeleri'nin tasavvuru da bu ölçüde yeni bir yorumlanmayı gerektirmiştir.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin hedef olduğu terör olayları küresel bir etki yaratmış, Ortadoğu düzeni bu saldırılardan büsbütün etkilenmiştir. 1990'lı yılların ABD dış politikası uzlaşmacı ve yumuşak güç anlayışıyla şekillenirken hem yeni gelen Bush yönetimi hem de 11 Eylül saldırıları sert gücün etkin kullanımını tek seçenek olarak ortaya çıkarmıştır. Bu minvalde, Golan Tepeleri etrafında gelişen İsrail-Suriye ilişkileri de uzlaşıdan gittikçe uzaklaşmıştır. Sistemin radikal terörizm ile tanışması kimlikler üzerinden yeni bir diskurun oluşmasına neden olmuştur. Bu da zaten kendi halklarının kutuplaştırılması üzerinden politika üreten İsrail ve Suriyeli liderlerin politikalarına ve söylemlerine yansımıştır.

Tezin giriş bölümünde zikredilen argümanlarına geri dönülecek olursa, bu tezde ilk olarak bir coğrafi bölgenin yalnızca fiziksel/coğrafi koşulları, tarihsel gelişimi, demografik ya da stratejik nitelikleri ile değil, kendisine atfedilen değerler ve kendisi için geliştirilen söylemlerle tanımlanabileceği iddia edilmiştir. Diğer bir deyişle, eleştirel jeopolitik kuramın iddia ettiği gibi jeopolitik bilgi objektif ve tarafsız bir bilgi değil, bilakis bir söylem olarak ele alınmalıdır. Bu tezde de Golan Tepeleri bir coğrafi bölge olmanın ötesinde İsrail ve Suriyeli siyasi elitlerin ona atfettiği anlamlar ve onun için geliştirdikleri söylemler çerçevesinde ele alınmıştır. Yani Golan Tepeleri salt coğrafi bir bölge değil, aynı zamanda jeopolitik bir inşadır.

İkinci olarak bu tezde Golan Tepeleri için İsrail ve Suriye tarafından geliştirilen söylemin tekilliği sorgulanmıştır. Diğer bir deyişle, eleştirel jeopolitiğin en önemli eleştirilerinden biri jeopolitik söylemin tekil değil, çoğulluğudur. Bu çoğulluk yalnızca söylemi geliştiren aktörlerin çoğulluğundan değil, aynı zamanda kronolojik devamlılık ve değişimlerden kaynaklanır. Kısacası Golan Tepeleri için 1967'den günümüze sürekli devam eden tekil bir jeopolitik söylem yoktur; farklı aktörlerce farklı dönemlerde sürekli değişen söylemler mevcuttur.

Bu değişimin nedeni söylemi üreten ülkelerin iç politikalarında yaşanan gelişmeler olduğu gibi aynı zamanda küresel ve bölgesel siyasetteki kırılmalardır. Yukarıda örnekleri ile tartışıldığı üzere, Soğuk Savaş'ın farklı safhalarında (yumuşama, 1980'li yıllarda yaşanan 'İkinci Soğuk Savaş', Soğuk Savaş'ın sona

erdiği sistemik dönüşüm döneminde ve 11 Eylül saldırılarının yarattığı ‘yeni çatışma’ döneminde Golan Tepeleri için İsrail ve Suriye’nin geliştirdikleri söylemler farklılık arz etmiştir. Soğuk Savaş sırasında kurulan ABD-İsrail ve SSCB-Suriye ittifakları Soğuk Savaş bittikten sonra bilhassa Suriye’nin sistem içinde kendisini sürekli yeniden konumlandırmaya çalışmasına yol açmıştır. Bölgesel olarak Ortadoğu’da üçüncü ülkelerde yaşanan Lübnan İç Savaşı, İran İslam Devrimi veya Körfez Savaşı gibi gelişmeler de İsrail ve Suriye’nin Golan Tepeleri için geliştirdikleri söylemleri etkilemiştir. İsrail ve Suriye’nin Lübnan üzerindeki işbirliği ve gerilimleri, İran İslam Devrimi sonrasında İsrail’in güvenlikleştirme politikalarındaki yükseliş ve Körfez Savaşı sonrasında Ortadoğu’da başlayan barış süreci gibi dinamikler de sürekli olarak Golan Tepeleri’ne yönelik söylemin yenilenmesi sonucunu doğurmuştur.

Ancak Golan Tepeleri’ne dair söylemi en fazla etkileyen İsrail ve Suriye’nin iç siyasetindeki gelişmeler olmuştur. Bu tezin üçüncü argümanı İsrail ve Suriye siyaseti ile Golan Tepeleri’nin jeopolitik algılanışı arasında tek yönlü (coğrafyanın siyaseti etkilemesi) değil çift yönlü bir ilişki olduğudur. İsrail açısından ele alındığında Golan Tepeleri farklı dönemlerde (1) Suriye ile İsrail arasında bir tampon bölge, (2) tarihi İsrail topraklarının ‘işgal edilen’ değil, ‘geri alınan’ bir parçası, (3) su kaynakları ve jeopolitik konumu nedeniyle İsrail’in güvenliği açısından stratejik bir bölge olarak tanımlanmıştır. Diğer taraftan, Golan Tepeleri de İsrail iç siyasetini etkilemiş, zaman zaman merkez sağ ve merkez sol arasındaki siyasi gerilimleri tırmandırmış, İsrail kamuoyunda bazı bölünmeler yaratmış ve neticede bu değişimler Golan Tepeleri için sürekli bir

alan bozumu – alan yapımı sürecini beraberinde getirmiştir. Suriye açısından bakıldığında da Golan Tepeleri'nin geri alınması söylemi Hafız Esad'ın Suriye toplumu için hem bir hedef yaratmasını hem de İsrail tehdidini sürekli canlı tutarak iç politikada rejiminin meşruiyetini konsolide etme çabasını kuvvetlendirmiştir.

Sonuç olarak bu tez Golan Tepeleri üzerine İsrail ve Suriye'nin geliştirdiği söylemleri (1) zamansal devamlılık ve değişimleri noktasından (2) iç politika ve coğrafya ilişkisi noktasından ele alarak ve eleştirel jeopolitik kuramın kavramlarını kullanarak analiz etmeye çalışmıştır. Bu çerçevede küresel ve bölgesel gelişmelerin yarattığı kırılma noktalarına ek olarak devletlerin iç politikalarında yaşanan önemli dönüm noktalarını söylemsel değişimleri anlamada bir nirengi noktası olarak kullanmıştır. Soğuk Savaş'tan günümüze devreden Golan Tepeleri krizi belki Filistin meselesinin gölgesinde kaldığından literatürde daha ikincil bir düzeyde tartışılmıştır; ancak spesifik olarak bir coğrafi bölge için yaratılan söylemin tarihsel düzlemde devamlılık ve değişimlerinin analiz edildiği bu tez bu krizin gerek İsrail ve Suriye siyaseti, gerekse bölgesel siyaset açısından önem arzettiğini göstermiştir.

KAYNAKÇA

Agnew, John. 1994. "The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory", *Review of International Political Economy*, 1(1): 53-80.

Agnew, John. ve Corbridge, Stuart. 1995. 'Geopolitical Discourse', içinde Agnew ve Corbridge, *Mastering Space: Hegemony Territory and Inter-national Political Economy*, London, Routledge.

Agnew, John. 1998. *Geopolitics: Re-visioning World Politics*, Londra, Routledge.

"America Must Listen", *Der Spiegel*, 24 Eylül 2016, Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2020 <https://www.spiegel.de/international/spiegel/spiegel-interview-with-syrian-president-bashar-assad-america-must-listen-a-438804.html>

Aronson, Geoffrey. 1987. "Creating Facts: Israel, Palestinians and the West Bank". *Institute for Palestine Studies*, 23(1): 67-68

Ashley, Richard K. 1987. "Foreign Policy as Political Performance", *International Studies*, 13(3):51-54

Baker, James A. 1995. *The Politics of Diplomacy; Revolution, War and Peace, 1989-1992*. Norwalk: Grand Haven, MI: Easton Press, CT.

Balpınar, Zafer. 2012. *İsrail: Güvenlik Politikasında Süreklilik ve Değişim*. İstanbul: Açılım Kitap.

Balpınar, Zafer. 2019. *İsrail Perspektifinden İki Devletli Çözüm*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bar-Am, Aviva. 2008. *Israel's Northern Landscapes: Guide to the Golan Heights, Eastern Galilee and Lake Kinneret*. Tel Aviv: KeterPress Enterprises.

Baudrillard, Jean. 1998. *Paroxym*. London: Verso.

Bauman, Zygmunt. 1999. *In Search of Politics*. Cambridge: Polity.

Beck, Ulrich. 1992. *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: SAGE Publications.

Beck, Ulrich. 1993. *Die Erfindung des Politischen: Zu einer Theorie reflexiver Modernisierung*. Frankfurt: Suhrkamp.

Beck, Ulrich. 2016. *The metamorphosis of the world*. Cambridge: Polity.

Ben-Ami, Shlomo. 2005. *Scars of War, Wounds of Peace: The Israeli-Arab Tragedy*. London: Weidenfeld & N.

Beriker, Nimet, (2009), "Bir Dünya Projesinden Araçsal Devlete". *Radikal*, 15 Şubat 2009. Erişim Tarihi: 14 Haziran 2020

<http://www.radikal.com.tr/radikal2/bir-dunya-projesinden-aracsal-devlete-921942>

"Beşar Esad Röportaj". *Sky News Türkiye*, 2005. İstanbul, Türkiye.

Bilgin, Pinar. 2004. "Whose 'Middle East'? Geopolitical Inventions and Practices of Security". *International Relations* 18 (1): 25-41.

Bowen, Jeremy. 2013. *Six Days: How the 1967 War Shaped the Middle East*. New York: Macmillan.

Braun, A. 1992. *Moshe Dayan in the Yom Kippu War*, Tel Aviv: Idanım

Bush, George W. 2011. *Decision Points*. New York: Broadway Paperbacks.

“Büyük İsrail Mesajı”, *Yeni Şafak*, 2 Eylül 2014, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2020
<https://www.yenisafak.com/dunya/buyuk-israil-mesaji-681654>

Cobban, Helena. 1997. *Syria and the Peace: A Good Chance Missed*, California: CreateSpace Independent Publishing Platform.

Chafets, Zeev. 1993. “Six Day War II”, içinde *Syria Beyonde the Peace Process*, Daniel Pipes. 1995. Washington: The Washhington Institute.

Mark, Clyde. “The Golan Heights”, Edgar S. Marshall (der.) *Israel: Current Issues and Historical Background*, New York: Nova Science Publishers, 2002, ss. 21-36.

Cleveland, William. 2015. *Modern Ortadoğu Tarihi*. çeviren Mehmet Harmancı. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Clinton, B., (1993), “Inaugural address”, içinde “The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft, and Security at the Millennium” *Annals of the Association of American Geographers* 90(1): 166-178

Cohen, Sual B. 2009. *Geopolitics: The Geography of International Relations*, Maryland: Rowman & Littlefield.

Cooke, Miriam. 2007. *Dissident Syria: Making Oppositional Arts Official*. Durham: Duke University Press Books.

“Counting the cost of US military bases around the world”, *Al Jazeera*. t.y. Erişim 08 Haziran 2020.

<https://www.aljazeera.com/programmes/countingthecost/2020/01/counting-cost-military-bases-world-200111124314403.html>.

Creveld, Martin van. 2004. *Moshe Dayan*. New York: Weidenfeld & Nicolson.

Çelik, Ümit. 2012. “Lebanon between Internal Conflicts and Foreign Intervention”. *History Studies International Journal Of History* 4(1): 125-55.

Daalder, Ivo H., Lindsay, James M. Ve Steinberg, James B. 2002. “The Bush National Security Strategy: An Evaluation”, *The Brookings Institution*, 109:1-8

Dalby, Simon. 1991. “Critical Geopolitics: Discourse, Difference and Dissent”, *Environment and Planning D: Society and Space*, 9(3): 261-283

Dalby, Simon. 1990. *Creating the Second Cold War: The Discourse of Politics*, Londra: Pinter.

Davutoğlu, Ahmet. 2017. “Obama’dan Trump’a: Çıkarılacak dersler ve karşılaşılabilecek zorluklar”, *AlJazeera Türk*, 3 Şubat. Erişim Tarihi: 1 Temmuz 2020. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/obamadan-trumpa-cikarilacak-dersler-ve-karsilasilacak-zorluklar>

Diehl, Jackson. 2020. “Trump now has the power to forever alter Israel’s character”. *Washington Post*, 27 Nisan 2020. Erişim Tarihi: 12 Haziran 2020. https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/israel-has-handed-trump-the-power-to-destroy-the-prospect-of-a-two-state-solution/2020/04/26/862ede6-8581-11ea-878a-86477a724bdb_story.html

Dodds, K. ve Atkinson, D. 2000. *Geopolitical Traditions: A century of Geopolitical Thought*, Londra, Routledge.

Dodds, Klaus. 2007. *Geopolitics: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford.

Dunn, David Hastings. 2005. “Bush, 11 September and the Conflicting Strategies of the ‘War on Terrorism’”. *Irish Studies in International Affairs* 16: 11-33.

Efrat, Elisha. 2005. *Geography and Politics in Israel Since 1967*, London: Routledge.

Eker, Sami. 2017. *Soğuk Savaş ve Arap-İsrail Çatışmalarının Gölgesinde Suriye-ABD İlişkileri: 1970-1991*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

“Excerpts from Begin Speech at National Defense College”, *TheNewYorkTimes*, 21 Ağustos 1982, Erişim Tarihi: 24 Mart 2020.
<https://www.nytimes.com/1982/08/21/world/excerpts-from-begin-speech-at-national-defense-college.html>.”

Fisk, Robert. 1994. “Clinton turns heat on the fundamentalists: Israel-Jordan ‘Peace of Brave’ isolates treaty opponents”, *Independent*, 30 Ekim 1994, Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2020. <https://www.independent.co.uk/news/world/clinton-turns-heat-on-the-fundamentalists-israel-jordan-peace-of-brave-isolates-treaty-opponents-1445736.html>

Foucault, Michel. 1991. *Governmentality*, G. Burchell, C. Gordon and P. Miller (der.) Foucault, Michel, Graham Burchell, Colin Gordon ve Peter Miller, ed., 1991. *The Foucault effect: studies in governmentality: with two lectures by and an interview with Michel Foucault*. Chicago: University of Chicago Press.

Fukuyama, Francis, 1989. “The End of History?” *The National Interest*, 16: 3-18.

Gani, J. K. 2014. *The Role of Ideology in Syrian-US Relations: Conflict and Cooperation*. New York: Palgrave Macmillan.

“Germany ‘concerned’ over Annexation Plan, FM Tells Israeli Counterpart”. *Haaretz*, 10 Haziran 2020, Erişim 10 Haziran 2020.
<https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-german-foreign-minister-lands-in-israel-expected-to-warn-netanyahu-against-annexation-1.8910253>.

Gochman, Charles S. ve Zeev Maoz. 1984. "Military Interstate Disputes, 1816-1976: Procedures, Patterns, and Insights". *Journal of Conflict Resolution* 28 (4): 585-616.

Golan, Galia. "The Evolution of Israeli Policy on the Israeli-Palestinian Conflict By Galia Golan". *Palestine-Israel Journal*, t.y. Erişim 27 Mart 2020.
<https://pij.org/articles/1160/the-evolution-of-israeli-policy-on-the-israelipalestinian-conflict>.

"Golan Heights 'forever Israeli'", *BBC News*. 17 Nisan 2016. Erişim Tarihi: 13 Haziran 2020.
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-36067643>.

"Golan in the Speeches and interviews of Mr. President Bashar al-Assad", *Baath-Party.org*, 28 Aralık 2015, Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2020 http://www.baath-party.org/index.php?option=com_content&view=article&id=8093:golan-in-the-speeches-and-interviews-of-mr-president-bashar-assad-golan-in-the-speeches-and-interviews-of-mr-president-bashar-assad&catid=323&Itemid=204&lang=en

Greene, Toby. 2014. *Blair, Labour, and Palestine: Conflicting Views on Middle East Peace after 9/11*. London: Bloomsbury Academic.

Guattari, Felix. 2000. *The Three Ecologies*. London: Athlone.

Gülmez, Seçkin Barış. 2009. "Denizlerin Jeopolitiği: Alfred Thayer Mahan". İçinde *Batı'da Jeopolitik Düşünce*, editör Mustafa Serdar Palabıyık, 21-35. Ankara: Orion Kitabevi.

Gürsoy, Poyraz. 2010. *Suriye*, Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.

Haberman, Clyde. 1993. "Israel and Syria Reported Ready To Negotiate About Golan Heights". *The New York Times*, 06 Eylül 1993, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2020

<https://www.nytimes.com/1993/09/06/world/israel-and-syria-reported-ready-to-negotiate-about-golan-heights.html>.

Haider, Ahmad S. 2019. "Syrian-Lebanese Relations: A Corpus-based Critical Discourse Analysis of Bashar Al-Assad's Speeches and Interviews", *Human and Social Sciences*, 46 (4): 551-570.

Hajjar, Lisa. 1983. *Twenty Five Years of Israeli Occupation of the Syrian Golan Heights*. Arab Association for Development.

Halliday, Fred. 1987. "Gorbachev and the 'Arab Syndrome': Soviet Policy in the Middle East". *World Policy Journal* 4 (3): 415-42.

Harkabi, Yehoshafat. 1988. *Israel's Fateful Decisions*. London: I.B. Tauris.

Harris, William W. 1980. "Taking Root : Israeli Settlement in the West Bank, the Golan, and Gaza-Sinai, 1967-1980". New York: Research Studies Press.

Hasanov, Ali. 2012. *Jeopolitik*, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Hassner, Pierre. 1997. "Obstinate and Obsolete: Non-territorial Transnational Forces versus the European Territorial State", (der.) O. Tunander, P. Baev ve V. I. Einagel, *Geopolitics in the Post-wall Europe: Security, Territory and Identity* içinde, London: Sage, 45-58.

Hemmerle, Oliver Benjamin. 2005. "Golan Heights", R. W.. McColl (der.). *Encyclopedia of World Geography*, Cilt 1, New York: Facts on File, ss. 384-385.

Hepple, Leslie W. 1992. "Metaphor, Geopolitical Discourse and the Military in South America". İçinde *Discourse, Text and the Metaphor in the Representations of Landscape*, 136-54. London: Routledge.

Hinnebusch, Raymond. 2017. "Revisiting the 1967 Arab-Israel War and Its Consequences for the Regional System". *British Journal of Middle Eastern Studies* 44 (4): 593-609.

Hinnebusch, Raymond ve Tina Zintl. 2015. "The Syrian Uprisng and Bashar al-Asad's First Decade in Power". İçinde *Syria from Reform to Revolt*, 285-310. New York: Syracuse University Press.

Horkheimer, Max. 1972. *Critical Theory: Selected Essays*, New York: Continuum.

Hussain, Muzammil M., ve Philip N. Howard. 2012. "Opening Closed Regimes". İçinde *Digital Media and Political Engagement Worldwide*, editör Eva Anduiza, Michael James Jensen ve Laia Jorba, 200-220. Cambridge: Cambridge University Press.

Ignatieff, Michael. 1997. *The Warrior's Honor: Ethnic War and the Modern Conscience*. New York: Henry Holt.

"Israel Just Admitted Arming Anti-Assad Syrian Rebels. Big Mistake". *Haaretz*. 3 Şubat 2019. Erişim 10 Haziran 2020.

<https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-israel-just-admitted-arming-anti-assad-syrian-rebels-big-mistake-1.6894850>.

"İsrail halkının çoğu Batı Şeria'nın ilhakına karşı." *Şalom Gazetesi*. 10 Haziran 2020. Erişim 10 Haziran 2020.

http://www.salom.com.tr/haber114864Israil_halkinin_cogu_bati_serianin_ilhakina_karsi_.html.

"İsrail ve Suriye masada." *Evrensel*. 3 Haziran 2000. Erişim 07 Mayıs 2020.

<https://www.evrensel.net/haber/119591/israil-ve-suriye-masada>.

“İsrail’den Suriyeli muhaliflere insani yardım”. *Al Jazeera Turk*, 30 Haziran 2015. Erişim Tarihi 10 Haziran 2020. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/israilden-suriyeli-muhafilere-insani-yardim>.

Kaucher, Stacy. 2001. “Security or Politics: The Return of the Golan Heights”, Doktora Tezi, Naval Postgraduate School.

Kılınç, Taha. 2017. “Filistin meselesini kilitleyen olay: Rabin suikasti”, *Timeturk.com*, 15 Mart 2017, Erişim Tarihi: 07 Mayıs 2020. <https://www.timeturk.com/filistin-meselesini-kilitleyen-olay-rabin-suikasti/haber-532470>

Kienle, Eberhard. 1997. *Contemporary Syria: Liberalization between Cold War and Cold Peace*. London: Tauris.

Kipnis, Yigal. 2013. *The Golan Heights: political history, settlement and geography since 1949*. London; New York: Routledge.

Kissinger, Henry. 1982. *Years of Upheaval*, Boston: Little Brown & Co.

Kramer, Andrew E. 2012. “Russian Warships Said to Be Going to Naval Base in Syria”. *The New York Times*, 18 Haziran 2012, Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2020 <https://www.nytimes.com/2012/06/19/world/europe/russian-warships-said-to-be-going-to-naval-base-in-syria.html>.

Leslie W. Hepple. 1993. “Metaphor, geopolitical discourse and the military in South America”, *Writing Worlds: Discourse, text and the metaphor in the representations of landscape*, T.J. Barnes ve J. S. Duncan (der.), Londra, Routledge, s. 136-154.

Maalouf, Amin. 2019. *Uygurlukların Batışı*, çeviren Ali Berkday, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Mackinder, Halford J. 1919. *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction*, New York: Henry Holt and Company.

Mafinezam, Alidad, ve Mehrabi, Aria. 2007. *Iran and Its Place among Nations*. Westport, Conn: Praeger.

Malovany, Pesach, ve Josef Berger. 2018. *Syrian Commando Operations on the Golan Heights During the Yom Kippur War (1973)*. ABD: Josef Berger.

Maoz, Moshe. 1988. *Asad: The Sphinx of Damascus: A Political Biography*, New York: Grove Pr.

Marshall, Rachelle. 2009. "Death of a Myth: Israel's Support of a Two-State Solution". Washington Report on Middle East Affairs, Temmuz 2009. Erişim 16 Mart 2020. <https://www.wrmea.org/009-july/death-of-a-myth-israels-support-of-a-two-state-solution.html>.

Masalha, Nur. 2000. *Imperial Israel and the Palestinians: The Politics of Expansion*. London: Pluto Press.

McLuhan, Marshall, ve Bruce R. Powers. 1992. *The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21th Century*. New York: Oxford Univ. Press.

Meital, Yoram. 2000. "The Khartoum Conference and Egyptian Policy after the 1967 War: A Reexamination". *Middle East Journal* 54 (1): 64-82.

Mercan, Muhammed Hüseyin. 2012. *Suriye Rejim ve Dis Politika*. İstanbul: Acilim Kitap.

Miller, Benjamin. 2006. "Balance of Power or the State-to-Nation Balance: Explaining Middle East War-Propensity". *Security Studies* 15 (4): 658-705.

Mordechai, Sarig. 1999. *The Political and Social Philosophy of Ze'ev Jabontisky: Selected Writings*, Londra: Valentine Mitchell.

Moubayed, Sami M. 2006. *Steel & Silk: Men and Women Who Shaped Syria 1900-2000*. Cune Press.

"Mubarak PBS Interview". *PBS*. Röportaj, 1997. Kahire, Mısır.

Muslih, Muhammad. 1994. "Dateline Damascus: Asad Is Ready". *Foreign Policy*, 96: 145-63.

Naor, Dan. 2014. "The Path to Syrian Intervention in Lebanon on the Eve of Civil War, 1970–1975", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 41(2): 183-199.

Newman, David. 2003. "Boundaries", John A. Agnew, Katharyne Mitchell, Gearoid O. Tuathail (der.), *A Companion to Political Geography*, Blackwell Publishing, s. 123-137.

Norton, Augustus R. 2007. *Hezbollah: a short history*. Princeton: Princeton University Press.

Quigley, John. 1990. *Palestine and Israel: A Challenge to Justice*. Durham: Duke University Press Books.

Quilliam, Neil. 1999. *Syria and the New World Order*. Reading: Ithaca Press.

Oxana Karnaukhova, Alexandra Udovikina ve Bryan Christiansen. 2018. *Economic and Geopolitical Perspectives of the Commonwealth of Independent States and Eurasia*. Hershey PA: IGI Global.

- Özcan, Gencer. 2003. "Ankara'nın Kutsal Topraklara Yolculuğu:Türkiye-İsrail Yakınlaşması". *İktisat Dergisi*, 433: 37-43.
- Öcal, Mehmet. 2017. "Soğuk Savaş'tan Bir Kesit: Yapısal Değişiklikler ve Bloklar Arası İlişkiler (1960-1991)". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(2): 165-184.
- Özcan, Gencer ve Şule Kut. 2000. *En Uzun Onyıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*. İstanbul: Büke Yayınları.
- Paasi, Anssi. 1996. *Territories, Boundaries and Consciousness: The Changing Geographies of the Finnish-Russia Border*, Chichester: Wiley.
- Paasi, Anssi. 2003. "Territory", John A. Agnew, Katharyne Mitchell, Gearoid O. Tuathail (der.), *A Companion to Political Geography*, Blackwell Publishing, s. 109-122.
- Pappe, Ilan. 2018. *İsrail Hakkında On Mit*, Ankara: Nika.
- Parker, Geoffrey. 1985. *Western Geopolitical Thought in the Twentieth Century*, New York: St. Martin's Press.
- Peres, Shimon. 1993. *The New Middle East*. New York: Henry Holt.
- "Peres Inches Toward Ceding Golan for Peace With Syria". *The New York Times*, 26 Mayıs 1995,
<https://www.nytimes.com/1995/05/26/world/peres-inches-toward-ceding-golan-for-peace-with-syria.html>.
- Perthes, V. 2000. "State Building, National Security and War Preparation in Syria". İçinde S. Heydeman, ed. *War, Institutions, and Social Change in the Middle East*. Berkeley: University of Colifornia Press, ss. 149-74.

Pipes, Daniel. 1994. "The Mind of Hafez Assad". *Washington Post*, 09 Ekim 1994. Erişim Tarihi:12 Mayıs 2020.

<https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1994/10/09/the-mind-of-hafez-assad/0be81ae7-2a5a-4e04-bb62-3e527318e317/>.

Pipes, Daniel. 1996. *Syria beyond the Peace Process*. Washington, DC: Washington Institute for Near East Policy.

"President Bush Holds Press Conference Following the G8 Summit". *The White House*, 10 Haziran 2004, Erişim Tarihi: 09 Haziran 2020.

<https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2004/06/20040610-36.html>.

"President Chaim Weizmann Opens the First Knesset". *The Knesset*, t.y. Erişim 17 Mart 2020. <https://www.jcpa.org/art/knesset1.htm>.

"President Obama Speaks to the Muslim World from Cairo, Egypt". *The White House*, 4 Haziran 2009, Erişim Tarihi: 08 Haziran 2020.

<https://obamawhitehouse.archives.gov/node/13022>.

Robert, Rabil. 2003. *Embattled Neighbors: Syria, Israel and Lebanon*. London: Lynne Rienner Publishers.

Rabinovich, Itamar. 2004. *Waging peace: Israel and the Arabs, 1948-2003*. Princeton, N.J: Princeton University Press.

Rabinovich, Itamar. 2008. *The View From Damascus: State, Political Community and Foreign Relations in Twentieth-Century Syria*. London ; Portland, Or: Vallentine Mitchell.

Rafael, Gideon. 1981. *Destination Peace: Three Decades of Israeli Foreign Policy: A Personal Memoir*. New York: Stein and Day.

Ratzel, Friedrich. 1897. "Studies in Political Areas: The Political Territory in Relation to Earth and Continent", *The American Journal of Sociology*, 3(3): 298.

Revel, Jean-Francois, ve Branko M. Lazic. 1985. *How Democracies Perish*. New York: Harper Collins.

Rodman, Peter W. 1994. "Waiting for Assad". İçinde *Syria Beyond the Peace Process*, Daniel Pipes. 1995. Washington: The Washhington Institute. s. 89.

Ron, James. 2003. *Frontiers and Ghettos*. Berkeley: University of California Press.

Sack, Robert D. 1986. *Human Territoriality: It's Theory and History*, Cambridge: Cambridge University Press.

Said, Edward. 1978. *Orientalism*, New York: Pantheon.

Sasley, Brent E., ve Mira Sucharov. 2011. "Resettling the West Bank Settlers". *International Journal* 66 (4): 999-1017.

Schmidt, Brian C. ve Michael C. Williams. 2008. "The Bush Doctrine and the Iraq War: Neoconservatives Versus Realists". *Security Studies* 17(2): 191-220.

Seale, Patrick. 1988. *Asad of Syria: The Struggle for the Middle East*. London: I.B. Taurus.

Seta. 2019. "11 Eylöl'den Sonra ABD'nin Ortadoğu Politikası". Erişim Tarihi:14 Mayıs 2020. <https://www.setav.org/11-eylulden-sonra-abdnin-ortadogu-politikasi/>.

Shalev, Aryeh. 1991. *The Intifada: Causes and Effects*. Jerusalem: Westview Press.

Sharoni, Simona. 1995. *Gender and the Israeli-Palestinian conflict: The politics of women's resistance*. New York: Syracuse University Press.

Shlaim, Avi. 2014. *The Iron Wall: Israel and the Arab world*. New York: W.W. Norton & Company.

Soltani Nejad, Ahmad .2004. "The Syrian-Israeli Peace Process and The United States: From Hope to Impasse 1991-2000". Doktora Tezi, Ghent University.

Somuncuoğlu, Anar. 2009. "ABD'nin Demokrasi Özendirme Politikası: Kazakistan Örneği", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara Üniversitesi.

"Statement to the Knesset by PM Barak on the Renewal of Israel-Syria Negotiations" 13 Kasım 1999, Erişim 07 Mayıs 2020.

<https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/1999/Pages/Statement%20to%20the%20Knesset%20by%20PM%20Barak%20on%20the%20Renewa.aspx>.

Stein, Kenneth W. 2002. "The Bush Doctrine: Selective Engagement in The Middle East". *Middle East Review of International Affairs*, 57(3): 49-55.

Süer, Berna Özen. 2004. "Suriye-İsrail İlişkileri", Mehmet Şahin ve Türel Yılmaz (der.) *Ortadoğu Siyasetinde Türkiye*, İstanbul: Platin Yayınları, s. 127-177.

Taşkesen, Suat. 2009. "Dünyanın Kalbini Arayan Adam: Halford John Mackinder",

Mustafa Serdar Palabıyık (der.), *Batı'da Jeopolitik Düşünce*, Ankara, Orion, s. 55-77.

Telhami, Shibley. 1996. "Israel Foreign Policy: A Realist İdeal Type or a Breed of Its Own?", *Foreign Policy Analysis*, 8(1): 25-46.

"The Origins and Evolution of the Palestine Problem Part IV: 1984-1988 – Study"
30 Haziran 1990, Erişim 01 Mayıs 2020.

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/40af4c8615bc9837802564740046f767?OpenDocument>.

Thompson, Eric V. 2002. "Will Syria Have to Withdraw from Lebanon?" *Middle East Journal* 56 (1): 72-93.

Tirben, Elif Gül, (2009), "Dünyaya Yeni Bir Bakış: Eleştirel Jeopolitik", Mustafa Serdar Palabıyık (der.), *Batı'da Jeopolitik Düşünce*, Ankara, Orion, s. 217-236.

Tür, Özlem. 2009. "Türkiye-İsrail İlişkileri: Yakın İşbirliğinden Gerilime?" *Ortadoğu Analiz* 1(4): 22-29.

Tuathail, Gearoid O. ve Dalby, Simon. 1998. *Rethinking Geopolitics*, London, Routledge.

Tuathail, Gearóid Ó. 2000. "The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft, and Security at the Millennium" *Annals of the Association of American Geographers* 90(1): 166-178.

UNSCR. 1980. "Security Council Resolution 471". Erişim Tarihi: 02 Nisan 2020. <http://unscr.com/en/resolutions/471>.

Wrubel, Judith ve Patrick Clawson. 1994. *Peacewatch: the Arab-Israeli Peace Process and U.S. Policy: Documents and Analysis*, Washington, D.C: Washington Institute for Near East Policy.

Yalvaç, Faruk. 2017. “Eleştirel Teori”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (der.), *Uluslararası İlişkileri Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, İstanbul, ss. 223-238.

Yatin, Gülçin. 2009. “Yaşayan Bir Organizma Olarak Devlet: Friedrich Ratzel”, Mustafa Serdar Palabıyık (der.), *Batı'da Jeopolitik Düşünce*, Ankara, Orion, s. 35-55.

Yeşiltaş, Murat. 2017. “Jeopolitik”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (der.), *Uluslararası İlişkileri Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, İstanbul, 2017, s. 351-365

Zreik, Raef. 2011. “A one-state solution? From a ‘struggle unto death’ to ‘master-slave’ dialectics”. *Social Identities*, 17(6): 793-810.

Zizek, Slavoj. 1999. *The Ticklish Subject*. London: Verso.

“11 Basic Foreign Policy Principles of the Government of Israel”. 19 Kasım 1969, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020.

<https://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook1/Pages/11%20Basic%20Foreign%20Policy%20Principles%20of%20the%20Governme.aspx>.

“127 Interview with Foreign Minister Shamir on Israel Radio- ”. 8 Mayıs 1982, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2020.

<https://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook5/Pages/127%20Interview%20with%20Foreign%20Minister%20Shamir%20on%20Isra.aspx>.

“131 Interview with Prime Minister Begin on NBC Television- 16 November 1980”. 16 Kasım 1980, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020.

<http://www.israel.org/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook4/Pages/131%20Interview%20with%20Prime%20Minister%20Begin%20on%20NBC%20Tel.aspx>.

“139 Interview with Prime Minister Rabin in Newsweek-”. 7 Kasım 1975, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020.

<https://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook2/Pages/139%20Interview%20with%20Prime%20Minister%20Rabin%20in%20Newswee.aspx>.

“155 Interview with Prime Minister Shamir in the Jerusalem Post”. 19 Eylül 1990, Erişim Tarihi: 19 Nisan 2020.

<https://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook8/Pages/155%20Interview%20with%20Prime%20Minister%20Shamir%20in%20the%20Je.aspx>.

